AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

Birikim

- "entelektüellik" üzerine
- şiirler
  can yücel
- makedonya sorunu ve
  dimitar vlahof'un anılarında
  II. meşrutiyet
  fikret adanır
- şiirler
  süreyya berfe
- 1973-75 dönemi ve
  12 ekim seçimleri
  ömer laçiner
- "politik roman" üzerine
  murat belge
- değinmeler/kültür olayları
  sanat olayları/kitaplar
  dergiler

9

BİRİKİM YAYINCILIK KOLL.ŞTİ.

KASIM 1975
10 LİRA

Birikim

AYLIK SOSYALİST
KÜLTÜR DERGİSİ
CİLT 2/SAYI 9
KASIM 1975

«ENTELEKTÜELLİK» ÜZERİNE 5

ŞİİRLER 12 CAN YÜCEL

MAKEDONYA SORUNU VE DİMİTAR VLAHOF'UN ANILARINDA II. MEŞRUTİYET 14 FİKRET ADANIR

ŞİİRLER 27 SÜREYYA BERFE

1973-75 DÖNEMİ VE 12 EKİM SEÇİMLERİ 30 ÖMER LAÇİNER

«POLİTİK ROMAN» ÜZERİNE 40 MURAT BELGE

ŞAHIN GELİŞİ VE TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ/İSPANYA/PORTEKİZDE SON DURUM 48

Birikim

Sahibi
Birikim Yayımcılık Kollektif Şirketi adına
M. Kâmil Yüksel

Yazı İşleri Sorumlusu ve Yönetmen
Ömer Laçiner

Yazı Kurulu
Yavuz Çizmeci, Onat Kutlar,
Ömer Laçiner, Can Yücel

Redaktör
Selçuk Batur

Teknik Sorumlu
Ferit Erkman

Yönetim Yeri
Ankara Caddesi, Güncer Han 45/18 Sirkeci
İstanbul

Yazışma Adresi
P.K. 538 Sirkeci

Abonesi
Yıllık 100 TL. Altı aylık 60 TL.
Dış ülkelere Yıllık 200 TL. Altı Aylık 100 TL.

Posta Havalesi
P. Çeki Hesap no: 20092991

İlan
¼ sayfa 200 TL. / ½ sayfa 400 TL. / 1 sayfa 800 TL.

Dizgi - Baskı
Yelken Basımevi

Kapak Baskısı
Reyo Basımevi

Cilt
Nûmune Ciltevi

Genel Dağıtım
Birikim Yayımcılık Koll. Şti.
İstanbul / İzmir - İSTANBUL DAĞITIM
Ankara / ANKARA DAĞITIM

Basıldığı Tarih
5/Kasım/1975

Gönderilen bütün yazılar yazı kurulunun kararıyla basılır. Basılmayan yazılar geri alınabilir, gönderilmez. Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilerek aktarılabilir.

Seçim sonuçlarının yol açabileceği yeni politik manevraların hazırlanması nedeniyle süren nisbî sessizlik, sanırız Kasım başlarında bozulacak. Görünen odur ki ilk somut sonuç, MC hükümetinin istifası olacaktır.

İç sahifelerimizde tarihî bağlamıyla ele alınan 12 Ekim seçimlerinin görünürdeki iki galibinden biri olan AP, seçim sonuçlarının bir ölçüde tedirgin ettiği ortağı ve rakibi MSP ile aynı iktidar çatısı altında fazla kalmak istemeyecektir. 12 Ekim öncesi ekonomik hovardalıkların da hesabının isteneceği 1975 sonlarında iktidar koltuğu hayli serin olacaktır. Ayrıca diğer iç ve dış sorunlar da iktidarda kalmayı istenir bir şey olmaktan çıkarıyor.

Ama hepsinden önemli ve belirleyici olanı, 1973 seçimleriyle birlikte ülkede varlığı saptanan yeni siyasal oluşumların, siyasî partiler ve iktidar sorununda yarattığı ilginç durumdur.

Bu çerçeve içinde MC koalisyonunun, hiç değilse AP açısından bozulması ve yakın tarihte genel seçimlere gidilmesi hayatî önemdedir. Ama AP bunu MSP'nin şimdiki önerilerini uzlaşmazlık konusu yaparak gerçekleştiremez. Bu iş için daha uygun bir zaman, daha değişik bir gerekçe ve ekip bulacaktır. Ülke ekonomisinin acil çözümler bekleyen sorunlar (zamlar gibi) ve belki bazı dış sorunlar (Kıbrıs gibi) bir **bağımsıza** kurdurulacak hükümete havale edilip bırakılınca, seçim yapılabilir. Bu işlerde CHP'nin de AP ile birlik olacağı her ne kadar «politik» bulunmayabilirse de imkânsız değildir.

Demirel ve AP'nin hesabı, her türlü ideolojik, politik, ekonomik kampanya silâhları ile bir ölçüde toparlayabildiği oyların yalnızca muhafazası değil, artırılmasıdır. Şu anda CHP peşindeki oyları kapabilme imkânına sahip olmadığını biliyor. Kalan % 56 oydan en azından CHP'nin % 44'ünü aşacak kadarını toparlaması gerekiyor. Ama ilk etabı bu seçimdeki diğer eğilimleri de tedirgin etti. Türkiye'nin parlamenter yaşamı içinde % 1, % 2 gibi oyların bu denli stratejik önem kazandığı böylesi bir zaman yoktur. Bir genel seçimde MSP'nin % 9, MHP'nin % 3,5, DP, bağımsız adaylarının vs. % 1-2 civarında oy almaları nali, CHP sabit kalsa bile AP'nin hesabını boşa çıkarır. Bu durumda başlıca iki yol var: ilki politik ilgiyi seçime katılmayanları da sandığa götürecek biçimde artırmaktır. Genel olarak «sol»un politik görevlerinde daha bir ciddî, görevsever olduğu belliyken, seçimlerde kullanılmayan oyların çok büyük kısmının «sağ»a ait olduğu rahatça varsayılabilir. İkincisi; MSP'nın ya iyiden iyiye yıpratılmasına —DP'de uygulanan transfer işleri ile örneğin— veya «etkili» çevrelerin **adaletiyle** parlamenter etkinlikten uzaklaştırılmasına el altından —korur gibi gözüküp— destek olmak. Bu iki yolda da başarısızlıktan öte, hata yapmak yukarda belirttiğimiz kritik durumdan ötürü, hatanın çapını çok aşan gelişmelere neden olabilir. Kazanabilmek imkânı varken kaybedilen % 1-2 oylar, seçim yasaları nedeniyle AP ve Demirel için çok pahalıya ödenecek faturalara dönüşür.

Küçük partilerdeki tedirginlik AP'yi bugüne kadar bunları kullanarak yürüttüğü politikada bazı değişikliklere zorlar. Bu küçük partilerde —örneğin MHP'de— huzursuzluk, —ki bu, hâlâ birilerini kullanabileceklerini sanan saf faşistlerden kaynaklanmaktadır— kullanıldıklarının bu açık sonucu karşısında daha da görünür hale gelecektir.

Parlamenter oyun kritikleşmektedir. Ve şimdi bu oyunun tüm aktörlerinin sistemin devamı kaygısında birleştikleri, ama hepsi de farklı eğilimleri —ki bunların içinde parlamentoculuğun sonuna gelindiğine inananlar da vardır— temsil eden bu oyunculardan bir kısmının tamamen, bir kısmının ise geçici olarak oyun alanını terkedeceği bir evre başla-

Ülkenin seçimle ilgilendiği bir zamanda «Tuzluca Olayları» meydana geldi. Yayın organlarına titizlikle bulanık intikal ettirilmiş bu olayın detaylarından çok, yol açtığı gelişmeler, bunların anlamı, ilgiye değer. Olayın birkaç gün sonrasında bölgede özel komando birlikleri ile yapılan sürek avı niteliğinde takipler, bu ülkede ulusal baskı olmadığını söyleyenlere ithaf edilmelidir. Aynı tür bir olay ülkenin bir başka yerinde olsa bu denli yaygın bir takip, adeta seferberlik havası içinde bir kovalamaca yapılır mıydı? Belki bunlardan da çarpıcı olan, olayın meydana geldiği bölge halkının topluca, can havliyle dağlara çekilmesi. Şu ana kadar olayın sonuçları hakkında herhangi bir açıklama yapılmış değil.

Bu sayımızda, dergimize yöneltilen yazılı olmayan eleştirilerin ana tezi «entelektüellik» üzerine bir cevap ve karşı eleştiri yazısını yayımlıyoruz.

İnceleme yazılarından ilki Fikret Adanır'a ait. İlk bakışta çok özel bir konuya ait gibi görünebilecek bu araştırmada tarihimizin önemli bir döneminin, 1908 Meşrutiyet hareketinin bir Makedon devrimcisi gözüyle panaroması çiziliyor. 1908'in, bugün üzerinde pek durulmayan özgün bir yanı, Osmanlı İmparatorluğunda milliyetlerin son ve kesin dağılışının arefesine tekabül eden olaylar hakkında doyurucu bilgiler de buluyoruz. Bu bakımdan yazının bu olaylarla ilgili çalışmalar için kaynak değeri de var.

Murat Belge'nin, bizde «politik roman» tanımı altında özellikle 12 Mart sonrasında yaygınlaşmış bir türün, bazı ilginç ürünlerini konu alan incelemesinin ilk bölümünü sunuyoruz. Bu romanlar tek tek ele alınmaktan çok, siyasal, kültürel oluşumlarımızın tarihi içinde incelendiği için, yazının tümü, aynı zamanda bu anılan oluşumların bir yorumunu da vermektedir.

Ömer Laçiner'in 1973-75 döneminin siyasal olayları ve 12 Ekim seçimleri üzerine incelemesi, geçen sayımızda yayımladığımız 12 Mart'la ilgili yazının devamı olmak özelliğini de taşıyor.

Aralık sayımızda, daha önce duyurduğumuz, Uluslararası Sosyalist hareketteki bölünmeler ve Çin-Sovyet çatışması üzerine inceleme dizisini yayımlayabileceğimizi sanıyoruz. Konunun önemi ve hacmi, bizi süre konusunda ihtiyatlı konuşmaya mecbur ediyor. Bu haliyle başlıbaşına bir özel sayı gibi olacak olan Aralık sayısının, ülkemizde haliyle hayli yoğunluk kazanan bu sorunun tartışılmasında yararlı olacağını umuyoruz.

Ayrıca, 28 Ekim'de Türkiye'ye gelecek olan İran Şahı'nın, geliş nedenleri ve İran - Türkiye ilişkilerinde yeni gelişmeler üzerine bir yazı ile, İspanya'yı konu alan bir yazıyı da değinmeler bölümünde sunuyoruz. Yine bu bölümde, yeni bir aşamaya giren, Portekiz devrimi ve bu devrime özelliğini veren Portekiz ordusunun devrim süreci içindeki değişimlerini öne alan bir gözlem yazısı da yer alıyor.

Dergimizin 5. sayısı, Erol Çankaya'nın «**Şanlı Haziran**» şiirinden dolayı 312. maddeye aykırı bulunduğundan yasaklandı ve kovuşturma açıldı.

Birikim

«Entelektüellik» Üzerine

Birikim bu sayısı ile 9. ayını dolduruyor. İlk sayımızda genel hatlarıyla açıkladığımız amaç ve fonksiyonun yerine getirilmesine ne derece katkıda bulunduğumuzu, bu uğraş içinde doğan güçlükleri, deneylerimizi ve daha geliştirilmiş çıkış yolları üzerine düşüncelerimizi yakında okurlarımıza, sosyalist hareketimize anlatacağız. Böylesine bir değerlendirmeyi yapabilmek için yeterli kanıtlara ve ölçülere hemen hemen şimdiden sahibiz.

Bu değerlendirme, derginin ilk sayısında gösterdiğimiz çıkış gerekçelerinin bir kere daha ve daha derinliğine açıklanması, öneminin vurgulanması ekseni etrafında olacaktır. Bununla karşı karşıya bulunduğumuz sorunların kökeni çıkış yolları konusunda belirli, açık bir yaklaşımı da sunmuş olacağız.

Bu bakımdan, yapacağımız genel değerlendirme, bazı ön açıklamalara gerek duyurmaktadır.

Hem bu yüzden, hem de başından beri dergimize pek çoğu yazılı olmadan yöneltilen bazı eleştirel anlamda nitelemeleri cevaplandırmak için, bu ön açıklamalara öncelik tanıyoruz. Belirtelim ki derginin niteliği konusunda takınılan eleştirici yaklaşım aslında hareketimizin genel sorunundan bağımsız değildir. Bu ön açıklamamızda özellikle bu bağıntıyı açığa çıkarmaya çalışacağız.

Birikim'e yöneltilen eleştirilerin ilk ve egemen teması derginin «entelektüel», «akademik» oluşu. Bu sıfatları öne süren arkadaşlarımız, derginin oldukça üst düzeyde bir dili olduğunu, ortalama bilinç düzeyinde sosyalistlerin okumakta hayli güçlük çektiklerini söylüyorlar. Ayrıca ele alınan konuların açıklanmasında, okurun o konuda hayli bilgi sahibi olmasını ön koşul gerektiren bir havanın egemen olduğunu belirtiyorlar. Bazı arkadaşlar ise, benzer gerekçeleri gösterir görünmenin ardından derginin «kafa karıştırdığı»ndan, «durduk yerde mesele çıkardığı»ndan bahsederek, «sınırlı sayıda kişinin uğraşması gereken işlerin sanki her sosyalistin, her militanın işiymiş gibi gösterilmesi»ni kınıyorlar.

İlk gruba giren arkadaşlarımız dergiyle uğraşın gereğini, önemini anlayan, bilen ve fakat bu fonksiyonun daha verimli, etkin biçimlerde yerine getirilmesi için önerilerde bulunmayı da ihmal etmeyen arkadaşlardır. Bu arkadaşlara ve onların eleştirilerine karşı ancak şunu söyleyebiliriz: Anlatımda —bizim de daha sonra farkettiğimiz— aksaklıklar, elbette giderilmesine çalıştığımız kısmî hatalardır. Ele alınan konuları olabildiği kadar tam ve her boyutuyla sunma çabası, «titizlik» diyebileceğimiz var, önemli hatalara, yanlış yorumlara neden olmasın endisesi; hem dili ağırlaştıran, hem de yazıyı yüklü kılan nedenleri oluşturuyor. Birçok yerde kaçınılmaz olarak bu sonuç doğuyor. Bundan da önemli bir neden, derginin araştırmaya ağırlık veren niteliği. Böyle bir özellik, teorik çalışmanın üslûbunu zorunlu kılıyor. Bu üslûp ve bu gereklilik, bazı ön bilgilerin, temel doğruların bilindiğini varsayar. Derginin sosyalizmle yüzyüze gelmeyen topluluklara sosyalizmi anlatmaktan öte, sosyalist hareketin kadrolarına, yani bilinçli işçi ve aydın kesimlerine seslendiği —ki derginin görevi budur— biliniyor. Ayrıca bu dergi, bu kadrolara hareketimizin sorunları konusunda slogan-lar ve şemalar üretmek için değil, soruna yaklaşım, bakış tarzı getirmek için yayımlanıyor. Ve bunun içindir ki ideolojik tartışmaların düzeyinde çokça kullanılan sözler, kanıtlar, üslûp ve daha kolay anlatım, bu dergiyi karakterize etmiyor.

Eğer yazarından ve okurundan çok şey isteyen bir bunalım anını yaşamıyor olsak, derginin özellikle ele aldığı konular ve bunları işleyiş tarzı büyük ölçüde yanlış olurdu. Ama çözümü için herkesin uğraştığı sorunlar —bunca yıl tartışılmasına rağmen— giderek daha çok parçalanmalara yol açacak kadar ağırlaşmışsa, kolay ve basitçe anlaşılır olmaktan geniş ölçüde çıkmış demektir. Herkesten daha fazla çaba ve dikkat isteyen bir dönemin zorunluluğuna uymamız, ilke olarak kabul edilmelidir.

Kültür sorununa verdiğimiz önem son derece yüzeysel bir değerlendirme ile sanat ve politikayı birlikte yürütme lüksü olarak nitelendi çoğunlukla. Bu eleştirmenlerimiz bir derginin ya sanat ya da politikaya sayfalarını açması gerektiğini belirtiyorlardı. Oysa biz özellikle çağımızda, aşmaya çalıştığımız çemberin zorlanmasında kültürel değerlerin politik-teorik araçlarla nesnel birlikteliğinin vurgulanmasına, açığa çıkarılmasına zorunlu bir ödev olarak baktık. Bu bakışımız bir tercih meselesi kesinlikle değildi. Kültürel boşluğun verini seçmeci bir ahlâkî ölçüler yığınının belirsizliği alırken, yalnızca bu karmaşayı önlemek değil bu karmaşanın nedenini de açıklamak

gerekir. Ancak böyle bir yaklaşımla sorunun özü ve bütünlüğüne uygun davranılmış olur.

Politik eylemin karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümünde teorik çalışmanın üzerine düşen, nesnel gerekçeleri ortaya çıkarıp bunların ışığında eylemin düzenlemesi fonksiyonu yerine getirilmediğinde doğan boşluk; insanlık, fedakârlık, yiğitlik, dürüstlük vs. gibi, öznel değerlerle doldurulmaya çalışılır. Bu adeta kendiliğinden olur. Ne zaman şu yukardaki öznel değerlerin sözü çok edilir, eylem bunlarla yürütülmeye çalışılır; o zaman teorik çalışmanın görevini yapmadığı veya o siyasî hareketin başından tesbit ettiği teorik çerçevesinin yetersiz kaldığı rahatlıkla öne sürülmelidir. Ve bu koşullarda başlatılan bir hareket, zorlanmaya başlar başlamaz, öylesine bir parçalanmaya uğrar, öylesine kutuplaşmalar doğar ki, olaya dışından bakan biri, bu şimdi karşı karşıya olan kişilerin, daha önce nasıl bir arada olduklarını anlamakta güçlük çeker.

Bunun içindir ki dergi, yerine getirmek istediği fonksiyonun gereği, niteliği yüzünden teorinin, teorik araştırmaların düzeyini, benimsemek, uymak zorundadır. İmkân ölçüsünde zorlukları hafifletecek usulleri uygulamaya çalışıyoruz. Ön açıklamalar, yan notlarla yapmak istediğimiz bu.

Derginin, ele aldığı konuyu güç anlaşılır hale getirmek gibi özel bir merakı, böylesi bir «seçkinlik kompleksi» olmadığını, olamıyacağını aşağıda açıklamaya çalışacağız. Ve orada şu yukarda dergiye atfedilemeyeceğini söylediğimiz merakın ve kompleksin, bu dergide yazanların kendileri hakkındaki öznel yargıları olmadığı, bu kabil bir çerçevenin çok dışında bir genel anlayışa uygun olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

İkinci ve özünde değişik elestiri konusunda söyleyeceklerimiz aynı zamanda Marksist dünya görüşü sosyalist anlayış, sosyalist siyasal mücadele konusunda açık bir tavır tesbiti amacına da yönelik olacaktır. Belirtmeye çalışacağımız şey, bu basit görünen elestirilerle sergilenen anlayışın anti-Marksist niteliğidir.

Son dönemlerde, «entelektüel»lik, sınırları, niteliği ve zamanı konusunda hiçbir kayıt öne sürülmeksizin bir suçlama sıfatı olarak kullanılıyor. Öyle ki birçok kişi bu suçlamaya muhatap olmamak için özel bir «çaba» ve «özen» gösteriyor. Ve böylesi bir «suçlama»yla karşı karşıya kaldığında telaşla savunmaya geçiyor. Kendisinin de böyle bir eğilime karşı olduğunu hemen ilân ediyor.

Bizim böylesi «suçlama»lar karşısında tavrımız kesinlikle savunucu olmayacak. Bu tip elestirilerin özünü sergilemeye ve böylece Marksizm'in köreltilmeye çalışılan en önemli, temel bir yanının açığa, aydınlığa kavuşturulmasında bir katkıda bulunmaya yönelik olacaktır. Böylece savcıların suçu —ki önemli bir suç olduğu görülecektir— belli olacaktır.

ENTELEKTÜEL TANIMI

«Entelektüeller», bilindiği gibi «bilgili adamlar» demektir. Toplumda herkesin şu veya bu ölçüde, şu veya bu konuda bilgi sahibi olduğu tamamen açık bir gerçekken, bazı adamlara özel bir «bilgili» ünvanı verilmesi nedendir? Örneğin çok iyi bir tornacıya bilgili —yani entelektüel— denildiği pek görülmez. (Pek görülmez diyoruz, çünkü eğer bu tornacının kendi özel çabasıyla «entelektüeller kadar» bilgi edindiği nadir bir örnek, —sırf «kafa karıştırmak» için— bizim örneğimizle özünde hiç ilgisi yokken ileri sürülebilir. Eleştiricilerimiz böyle «incelik»leri bulmakta hayli usta oldukları için açıklamalarımızın bu ilk evresinde sırf bu yüzden sorundan kaçmasınlar diye böyle yazıyoruz.) Ama genellikle her «yüksek öğrenim» görmüş kişi kendiliğinden bu ünvana hak kazanır. Böylece şu ilk sonuca ulaşıyoruz: «Bilgili»lik ünvanı, burjuva toplumunun «resmî öğrenim faaliyeti ve kurumları» içinde yeralmakla ve bu düzenlemeye uyularak verilir. Biçimsel olarak kural budur. Fakat bu biçimin tek başına yetersiz olduğu öne sürülecektir, ki hak vermemiz gerekiyor. Bu «bilgili» kişilerin bilgisinin niteliği, içeriği de bu ünvanın verilmesinde bir ölçüdür denilecektir. Bu itiraz bir ölçüde doğrudur. Çünkü bu «bilgili» kişiler, yalnızca mesleklerinin gerektirdiği bilgileri değil, ayrıca daha geniş ve değişik bilgileri, «genel kültür'leri olan kişilerdir. Bütün bu bilgiler, uzun yıllarını yalnızca bunları elde etmeye tahsis etmiş —buna imkân bulmuş— kişilere, okulların düzenli, hesaplı işleyişi içinde sırayla verilir. Ve okul bittiğinde işin büyük kısmı yapılmış olur. Bu kişilerin okuldan sonra yapacağı işler de hep bu bilgilerin sınırlı bir bedensel çalışmayla uygulandığı işler olduğu için, toplumun geniş kesimleri ile ayrıcalıkları görünüşte hemen olusur. Ayrıca bunlar «bilgi» kaynakları ile her yönden içice olduklarından «bilgi» ile işleri süreklidir. Oysa bedensel çalışma yapanlar bu «bilgi» kaynaklarıyla temas için hem sınırlı zaman ve imkân bulabilirler, hem de «görünmez engeller»le bu çabalar köstekleniir. (Bu «görünmez engeller»e biraz sonra geleceğiz.)

Böylece burjuva toplumun kendiliğinden ürettiği ayrışım doğar. «Bilgi»ler, zımmen bilgisiz diye nitelenenlerden ayrı ve üstün bir konuma hak kazanırlar. Bu «bilgisiz»lerin bildiği bir, çok şey, bu bilgi hiyerarşisi içinde pesinen «bilgi» sayılmaz. Ayrım burada kalmaz. «Bilgi»ler içinde de çok seçkin bir kesim doğar veya doğması bu, «bilgi» anlayışının kaçınılmaz sonucudur. Çünkü bilgi hiyerarşiye tabi tutulduğunda bu defa da «üstün», «en üstün» bilgi ayrımları olacaktır. (Hiyerarşinin tepesinde ise, eteğine kapanılması gereken modern şeyhler «dahi alimler» vardır.) Nitekim böylece «akademik» düzey oluşur. Bu düzey öyle her «bilgili»nin har-

cı değildir. Özel yetenekler, özel uğraşlar gerektiren bir yerdir burası.

Görüldüğü gibi bilginin burjuva toplumda —ve genel olarak tüm sınıflı toplumlarda— varolan sınıfsal ayrımlarla büyük benzerlik gösteren, «sınıflı» bir yapısı vardır. Nasıl üretim alanında her sınıfın yeri ve fonksiyonu düzenlenmiş ve içsel olarak öngörülmüşse, bunun gibi, kabaca her sınıfın da hangi bilgi düzeyinde olması gerektiği öngörülmüştür. Burada önemli bir nokta şudur; bilgiyi taşıyanlarla bu bilgiyi kullananların aynı kişiler olması gerekmemektedir. Bu, özellikle «bilgili» olma hakkından daha fazla, bilgiyi *kullanma* hakkı ve imkânı olan sermaye sahipleri için doğrudur. Burjuva toplumun herşeyi «meta» olarak değerlendiren genel ve temel özelliği burada da kendini gösterir.

Görünürde bir emekçinin de koskoca fabrikaları satın alma hakkı vardır ve fakat böyle bir emekçiyi burjuva toplumda görmek her kula nasip olmaz. Yani böyle bir şeyi engelleyen görünür bir kural, imkânsızlık yokken bile böyle oluşumlara rastlamıyorsak nedeni, bizim «görünmez» dediğimiz ama «bilinmez» olmayan engellerdir.

Bu «bilinen» engellerin bir çoğunu burjuvazinin adamları da bilip söylediği ve çoğu kimse gündelik yaşamda hemen anladığı için, gerçekten de çok bilinen şeylerdir. Bir kısmını ise bazı «ciddî» ve «düzenli Marksistlerimiz» bile ya bilmiyorlar ya da bilmezlikten geliyorlar. Özellikle şu yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız «bilgi düzeyi»ndeki engeller konusunda.

Belirtmek istediğimiz, burjuva toplumdaki bilgisizlik düzeyinin, sınıfsal ayrımlarla uyarlı hiyerarşik özelliği idi. Burada görülürki «akademisyen»ler kendi aralarında ve kendi «çok özel ve üst düzeyde» bilgilerini kullanarak tartışırlar, konuşurlar, anlaşırlar.

Burjuva toplumu da bu «akademik» ise özel bir önem verir. Akademiler veya benzerleri kurulur ve buraya seçkin, az sayıda ve fakat çok avantajlı kişiler alınır. Saygıdeğer beylerdir bunlar. Her sözleri, alt olduğu konuda sonsöz olması gereken kişilerdir. Bir çeşit fetva makamıdır «Akademi», burjuva toplumundaki bilimin Panteonudur.

Bunların altında daha geniş bir alan entelektüellere aittir. Onların da özel largonları vardır. Nasıl akademiler entelektüellerle hayli mesafeli bir ilişki içindeyseler, entelektüeller de entelektüel sayılmayanlarla aynı ilişkiler içindedirler.

Burjuva toplum yapısı içinde «entellektüel olmayan» kesimlerin başıboş bırakıldığı gibi bir yargıya kapılmamalıyız. Aksine onlar burjuvazinin bilim, kültür kurumlarında özel bir dikkatle hazırlanan millî vs. «eğitim» zorunlulukları ile belli düzeyde «bilgi»lendirilirler ve ayrıca kendilerine komprime yargılar, akıl yürütme usulleri, formüle edilmiş anlayışlar, duygular, tavır biçimleri vs. de verilir. Bu uygulama ile alıcı haline getirilen geniş kesimler, burjuva entelektüellerin onlara verilmesine izin ve özen gösterdiği «her türlü bilgi» ile sürekli beslenir.

Burjuva toplumun binbir çeşit bağı içinde şu yukardan beri anlatmaya çalıştığımız ilişki biçimi, bilgililik düzeyinde kesin ayrımların ebedî olduğu yolundaki adeta içgüdüsel kabul, başka türlüsü olamazmış gibi siner, yerleşir zihinlere. Hattâ bu ilişkinin doğal, önlenemez, değiştirilemez olduğu yolundaki yargı, bizzat bu toplumun temel ekonomik ilişkisine ait, yani mülkiyet ilişkisine ait yargıdan daha derine kök salmıştır. Yetenek, zekâ, vs. gibi doğal, irsî denilen nedenler öne sürülerek, her toplum biçiminde bu ayrımın olacağı kabul edilir. Böylece açıkça formüle edilmese de, insanlar arasında farklı bilgi düzeylerine dayalı ayrımın varlığını sürdüreceği, ancak sosyalist toplumda bu farka dayanarak bir üstün konum edinilmesine giderek engel olunabileceği kabul edilir.

Burjuva toplumun «bilgilenme» düzeyinde genel çerçevesi, ilişki biçimleri genel hatlarıyla böyledir. Bu, onun, kolay farkedilmeyen, ama hiç de ikincil olmayan bir özelliğidir.

İşte sosyalist mücadelenin içeriği gereği değiştirmeye yöneldiği bir yapı da budur. Ama bunu şu aşağıda sergilenen anlayışa göre yapamaz.

Sosyalist toplumu ve sosyalist anlayışı burjua toplumun ve anlayışın tam ziddı olarak alan ve böylece çok «diyalektik» olduğunu sanan bir anlayış, su yukarda sergilenen burjuva toplumunun bilgi yapısını tersine çevirmekle sorunu halletiğini sanır.

Bu işi böyle kurar: Burjuva toplumda «bilgisiz» diye nitelenen emekçi yığınları, «gerçek bilginin taşıyıcısı ve taşıyıcısı» olarak ilân eder, burjuva toplumdaki entelektüel akademik faaliyeti küçümser, reddeder veya «gerçek bilgi»ye tabi olmaya zorlar.

Burjuva toplumuna aynı düzeyde tam karşı çıkışı, reddedişi temsil eden bu anlayış, böylesi bir yapıyı kurma imkânı henüz yokken —zaten olamaz da— en keskin sözlerle bunun mücadelesine girişir. Bu kişilerle, burjuva toplumu içindeki toplumsal mücadelenin geniş alanı içinde birlikte bulunuruz, yanyana gelirliz. Bu esnada onların «halktan öğrenin» sözlerini «halkı seferber edelim» sözleriyle birlikte işitiriz.

İşte bu sözlere bakanlar onların halkı işçi sınıfını ne kadar «sevdiklerini» «düşündüklerini», onlara birşeyler «vermek» birşeyler «yaptırmak» için nasıl çırpındıklarını vs. görürler. Bütün sınıflı toplumlarda binlerce yıl varlığını sürdüregelmiş ütopizmin ince ipeksi bağlarla sarmaladığı düşüncelerimizde bütün bunlar, alkışlanacak şeylermiş gibi görünür. Ama bu sübjektivizmden sıyrılıp bu anlayışın temeline indiğimizde, karşımıza yine o bildik sınıfsal hiyerarşiye bağlı bilgi düzeyleri yapısı çıkar. Üstelik burjuva toplumun

çapraşık yapısı içinde daha eski bir anlayışın izlerini de taşıyarak.

Aşağıda bu şaşırtıcı gibi gelebilecek yargımızın gerekçesini göstermeye çalışacağız.

Bütün bu halka öncelik tanıyan, sevgi, acıma, öfke dolu sözlerle sunulan anlayışların ilk ortak görünür yanları, basit, «kolay anlaşılır» oluşları. Sloganlar, broşürler, dergi ve gazeteler o aynı basit dille, durmadan yenilenen formülleri sürekli kullanarak yazılmıştır. Ne kadar çapraşık, çok yönlü olursa olsun her sorunu «halkın anlayabileceği» gibi sunmaya özel bir dikkat gösterirler. Ve öyle olur ki, o karmaşık sorun, geniş kesimlerin yerleşik inançlarında hemen yansısını bulan, basit kolay anlaşılır bir sorunmuş gibi gözükür. Geniş kesimlerde yaygın ideolojilerin açıklama biçimlerine uyarlı şemalar doğar: Zalimler ile mazlumlar, iyiler ile kötüler, yabancılar ile kendimiz, doğru ile yanlış, şiş göbekliler ile açlık çekenler, v.b. gibi kaba zıtlıklarla yapılan açıklamalar aynı zamanda «diyalektik» diye de gösterilebilir. Günün birinde aynı yayınlarda, sözlerde ve sloganlarda birden bazı değişiklikler olur, ince bir «tevazu» ile «özleştiri» yapılır ve bu yapılırken eskisinden çok daha gür sesle yeni «gerçek»in ne denli haklı, büyük bir şey olduğu halka söylenir. Öylesine gürültülü yapılır ki bu iş, az önce özeleştiri yapıldığı falan unutulur gider. «Doğu devrimci çizgi» içeriği hergün değişse bile yine hergün vardır ve bu «halkçı»larımızın elindedir.

Ama tüm bu çizgi değişikliklerini kim yapar, kim bunların ilân zamanını belirler ve özeleştiri diye, yapanı hiç bağlamayan işlerle durmadan değiştirilen «ilke»leri kimler tesbit ederler? Ve neden bu ilkeler, yeni kavramlar, nasıl oluşturulduklarını izleyemeyeceğimiz bir kapalılık içinde, hep birilerinin tekelinde üretilir?

Bu işlerin yapıcıları, «halkın sesi»ni temsil eden sınırlı zevattır. Bunlar her cins bilgiyi —kendi anlayışları içinde— inceler, belki tartışır, aleyhlerindeki akımlara «cevap»lar hazırlar ve bu arada «halk»a da hangi yayınları okuyup hangilerini okumamalarını, yani hangi düzeyde hangi içerikle «bilgi»lenmeleri gerektiği yolunda fetvalar yayınlarlar. Bir yandan da kadrolara Marksist yaklaşımın, araştırıcı çaçbanın benimsetilmesi için uğraşanları entelektüellikle suçlarlar. Ama sorunun, böyle basit olmadığını, bu artık çağı geçmiş diyalektik yutturmacalarının yetersiz olduğunu azçok bilirler. Marksizm'in diyalektik anlayışından da haberdardırlar. (En azından şu yukardaki gibi bir şey olmadığını bilmeleri gerekiyor). Aşağıdakilere bu basit laflarla sundukları sorunu, kendileri kadar «entelektüel» birileriyle tartışırlarken hiç de aynı basitlikle sunamazlar. Çünkü böyle bir tartışma «entelektüeller arası» usullerle yapılan, bunlara vergi birliştir.

Bütün bunlar nedir; hangi anlayışın ürünüdür? Gayet açık. Nasıl burjuva toplumun kendisinde bilgi düzeyleri özenle korunur, ve her düzeyin sınırının, içeriğinin aşılmasına izin verilmezse burada da aynı şeyler hüküm sürer. Terimlerin değişikliği aldatıcıdır. Burjuvazinin akademisi ve dâhi alimlerinin yerini «her zaman doğru» olan biri veya birileri almıştır. (Burada bazan gizlenemeyecek çatışmalar olursa, yenilenler o yapıya «sızmış» birileridir.) Burjuvazinin entelektüelleri yerine «yüce» bir kadro geçer ve geriye kalanları burjuvazi «eğitir»ken burada onlara «fikirler kavratılır». Hiyerarşi korunmuş ve fakat koruma araçları, gerekçeleri değişmiştir.

Halkçı, özellikle işçi sınıfın, etkin bir siyasal güç olarak, bu potansiyele sahip olması gereken bir güç olarak değil, bir siyasî mücadelede yönlendirilerek etkili bir *araç* haline getirilecek bir topluluk olarak görenlerin ortak tavrıdır bu. Örneğin, Türkiye tarihinde «halka inmek», «halkın anlayabileceği» şeyler üretmek için kafa patlatan «halkçı» aydınlar epey iş görmüşler. Ama bunları yapanların, bu esnada gözyaşlarını akıtmaları; yaptıkları işin, anlayışlarının, —açık veya gizli— «üstünlüğünü korumak» «hiyerarşiyi saklı tutmak» şeklindeki egemen sınıf veya kast mantığına aykırı olduğu anlamına hiç gelmez.

Birbiriyle formüller düzeyinde tartışan, antiburjuva (sosyalist değil) sözlü, ama özünde burjuva anlayışın iskeleti korunmuş akımların, «anti entelektüel» tavırları altında gizlenen temel kısaca böyledir.

ENTELEKTÜELLİK SUÇU NEDİR?

Genel olarak her siyasal harekette «entelektüalizm» terimiyle ifade edilen yanlış bir eğilim vardır. Bununla kastedilen, ayrıntılara özgü konuları ön plana getirerek sanki şu anda çözümü mutlak gerekli şeylermiş gibi sunan ve bunu da, o çok kimsenin anlamadığı aydınlara özgü jargonla ifade eden tavırlardır. Bu tavır, özellikle ana sorun tüm ağırlığı ile kendini duyururken, bundan kaçmak için bahaneler üreten tipik «entellektüel»lerin daha kolaylıkla kaydıkları bir pasifizmin büründüğü biçimdir. Yani, özetlersek ortada çözümü gerektiren acil bir sorun varken, bunu tartışması, araştırması ve kadrolara anlatması gereken kişilerin, bu ihtiyacı ve görevi, en telektüellere özgü araçları çapıtarak kullanmak suretiyle savsaklama tavrıdır «entelektüalizm». Ama tüm bilgiyi, sorunun gerektirdiği tüm bilgiyi gücü ölçüsünde seferber ederek sorunu araştırmaya çalışanlar, bu işte oldukça yoğun bir «intellect»i (bilgi) kullanıyorlar diye bu çabayı suçlamak, suçlayıcının kendi ihmalini örtme gayreti olur ancak.

Bunlar, bu tavırlarını, Marksizm'in bilgi hazinesini olabildiği kadar geniş yığınlara ileterek onların yalnızca pasif *alıcılar* değil, bilimin, bilimsel anlayışın oluşturulması, ürünler vermesi işine aktif üreticiler olarak katılmalarına yönelmiş olanları itham ederek sürdürüyorlar.

«Kafaları karıştırıyorsunuz» diyorlar. Ve bunu yayınlarımızda yeralan araştırmaların içeriğini kaale almadan, hattâ bunların doğru, bilimsel, Marksist içeriklerini zımmen kabul ederek yapıyorlar. Öncelikle belirtelim ki yalnızca bilimsel bilgi tarafından değil (ne yapalım ki böylesi sözleri bile yazmak zorunda bırakılıyoruz) yanlış bilgiler tarafından bile karıştırılacak bir sosyalist «kafa»yı anlamak «yeteneğimiz» yok. Bir «sosyalist kafa»nın, Marksist yaklaşımı özümlemiş bir kafa olması ilk ve en önemli koşuldur. Yanlış, çarpık haberler bile bu kafada gereken işlemi görürler. Bilime, bilimsel sosyalizme, Marksizm'e inancımız bu düzeydedir. Suçlayıcılarımız, kafasını sırf formüllerle doldurdukları, «bu kadarı onlara yeter» dedikleri kitlelerin ve kadroların bu yerde kalmalarını istiyorlar. Onlara has formüller üretme üstün yerini kendi özel ayrıcalıkları sanan ve bunu korumaya özen gösteren anlayış sahipleri telaşta haklıdırlar. Hele formüllerinden yana öznel tipte bir güvenden de yoksun oluşlarını gizliden gizliye seziyorlarsa.

Bir dergide yalnızca «bilgi vermek» işi değil de ondan da önemlisi bilimsel bilginin nasıl üretildiği oluşturulduğu sorununa da eğiliniyorsa ve bu iş, tüm zorluğuna rağmen olabildiği kadar geniş kesimlere maledilmeye çalışılıyorsa; birçok kendini entelektüel sınıfından gören kişi ayağa kalkacaktır. Elbette bunu yaparken tepkisinin özünü açığa vurmayacaktır. Etrafında ne kadar çok «entelektüellesmis» kışı görürse o denli tedirgin olacaktır. Çünkü o zaman gizli gizli kurumlandığı ayrıcalığı belirsiz hale gelecektir. Kitleleri «kafası karışmasın» diye «korumaya» çalışanların tavrında, burjuvazinin yasalarla, yasaklamalarla yaptığı şeyin benzerini görmemek mümkün mü?

Marksistlerin, bilimsel bilgi edinmekten endişe etmeleri kadar anlamsız, aykırı bir tepki olamaz. Bunun içindir ki bu dergiyi «kafa karıştırmakla» suçlamak isteyenlere cevabımız açıktır. Biz su burjuva toplumunda bırakınız karıştırmayı, gücümüz ve imkânımız olsa kitlelerin, kadroların beynlnde bir Marksist fırtına estirmeyi tartışılmaz bir amaç olarak görüyoruz.

«Kafa karıştırdığımız» veya «sınırlı sayıda kişinin uğraşması gereken işleri sanki her sosyalistin, her militanın işiymiş gibi gösterdiğimiz» şeklindeki «suçlama»ların temelinde böylesi bir mantığın izini sürmek kaygı vericidir.

Hareketimizi bu «kaygı»dan kurtarmak için çalışmalıyız. Bu kaygıyı doğuran tarihî zorluklarla, teorik çarpıtmalarla mücadele etmeliyiz.

Çünkü ancak böyle bir çabayla tüm toplumsal faaliyetin toplumsallaşması temeli üzerinde yükselecek sosyalist toplumun insan potansiyelinin hazırlanmasına, oluşturulmasına katkıda bulunulabilir. Çünkü ancak bu cabayla burjuva toplumun ve hâlâ varlığını sürdüren tüm tarihî sınıflı toplum biçimlerinin kalıntılarında yaşayan hiyerarsik bilgilenme yapısı parçalanabilir.

Ve ancak böylece «entelektüellerin» tarihî ayrıcalıkları eritilecektir. Özel bir emek türü, toplumsal bir emek türü, herkes için hayatî ve kendiliğinden bir emek türü haline getirilecektir.

Yalnızca sınırlı sayıda adamın «entelektüel faaliyet» yapabileceği, geniş kesimlerin buna iştirak ettirilmesinin boş ve verimsiz bir çaba olacağı, bu kesimlerin anılan faaliyeti *anlayamayacağı* yolundaki tarihî önyargı, saplantı; bırakınız burjuvazinin tezi olarak kalsın. Biz, bu görünmez sınırı zorlayacağız ve aşacağız, buna her durumda mecburuz.

Bunlar, bu çizilen ufuk bizim «iyi niyetli özlemlerimiz, hayallerimiz» değil. Başka, eski bir dönemde böyle nitelemeler mümkündü. Ama çağımızda, bunu, hayalin veya hümanizmin teması olmaktan çıkararak nesnel gerçekliğin alanına yerleştiren gelişmeleri açıkça görüyoruz. Bugün daha henüz ilk dönemde en azından hafıza, hesap yeteneği gibi «doğal» sayılan ayrıcalıkları hükümsüz bırakan «bilgilenme araçları»nın kullanıldığı bir dünyadayız artık. Sorun bu nitelikte araçların gerçekten toplumsallaşması, tüm toplumun kullanımına verilmesidir. Amaç budur ve bu içeriğiyle de siyasal mücadelenin programı içindedir.

BİLGİNİN SOSYALİST KADROLARA YAYILMASI FAALİYETİNİ GÖRÜNÜŞTE ENGELLEYEN KOŞULLAR

Şurası açıktır ki, çöken bir toplumsal yapının bağrında devrimci mücadele veren her siyasî hareket —özellikle sosyalist hareket— bir dizi güçlüğün, sınırlamaların, baskının varlığında mücadelesini yürütmek zorunda kalır. Bu süreç içinde, çoğu kez hiç bir yasal garantinin olmadığı bir durumdadır veya böyle bir durumun doğabileceği heran gözönünde tutulur. Bu bakımdan kendi toplumsal - siyasal amaçlarına uygun yapıları kurmak, yaygınlaştırmak gibi ön çalışmalardan geçtik, bizzat kendi siyasal kadroları içinde bile bu yapıyı işler hale getirmesi hayli zor dur. Bundan ötürü parti yapısı içinde merkezliyetçilik her zaman ağır basan öge olur. Bu bazılarınca ne denli «anti-demokratik» vs. bulunursa bulunsun bir tarihî zorunluluktur. Ayrıca tarihin en bilinçli devrimini yapmaya aday sosyalist partinin kadroları, parti içinde bu tarz bir işleyişin kaçınılmazlığını, —bazen partideki tek tek bireylere «haksızlık»lar yapılabilse bile— en doğru, mümkün tek usul olarak kabul etme, savunma olgunluğundadır. Ve zaten böyle bir parti, siyasal bilinç düzeyi düşmanlarıyla kıyas dahi edilmez olan sosyalist parti, eleştiricilerinin kanıt gösterecekleri «haksızlık»ları asgariye indirecek bir iç mekanizmaya haliyle sahip olan, olması gereken bir partidir.

İşte bu iç mekanizmanın varlığıdır ki parti en disiplinli, en sert kurallarla çalışırken bile onu

bir «şefler partisi»nin donuk, otomat yapısından ayırır. Örneğin bir Bolşevik partisi, yıllar süren yeraltı çalışması içinde kendiliğinden varolan eylem uyarıklığı yanında, parti kadroları içinde canlı bir tartışmayı her zaman sürdürebilmiş bir parti olarak görülür. Militanlar —ki çoğu işçilerdir— güç koşullara rağmen —hattâ yurt dışında— açılan gerçek okullarda her bakımdan öğrenim ve eğitim görürler. Bu iş aksamaz. Bizim hareketimizde ortalama «aydın sosyalist»lerimizin birçoğunun okumadığı «Materyalizm ve Ampriokritisizm» gibi bir felsefi eseri, Çarlık Rusyasında Bolşevik fabrika işçilerinin okuduğunu bilmek ilginç bir kıyaslama olurdu. Ve bunun içindir ki devrim döneminin, iç savaşın, binbir çapraşık görevi başında yeralan bu kadrolar, her tür uzmanlık dalını yönetebildiler, gerçek bir yönetici sınıfa özgü fonksiyonu verine getirebildilerse, bu hiç de kişisel yetenekten ileri gelmiyordu.

Yeraltı çalışmalarının kısıtlı çemberinde bile, elden geldiğince militanlarını yaratıcı bir bilgi, doğru Marksist yaklaşımla eğitme işini aksatmamış bir parti, kısmen de olsa legal imkânlara sahipken bu defa çok daha geniş kitlelere seslenir ve buradan yeni kadrolar oluşturma işine hız verir. Böylesi bir partide kadroların oluşturulması olabilen en geniş tartışma imkânları kullanılarak yapılır ve karar verdikten sonra o bilinen disiplini ile uygulanır. Görüldüğü gibi «karar»ın oluşturulması için gereken bilgi alışverişleri parti içinde engelsiz yürür. İşte bu işin amacına uygun olması için, biçimsel bir formalite olmaması için, bu işe katılanların doğru bilgi ,doğru yaklaşım yönünden mevcut tüm imkânlara sahip kılınması gerekir.

Bütün bu bilinen şeylerden bir kez daha bahsetmemizin nedeni şu: Biraz önce şemasını çizdiğimiz «halkçı» eğilimin yukardan «bilgilendirme», yukardan formüller üretip aşağıya empoze etme uygulaması, bize Leninist ilke diye gösterilebilir. Sırf biçimde kalan bir benzerlik bahanesine sığınılmasın diye yazdık yukardakilerini, Aslında tamamen ters bir işleyiş vardır. Bolşevik tipi partide aşağıdan yukarıya doğru bir karar oluşturulması —ki bu aynı zamanda gerçek bir yönetici gibi eğitilmiş kadrolarla yapılır— yukardan aşağı bir karar uygulaması vardır. Oysa bunlarda tüm karar süreçleri yukardan aşağıdır. «Aşağı»nın işi verileni almak ve uygulamaktır. Yarın ne şekil alacağını hiç bilemeyeceği kararların raksı içinde devinip durduğunu anlayıncaya kadar da bu böyle sürecektr. O hep «beyaz kâğıt» olarak kalır. Hattâ bir beyaz yapraklı defter. Çünkü bu tarz uygulama için tek bir beyaz kâğıt çok azdır, deney onu gösteriyor.

Eğer sosyalist toplumu yalnızca tapuların olmadığı bir toplum olarak değil, bireylerin tüm toplumsal faaliyete etkin olarak katıldıkları bir toplum olarak düşünüyorsak, temel sorunları bütün boyutlarıyla sunma işine karşı çıkmak bu işi karalamak kökten yanlış olur. Bu bir istek sonucu değildir. Toplum biçimlerinin ve bunlara uyarlı yönetim biçimlerinin evrimine bakanlar, orada üretici güçlerin gelişme düzeyine paralel bir olguyla da karşılaşacaklar. Bu olgu, yönetim, denetim ve karar fonksiyonlarına katılanların hem sayıca hem de oran olarak gittikçe artışıdır.

Toplumsal yapıda yerine getirilen fonksiyonlar çoğalmakta, toplumun üretici, yaratıcı faaliyetlerinin boyutları geçmişle kıyaslanmayacak düzeylere ulaşmaktadır bugün. Sosyalist mücadelenin verildiği alanın en genel çizgileridir bunlar. Bu denli farklı, kapsamlı fonksiyonları üreten toplumları yönetmek gibi temel bir görev içindir mücadele.

Bizim «işçi sınıfının yönetici sınıf olması» biçiminde kovduğumuz sosyalizme geçiş döneminin iktidarı, böyle bir yapı içinde yürüyecektir.

Toplumu yönetmek gibi bir fonksiyondan özenle uzak tutulmuş —burjuva toplumunda aksi mümkün değildir— bu fiilin gerektirdiği ortalama bilgi düzeyine erişmesi her çeşit yolla engellenmiş olan işçi sınıfı, bu yeteneği ancak kendi mücadelesi içinde kendi ideolojisinin «yönetim» fiiline verdiği içerikle öğrenecek ve uygulayacaktır. Yani proletarya, burjuva siyasî mekanizmasını yenecek fizik bir güç olarak değil, bunun ötesinde devraldığı toplumsal yapının hayatî fonksiyonlarını yönetecek, yönlendirecek siyasal bir güç olarak biçimlenir. Sosyalist toplumda her fonksiyon gibi yönetim fonksiyonunun da alderek toplumsallaşması, burjuvazinin yönetim ve karar fonksiyonlarını verine getirişindeki niteliğin açık yadsınması demektir. Bu bakımdan sosyalist «yönetici»lerin niteliği burjuva yöneticilerinkinden farklı olacaktır. Tıpkı yönetim fonksiyonunun içeriğindeki fark gibi. Bunun içindir ki hazır devlet mekanizmasını kendi adamlarıyla kendisi için işlemekle ise başlayan ve bu yapıyı zaman içinde restore ederek yetkin bir burjuva devlet haline getiren burjuvazinin tarihî deneyinin tam aksi yönde bir oluşumu başlatacak proletaryanın bu esine rastlanmadık görevi, halkla güç görevi başaracak bilimsel yaklaşımı, bununla uyarlı bilgi yükünü edinmesi, hayatî önemdedir.

Biz soruna bu açıdan bakıyoruz. Ve bunun içindir ki olumlu, doğru ve bilimsel bilginin her çeşitini proletaryaya —bugünün tarihî— toplumsal koşulları içinde simdilik kadrolarına— iletmeğe çalışıyoruz. Bunu yaparken yalnızca edindiğimiz bilgiyi, vardığımız sonuçları —fikirleri— açıklayıp, bunları nasıl elde ettiğimizi —şu andaki tek ayrıcalığımızı— kendimize saklamıyoruz. Veya alışılmış usulerin perdesi altında ayrıcalığımızın gizli zevkini sürdürmeyi reddediyoruz. Aksine, örneğin sosyalist aydında fikirleri, bilgileri işleyen bir tezgâh varsayılıyorsa biz bu tezgâhımızı olanca açıklığıyla sunuyoruz.

Ponpilizmin, hümanizmin özünde sahte sevgi, fedakârlık ve feragat gösterilerine, acıma se-

anslarına saklanarak, tevazu numaralarıyla oyun oynamıyoruz. Bugünün tarihî gerçeğini açıklıkla koyuyoruz: Evet! Bugün, sosyalist aydın, entelektüel düzeyiyle, Marksizm'in entelektüel kaynaklarına yakınlığıyla işçi sınıfından, onun kadrolarından ayrı ve üst bir yerdedir. Bu açıdan ayrıcalık sahibidir bugün. Bunda gizlenecek, değişik laflarla geçiştirilecek bir yan yok. İçinde yaşadığımız burjuva toplumun kaçınılmaz bir ürünüdür bu. Ama işte tam bu noktada sosyalist aydının görevi başlar. Nasıl işçi sınıfı kendi siyasal hareketine başladığı andan itibaren burjuva toplum içinde belirlenen kendi sınıfsal yerini yadsımaya başlarsa, entelektüel de, sosyalist «entelektüel» olma anından başlayarak kendisine bu toplumsal yapı içinde tanınmış «entelektüel olma ayrıcalığı»nı *eylemiyle* yadsıma yoluna girer. Bunun yolu ayrıcalığın nesnel unsurunu toplumsallaştırmaktır.

Bayrağında Bilimsel Sosyalizm yazılı bir sınıfın, onun kadrolarının, —tarihî şartlanmaların etkisiyle— başlangıçta zor olsa bile «bilimsel bilgi»yi edinmeleri gereğini ciddî bir sorun olarak koyuyoruz. Ve bunun için, bazı «entelektüel»lerin yöneltiği «entelektüel»lik ithamını tarihî bir cehalet olarak nitelemek gerekiyor.

«Durduk yerde mesele çıkarmak» iddiasını, daha sonra yapacağımız toplu değerlendirmede ele alacağız. O zaman, sanırız, özellikle Türkiye'de, varlığı inkâr edilmez olan meselelerin mi var olduğu, yoksa meselenin etrafında dolaşma alışkanlığının hayli yaygın olduğu ülkemizde, alışkanlıkların değiştirilmez yargılar diye mi sunulduğu anlaşılabilecektir. ■

Şiirler

ÇİMDEN

İçimden bir his bırakmıyor beni ölmeceye.
İçimden bir his.
Bir his ki,
Çapraz oturmuş denizin kıyısına,
Taş,
Taş,
Taş,
Derken bir GÜNEŞ,
Tıpkı Üsküdar'daki
Şemsi Paşa Camisi gibi...
Sen iskeletlerle değil, diyor bana
Sen iskelelerle kuracaksın cesedini!
Ve öyle köpeksin ki sen,
Öldükten sonra bile,
Yılmaz'ın UMUD'undaki
Paytonların ardından
Koşacaksın hep
Geleceğe
Çın,
Çın,
Çın...

Ve karnımın gevşemesine karsın
Taşaklarımdaki tarçın
Bırakmıyor beni ölmeceye,
«Evet» diyemiyorum,
Diyemiyorum ki «evet»
O hayırlı,
O hayırlı geceye...

EPİGRAM

Marx'ın da pek sevdiği bir latin sözünü anımsıyorum:
«Nihil humanum mihi alienum est.»
Bu sözün altına ben de imzamı basıyorum,
İnsana ilişkin ne varsa, kabulüm,
Şu hümanistler hariç...

SEÇİM KONUŞMALARINI DİNLERKEN

Sade bunlar mı!
Ben de mücadele ediyorum Komünizm ile,
—Arada - sırada da olsa—
Kendimle!.
Yâni kendime kızdığım zamanlar,
Rakıyı fazla kaçırıp
Karımla kavga ettiklerimde...
Öyle utanıyorum ki ertesi sabah...

MUHABBET

Bir fasulye çimlenıyordu
Çiseledikçe yağmur,
Koştum, vardım ki yanına,
Anlasın ne nimet olduğunu.

Sen git yerine, dedi Ayşa Kadın
Böyle kibar erkeğin ayağ'na
Ben kendi ayağ'mnan gelirim...

Bu muhabbeti görünce uzaktan
Kıpkırmızı oldu biberiye...

Bayram nedir ki, dedim kendi kendime
Bayram bir ömürdür ben gibi bir deliye...

HOŞGELDİNE

Hep ölümü çalacak değil a Zangoç!
Bu da
Sema'yla Asaf'ın kızına
Hoşgeldin demek için.

Oysa
Ne kadar,
'e kadar,
Ne kadar yalnız
Sanıyordum kendimi demin.

KURŞUNİ

Öyle yiğittiler ki

İdam mangasının karşısında,
Nazarı değmesin diye Tarihin
Ecel-acele kurşun döktüler
O beş delikanlının üzerine...

Yine de geç kaldı Faşistler:
Dünya Devrimi Tarihinde yatacak
O beş delikanlının beşi de...

KAPİTALSİZ KAPİTALİSTLER

Harun Karadeniz

(düzenin eleştirisi)

Resimli **TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI TARİHİ IV.**
(yakında çıkıyor)

5. Resimli Türkiye Patron Sınıfları Tarihi

NARDİYA yayınları

Adres: Nuruosmaniye Cad. Garant İşhanı
No: 36/7 Cağaloğlu - İSTANBUL
Genel Dağıtım: GE - DA

Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet

1878 yılında Ege Makedonyası'nın Kukuş kentinde doğan Dimitar Vlahof, yalnız Makedonya'nın değil, bizim yakın tarihimizin de önemli kişiliklerindendir. II. Abdülhamit döneminde güçlenen Makedon ulusal kurtuluş hareketine genç yaşta katılmış, 1903 ayaklanmasından sonra, kurtuluş hareketindeki bölünmeler iyice açığa çıkınca, Makedon İç İhtilâl Orgütü'nün sol kanadında yer almış, Meşrutiyet'in ilânından sonra ise Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde Selanik mebusu olarak çalışmıştır. Balkan Savaşları sonunda Yunanlılar tarafından Selanik'ten sürülen Vlahof, bir süre Bulgaristan'ın Odesa konsolosluğunu yapmış, arkasından, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, sıhhiye subayı olarak, Bulgar ordusunda hizmet görmüştür. 1917 Büyük Ekim Devrimi sırasında Kiev'de buluruz Vlahof'u: o kentteki Makedonyalı işçiler içinden bir «Makedon Komünist Bolşevik Grubu» örgütlemekle görevlidir.

Vlahof, 1918-1935 yılları arasındaki dönemi, «Makedon İç İhtilâl Örgütü (Birleşik)» temsilcisi olarak, çeşitli Balkan ve Avrupa ülkelerinde antifaşist mücadele içinde geçirmiştir. 1935'te SSCB'ne giden bu devrimci, İkinci Dünya Savaşı sırasında Tito hareketine katılmış (1943) ve 1954'te, Yugoslavya Federasyonu Başkanlığı katında özerk Makedonya Devleti temsilcisi iken, ölmüştür.[1]

Vlahof'un anıları beş yıl önce Üsküp'de yayınlandı: Dimitar Vlahof, *Memoari,* Skopye 1970. XV + 370 sayfa + 15 sayfalık bir fotoğraflar ekl. İkinci Meşrutiyet dönemi, kitabın 79.-178. sayfaları arasında işleniyor.

Kazanlık kız ortaokulu öğretmeni Dimitar Vlahof, Jön Türk Devrimine dair ilk haberler geldiğinde, Sofya'da yaz tatilini geçirmektedir. Yurdu olan Makedonya'ya dönebileceği için, sevinç doldurur içini. Eksarhlık'a (bağımsız Bulgar kilise örgütü) başvurarak, Makedonya'da öğretmenlik görevi ister. Selanik'teki Bulgar lisesine öğretmen atanır böylece.

Vlahof, Selanik'de ve gene aynı okulda daha önce de (1903-1904) çalışmış olduğundan kentin toplumsal yapısı ile siyasal çevrelerini ilk elden bilmekteydi. Günün sunduğu yeni koşullar içinde şimdi hızla ön plana geçecek, Meclis-i Mebusan'a Selanik sancağından mebus seçilecektir. İşte Vlahof'un bu yeni döneme ait anılarını gereği gibi değerlendirebilmek için, biraz geriye giderek, Makedonya devrimci hareketinin evrimi ile Bulgar sosyalistlerinin bu soruna nasıl yaklaştıklarına kısaca göz atmakta yarar vardır.

MAKEDON DEVRİMCİ ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU VE 1903 AYAKLANMASI

Makedonya kurtuluş hareketi, Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdikleri kurtuluş savaşları zincirinin son halkasıdır. Bu hareketin temelde yabancı egemenliğine karşı verilmiş anti feodal nitelikte bir kurtuluş savaşı olduğunu böylece belirttikten sonra, onu başka kurtuluş hareketlerinden ayıran bazı özellikleri üzerinde duralım:

a) Makedonya kurtuluş hareketi, emperyalizmin en kızışgın günlerine düşer. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisi, emperyalizmin bir nesnesidir. Babıâli'nin emperyalist güçlerden bağımsız bir Makedonya politikası uygulamasına imkân yoktur. Jeopolitik değeri yüksek bir bölge olan Makedonya, bu emperyalist güçlerin çıkar hesaplarına girmekte, bölgedeki anti-feodal kurtuluş hareketi, bu çıkarlara vasıta edilmektedir.

b) Makedonya'daki etnografik yapı, başarılı bir kurtuluş savaşı verilmesine en büyük engeldir. Bulgarca, Türkçe, Rumca, Arnavutça, Ulahça, Sırpça ve daha başka diller konuşan çeşitli ulustan üç milyon kadar insan, Makedonya diye anılan üç Osmanlı vilâyeti Selanik, Manastır ve Kosova'da içiçe yaşamaktaydı.[2] Bunun içinde 70.000 kadar Yahudi ile 55.000 kadar Çingene de vardır.[3]

c) Makedonya ahalisi dil gibi dinî açıdan da olağanüstü bir çeşitlilik gösterir. Müslüman ve Hıristiyan bloklardan sayıca hangisinin önde geldiğini saptamak imkânsız gibi ise de, genel nüfusun yarıya yakın bölümünün Müslüman, yarıya yakın öbür bölümünün ise Hıristiyan olduğunu söylemek, en ihtiyatlı tahmin olur.[4] Müslüman blok, Arnavut milliyetçiliği gelişip, Arnavutları Müslüman bloktan ayıracağı güne dek, en güçlü partidir Makedonya'da. Türk ve Arnavutlar'dan başka, Müslüman Bulgarlar (Pomaklar), Müslü-

man Sırplar (Boşnaklar), Musevilik'ten dönme Müslüman halk («Selanik Dönmeleri»), çingene nüfusun büyük çoğunluğu ve önemli sayıda Müslüman Rum, bu grubun içindedir.

Müslümanlar arasındaki bu birliğe karşılık, Hıristiyan blok içten bölünmüştür. 1870 yılında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi dışında bağımsız bir Bulgar kilisesinin (Eksarhlık) kurulması, bu bölünme sürecinin başlangıcı sayılır. Ancak Makedonya'daki İslav halkın önemli bir kısmı, Patrikhane'ye bağlılığını sürdürecektir. Özellikle Kesriye (Kastoria), Florina, Karaferye (Zeroia), Vodena (Edessa) gibi, Güney Makedonya kasabalarıyla Manastır (Bitola), Selanik, Kavala, Serez, Drama gibi kentlerde üslenen ve Atina hükümetinin gönderecegi Giritli çetelerle de desteklenecek olan bu «Rumlaşmış» Islavların Bulgar önderliğindeki Makedon kurtuluş hareketine gösterecekleri direnme, Bulgar çetelerini Osmanlı jandarma ve ordusunun takibinden daha çok yıldıracaktır[5]

d) Dil ve din faktörlerinin sebep olduğu bu bölünmeler yanında, komşu Balkan devletlerinin burjuva kökenli ulusal ideolojilerinin de cirit oynadığı bir alandır Makedonya. Sırbistan. «Eski Sırbistan» dedigi Kosova vilayetinin büyük kısmını ilhak ederek, «Büyük Sırbistan» olmak emelindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sözde bir parçası sayılan Bulgaristan Prensliği, 1878 Ayastefanos önbarışı hükümlerini nihayet gerçekleştirerek, Karadeniz'den Ohri gölüne dek uzanan bir «Ayastefanos Bulgaristanı» düşü kurmaktadır. «Megali İdea» sloganıyla Bizans'ı hortlatmak serüvenine girişmiş olan Yunanistan ise, Makedonya'ya sahip olmadan İstanbul'a varılamayacağının bilinci içindedir. Biraz uzakta kalan Romanya da Makedonya peşkesinden pay ister. Ona göre, Makedonya Ulahları eski Romalılar artığı, dolayısıyla Romendirler. Bu Ulahların başlı başına, fakat Romanya himayesinde bir millet olduklarını, Babıâli kabul etmek zorunda kalacaktır.

Bu saydığımız ideolojiler, birbirlerine karşı amansız bir «okul ve kültür savaşı»na girişirler. Hiç Sırp olmayan yerde Sırp okulu, hiç Rum olmayan yerde Rum okulu açılır. Amaç, Makedon köylü çocuğunu çeşitli beyin yıkama yöntemleriyle Sırp, Rum ya da Bulgar yapmaktır. Ayrıca, istatistiklerin okul, öğretmen ve öğrenci sayısını gösteren kabarık rakamları sayesinde, bölge üzerinde iddia edilen haklar daha güçlü savunulabilecektir.

e) Ustelik Makedonya'da «etnografik işbölümü» diyebileceğimiz bir sosyo-ekonomik yapı göze çarpmaktadır.[6] Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu, kendi parselleri üzerinde küçük çapta tarım yaparken, Müslüman feodallerin oluşturduğu bir azınlık, verimli Makedon ovalarına sahip çıkmıştır. Buralarda «çiftlik sistemi» çerçevesi içinde tarımsal üretim yapılmaktadır.[7] Bu sistemin dayandığı üretim ilişkisi, ortakçılıktır. Türk ya da Arnavut beylere ait çiftlik köylerinin sefil kulübelerinde yaşayan İslav ortakçılar, ortaçağlardakine benzer koşullar içinde toprağı işlerken, çiftlik sahipleri kentlerde asalak yaşantılarını sürdürürler. Hür İslâv köylüsü ancak dağlık yerlerde barınabilmiştir. Bu köylünün en büyük derdi, topraksızlıktır. Yeter sayıda ortakçı bulunamadığı için, mera olarak kullanılan ovalara baktıkça içleri yanan hür köylüler, proletaryanın henüz güçsüz kaldığı bu bölgede, anti-feodal kurtuluş hareketinin güvenebileceği tek devrimci potansiyeli oluşturmaktaydılar.

Öte yandan, «millet sistemi» terimiyle, nitelenen, Kilise önderliğindeki özerk yerel yönetim, 16. yüzyıldan bu yana gelişmeye başlayan İslav burjuvazisini Kilise'nin kucağına itmiştir.[8] Kıyı kentlerinde toplanarak, bölgenin ticaretini (Rum ve Yahudilerle birlikte) elinde tutan bu burjuvazıyı, 20. yüzyıl başında bile Kilise ile içli dışlı görürüz. Bu burjuvazinin alt kesimlerini, köyluk yerlerdeki «çorbacılar» oluşturur. Hancılık, değirmencilik, bakkallık, tefecilik vb. yaparak, büyük toprak sahipliğine kadar yükselebilen bu köylüler de, gene Kilise içindeki işleri nedeniyle «Hellenize» bir bilince sahiptirler. Aile içinde İslavca konuşsalar bile, Rumca'yı da az çok beceririler. Böylece Patrikhane safında Eksarhlık'a ve dolayısıyla onun temsil ettiği Bulgar milliyetçiliğine karşı oldukları gibi, topraksız İslav reayanın topraklandırılmasına yönelik bir anti-feodal mücadeleyi de istemezler. Çünkü ne bağlı bulunduklari Patrikhane'nin çıkarları, ne de kendi sınıfsal çıkarları buna elverir.

Bu söylediklerimizi özetletip tamamlayacak olursak, 19. yüzyıl son çeyreğinde Makedonya'da şöyle bir sosyo-politik tabloyla karşılaşırız: Osmanlı egemen sınıfı, toprak sahipleri ile memur ve subaylardan oluşur. Müslüman halkın çoğunluğu kendi halinde yaşamakta, sosyo-politik alanda pasif kalmaktadır. Öte yandan, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından beri, Makedonya'nın bir gün Bulgaristan'a verileceği korkusu yaygındır. Bu korkunun etkisiyle Makedonya'da bir anti - Bulgar cephe oluşmuştur. Rumlar ile Patrikhane'ye bağlı İslav burjuvazisinin bu cephe içinde ve Osmanlı egemen sınıfının yanıbaşında yer aldıklarını görürüz. Kosova ve Manastır vilayetlerindeki küçük Sırp cemaatları da bu cephe içindedirler. Aynı şekilde, Selanik Musevî cemaati da Osmanlı devletine sonuna dek sadık kalacaktır. Patrikhane'yi bırakarak, Eksarhlık'a geçmiş ve böylece Bulgarlık'ı seçmiş olan Makedon - İslav hür köylü kitlesi ile bu köylünün kentlere göç etmesi sonucu kenar mahallelerde yavaş yavaş gelişen yeni küçük-burjuvazi, doğal olarak bu cephenin dışındadır.

Makedonya devrimci kurtuluş hareketinin kadrosu, işte bu kentli küçük-burjuva ortam içinden çıkacak, sonra da hür köylü kitlelerinin desteğiyle ortakçılık müessesesine saldırarak, egemen sınıfın ekonomik dayanağı olan çiftlik sistemini işlemez duruma sokmak isteyecektir. Ne var ki,

milliyetçi ideolojiler arasındaki savaş ön planı işgal ettiği için, devrimci programın toplumsal-ekonomik içeriği, arka plana itilecektir. Nitekim, Damyan Gruyef, Dr. Hristo Tatarçef ve arkadaşlarının 1893 yılında Selanik'te kurdukları gizli örgütün adı, ilkin *Makedonska revolyutsionna organizatsiya* (Makedon İhtilâl Örgütü) iken[7], 1896 Selanik kongresinden sonra *Bılgarski Makedono-Odrinski Revolyutsionni Komiteti* (Makedonya - Edirne Bulgar İhtilâl Komitaları) olmuştur.[10] Örgüte yalnız Bulgarlar üye olabiliyorlardı.[11] Amaç, Makedonya ve Edirne için tam siyasal özerklik elde etmekti.[12] O sıralar yaygınlaşan Ermeni kargaşalığının ve bazı yerlerde Ermenilere karşı uygulanan baskı rejiminin, Batı'da, ve özellikle İngiltere'de uyandırdığı tepkiler, Makedonya'daki Bulgar unsuru pek umutlandırmıştı. İngiltere gibi büyük devletlerin işe karışmasıyla, gerek Doğu Anadolu'da, gerekse Makedonya'da özerk eyaletler kurulacağı sanılmaktaydı. Berlin Antlaşması gereğince bir özerk eyalet şeklinde kurulmuş olan Şarkî Rumeli'nin, 1885'de kolayca Bulgaristan'la birleşmesi, özerk bir Makedonya'nın da er geç aynı yoldan geçeceğini, apaçık işaretliyordu.[13]

Selanik'teki örgütün kurulmasından az sonra, Bulgaristan'daki Mekedonyalı mülteciler de Resne'li Trayko Kitançef başkanlığında bir *Makedonskiyat komitet* kurdular (1894).[14] Daha sonraları bu örgüte *Vırhoven makedonski komitet* (Yüksek Makedonya Komitası), üye ya da taraftarlarına ise *Vırhovist* dendi.

Osmanlı hükümeti 1895'te Ermeni meselesi ile meşguiken, Sofya *Vırhovist*'leri, Bulgar orausu subayları komutasında çeteler saldılar Makedonya'ya. Umdukları, kısa süreli ama gösterişli isyanlar çıkartarak, Avrupa kamuoyunun alakatini çekmek, Babıâli'ye gözdağı verip, kilise ve eğitim alanlarında yeni birtakım ödünler koparmaktı. Her iki amaca da ulaştılar. Yalnız, isyanın bastırılması sırasında, bazı köyler yakıp yıkıldı; köylü halk telef oldu. İsyan bölgesi olan Kuzeydoğu Makedonya ahalisi, Bulgar millî politikasına vasıta edilmişti.

Selanik'deki Bulgar Makedon Komitası, bu olaydan sonra Sofya Yüksek Makedon Komitası'na karşı muhalif tutum takındı. Makedonya'da gizli örgüt yayılıp, kırsal kesimde dal budak saldıkça, devrimci hareketin ağırlık merkezi kentten köye doğru kaymış, yeni koşullar, yeni bir strateji ve taktiğin saptanmasını gerektirmişti. İşte örgütlenmenin bu aşamasında edinilen tecrübelerin ışığında ve Gotse Delçef, Görçe Petrof gibi sol eğilimli komitacıların da etkisi altında, 1902'de yeni bir tüzük hazırlandı. Örgütün resmî adı artık *Taynata Makedono-Odrinska Revolyutsionna Organizatsiya* (Makedonya-Edirne Gizli İhtilâl Örgütü) oluyordu; yani «Bulgar» sıfatı atılmıştı. Yeni tüzüğün birinci maddesine göre amaç, «ihtilâl yoluyla tam siyasal muhtarlyet elde etmek için, Makedonya ve Edirne'nin bütün gayrimemnun unsurlarını milliyet farkı gözetmeden bir örgüt içinde birleştirmek» idi. [15] İkinci madde de ise, şovenist-millyetçi propagandalar halkın devrimci gücünü zayıflattıkları gerekçesiyle kınanıyor, kurtuluşun ancak her yerde aynı anda başlatılacak bir genel halk ayaklanmasıyla mümkün olabileceği belirtiliyordu.[16]

Bulgaristan'daki komitaların müdahalesini reddettiği ve bütün umudunu dahilde çıkacak ihtilâle bağladığı için, kısaca «Dahilî Teşkilât» diye anılan Gizli Makedon ihtilâl Örgütü, tüzüğünde önerilen genel halk ayaklanmasını 1903 yılı Temmuz-Ağustos aylarında denedi, «İlinden Ayaklanması» diye bilinen bu isyana, Selânik'deki merkez komitesinin nasıl olup da karar verdiği bugün bile iyice anlaşılmış değildir. Çünkü, 1902 yılı içinde gelişen olaylar, ayaklanmanın bir intihardan farksız olacağını gösteriyordu. Bu yılın güz aylarında, *Vırnovist'lerin* Bulgaristan'da donattıkları çeteler, gene Bulgar subayları komutasında *(Vırhovist* lider General Tsonçef bir çeteye bizzat komuta etmiştir) Kuzey-doğu Makedonya'ya girdiklerinde, yalnız yerli Bulgar halk tarafından soğuk karşılanmakla kalmamışlar, Serez ve Usturumca (Strumica) ihtilâl bölgeleri şefleri olan Sandanski ve Çernopeyef'in çeteleri tarafından takip bile edilmişler, Bulgar'la Bulgar arasında çarpışmalar olmuştu.[17] Bu olaylar, İç Örgüt'ün *Vırhovist*'lerle anlaşma taraflısı görünen sağ kanadı ile Delçef, Sandanski ve Çernopeyef'in temsil ettikleri sol kanat arasındaki bilinen gerginliği, daha da arttırmıştı.

Fakat Garvanof, Lozançef gibi sağcı önderler (Örgütün kurucusu Gruyef o sıralar Bodrum'da sürgündedir), Ocak 1903'te Selanik'de bir kongre toplamayı başarırlar. Sol kanattan hiçbir tanınmış komitacının katılmadığı bu kongre, ilkbahar'da genel isyan çıkarma kararı alır.[18] Garvanof'a göre, birkaç gün sürecek bir isyan, Avrupa devletlerinin müdahalesine yol açacaktır. Oysa Rus dışişleri bakanı Lamsdorf 1902 sonunda Sofya'yı ziyaret etmiş, Bulgar hükümetinin Makedonya işinde uslu durmasını örgütlemiştir.[19] Rusya ve Avusturya, Makedonya için statükocu bir reform planı hazırlığı içindedirler.

15 Nisan 1903 Selanik olayları, İç Örgüt'ün bahar aylarında başlatmak istediği isyanın ertelenmesine sebep oldu. Bir yandan Ermeni komitalarıyla, bir yandan da ünlü maceraperest ve *Vırhovist* komitacı Boris Sarafof'la ilişkileri bulunan bir anarşistler grubu, o gün Selanik'deki Osmanlı Bankası binasını dinamitle havaya uçurmuşlar ve limandaki bir Fransız yolcu gemisini batırmışlardı.[20] Olayların gerek Osmanlı ülkelerindeki gerekse Avrupa'daki yankıları pek büyük olur. Avrupalı'nın, özellikle Avrupa sermayesinin zarar görmesine tahammülü hiç yoktur. Bu yüzden, o güne dek üzerine toz kondurtmadığı Hıristiyan kardeşlerinin barbar Türkler tarafından amansızca takibine, yeşil ışık tutar. Babıâli ise, Makedonya'daki tüm çeteleri sadece eşkiya ola-

rak değil, artık anarşist olarak da nitelemek fırsatını bulmuştur.[21] Geniş çapta tutuklamalara, silâh ve cephane aramalarına girişilir.

Selanik olayları, İç Örgüt'ün bünyesinde bir daha onarılamıyacak sarsıntı ve çöküntülere sebep olmuştur.[22] Örneğin Selanik'deki merkez komite toptan tutuklanmış. Kaza ve köylerdeki kadrolarda da, gene tutuklamalar yüzünden, geniş gedikler açılmıştır. Makedon kurtuluş hareketi için en büyük kayıp ise, Gotse Delçef'in 21 Nisan 1903'te Serez yakınında Türk askeri ile çarpışırken, vurulup ölmesidir.[23] Delçef, Makedonya'nın Bulgar olmadığını bilen ve bildiği için de Bulgar hükümetinin ihtirasçı politikasına ve Virhovist komitalara açıkça karşı çıkan, ülkenin kötü idaresinden Türk köylüsünün asla sorumlu tutulamayacağını vaaz ederek, çetelerin Türk köylerine yaptıkları hunharca saldırılara hiç değilse kendi bölgesinde son verdiren, her çeşit şovenizmin düşmanı gerçek bir devrimcidir. Öğrencilerinden Sandanski ve Çernopeyef, onun gittiği yoldan gitmişlerse de, ustalarının otoritesine hiçbir zaman sahip olamadıklarından, Makedon kurtuluş hareketi üzerindeki etkileri sınırlı kalmıştır.

İşte bu koşullar altında Temmuz 1903'de başlatılan genel halk ayaklanması, Bulgar nüfusun daha yoğun olduğu Manastır vilayetinden dışarı sıçramamış, Selanik, Serez ve Usturumca ihtilâl bölgeleri, isyana katılmayı daha başlangıçtan reddetmişlerdir. Osmanlı ordusu, isyanı Eylül ayı içinde bastırdı. Kadınlı erkekli dağlara çıkmış olan Bulgar ahali, oralara kar yağınca, köylere inmek zorunda kaldı. Fakat bu köylerin birçoğu, isyan sırasında yakılıp yıkılmıştı. Bölgede, açlık tehlikesi başgösterdi. Bu yetmezmiş gibi, Manastır vilayetinde Yunan çeteleri de faaliyete geçtiler. Bunlar, Türk ve Bulgar gaddarlığını gölgede bırakan yöntemlerle, Makedonya'yı on yıl içinde gerçekleşecek olan Yunan işgaline hazırlamaya koyuldular. Yunan çetelerinin bu dönemde Osmanlı askerî ve idarî makamlarınca himaye edilmiş oldukları, belgeleriyle ispatlanabilir.

1905'ten sonra Sırp çeteleri de eyleme geçtiler. Bulgar hizmetinde bildikleri İç İhtilâl Örgütü'nü zayıflatarak, Makedonya'da bir Sırp nüfuz bölgesi yaratmak istiyorlardı.[24] İç Örgüt'ün sağ ve sol kanatları arasındaki mücadele ise zamanla düşmanlık haline dönüşerek, 1907'de doruğuna erişti. Bu yıl, Sandanski'nin adamı Panitsa, en başta gelen sağcı komitacılar Sarafof'la Garvanof'u Sofya'da vurdu.[25]

1908 Jön Türk Devrimi, Makedon Kurtuluş Hareketi'nin işte bu koşullar içinde bulmuştur. «Hürriyet'in İlânı», her yandan sıkıştırılmış olan Bulgar komitaları için, bir «nefes alma» imkânı getiriyordu. O nedenle, Bulgar çeteleri dağdan ineye hemen razı olmuşlar ve canından bezmiş olan Makedon-İslav ahali, «Hürriyet»i büyük bir coşkuyla karşılamıştır.

BULGAR SOSYALİSTLERİNİN MAKEDONYA SORUNU VE JÖN TÜRK DEVRİMİ KARŞISINDA TUTUMLARI

Burada bir an durarak, o günkü Bulgar sosyalistlerinin Makedonya sorununa nasıl yaklaştıklarını ve Jön Türk devrimini nasıl değerlendirdiklerini kısaca gözden geçirmek, konumuzun bundan sonraki gelişimi bakımından yararlı olacaktır.

Makedonya, 1878'den beri Bulgar burjuvazisinin iştihasını kabartmış olan bir bölgedir. Bu bölgenin kurtarılıp, anavatana katılmasını öngören siyasete yalnız başlarına sahip olabilmek için, burjuva partileri birbirleriyle adeta yarışırlar. Tabiî, bu «milliyetçi» hava içinde asıl kazançlı çıkacak olanlar, militarist ve monarşist çevrelerdir. Proletaryaya ve Bulgar köylüsüne, başka ülkelerde ve başka zamanlarda da görüldüğü gibi, sadece hesabı ödemek düşer.

Üstelik proletarya partisi o gün de içinden bölüktür. Dmitır Blagoyef çevresinde toplanan bir sosyalist grup, Bılgarska rabotniçeska *sotsiyaldemokratiçeska partiya,* Sosyaldemokrat Bulgar İşçi Partisi'ni oluşturmaktadır. Bunlar, «dar sosyalist» olarak tanınmışlardır. «Geniş sosyalistler» ise, Bulgar Sosyaldemokrat Partisi, *Bılgarska sotsiyalaemokratiçeska partiya,* içindekilerdir.[26] «Dar sosyalistler», katkısız bir sınıf mücadelesi açısından, burjuva partileriyle geçici dahi olsa ittifak kurmayı kesinlikle reddederler. İktidara, proletaryanın yapacağı genel grevlerle gelebilecekleri kanısındadırlar. O günkü Bulgaristan'ın ve hattâ Balkanların en önemli sorunlarından biri olan milliyetiçlik sorununa karşı, hiç ilgi göstermezler. Makedonya meselesi, «dar» ve «geniş» sosyalist tutumların farklılığını sergilemek bakımından iyi bir örnektir. Güncel konulara daha kısa vadeli bir strateji içinde yaklaşan «geniş» sosyalistler, Sol'dan gelen oportünistlik ithamlarına kulak asmadan, burjuva kökenli Makedon kurtuluş hareketini desteklemişlerdir. Proletarya partisinin Makedonya siyasetini 1905'de yazdığı bir makalede açıklayan Blagoyef'e göre ise, Makedonya sorunu, Bulgar burjuvazisine Bulgar, Sırp burjuvazisine Sırp, Yunan burjuvazisine Yunan sorunuymuş gibi görünmesine karşın, gerçekte çözümü büyük devletler elinde bulunan bir Avrupa sorunudur. Zaten coğrafî ve tarihi bir Makedonya varsa da, etnoğrafya terimi olarak Makedonya'dan söz edilemez. Burjuvazi partileri varsın uğraşsınlar bu sorunla; proletarye için bir Makedonya sorunu yoktur.[27]

Blagoyef'in o gün «katı» bulunan bu tutumu, Jön Türk hareketini değerlendiriş biçiminde de belirir: «Türkiye'deki ihtilâlin en karakteristik yanı, hiç ama hiç kan dökülmeden, eski düzenin ve o düzenin destekleyicilerinin herhangi bir direnişi ile karşılaşılmadan yapılmış olmasıdır.»[28] Hattâ eski düzenin en gözde kişilerini bu hareke-

tin içinde görüyoruz. Buna da şaşmamak lâzımdır. Çünkü Türkiye'deki devrim, feodallerin, kendi çıkarları açısından artık zararlı saydıkları Sultan Abdülhamit'e karşı başlattıkları bir harekettir. Eğer Jön Türk devrimi biçimsel düzeyde bazı özgürlükler getiriyorsa, bu pek doğaldır. Unutmamalı ki, çağımızda sermayenin egemenliği, artık tartışma kabul etmez bir gerçek. Böyle bir dünyada gelişen, üstelik kadrosu kapitalist ülkelerde eğitim görmüş bir hareket, dışa karşı elbette liberal-burjuva bir görünüş kazanacaktır. Ama biz, hareketin amacına bakarız. Evet, Jön Türk hareketinin, amacı, otuz yıl öncesi bile yetersiz kalan bir anayasa aracılığıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü muhafaza etmektedir.[29]

İşte aşağıda Jön Türk İhtilâli'nden sonraki döneme ait anılarını izleyeceğimiz Dimitar Vlahof da, Sofya'da öğrenciliği sırasında bir «dar» sosyalist idi. Blagoyef'in partisinden Vasil Glavinof, Anton Şulef, Dmitır Mirasçıyef gibi «dar» sosyalistlerle birlikte, «Makedon Sosyalist Grubu» içinde çalışmıştı. (Vlahof, *Memoari,* s. 162) Kazanlık'da öğretmenlik yaptığı günlerde dahi, «geniş» sosyallstlerden çok, «dar» sosyallstlere yakın olduğunu söyler (s. 78).

1908'DEN SONRA MAKEDON DEVRİMCİ HAREKETİ

Vlahof, 1908 Devrimi'nden sonra Makedonya'daki siyasal durumun bir tablosunu veriyor önce (s. 79-84). Genç Türk Devrimi, Makedon komitacı çevrelerinin sadece sol kanadı tarafından olumlu karşılanır. Bu kanat içinde önemli yeri olan Sandanskl grubu, zaten daha ihtilâl arifesinde Genç Türkler'le Nevrokop'da bir işbirliği anlaşması yapmıştır.[30] Serez ve Usturumca Makedon ihtilâl bölgeleri, 24 Temmuz'dan sonra bu anlaşma gereğince, çetelerini dağıtmaya başlarlar. Dağdan inen Sandanski ve arkadaşları, legal eyleme geçerler. Fakat yeni rejimi destekleyen sol kanat içinde örgütsel bir birlikten söz edilemez. İdeolojik mücadele, iki ayrı yayın organı yoluyla yürütülür: Serez ihtilâl bölgesi *Konstitutsionna zarya* (Meşrutiyet şafağı), Selanik ve Usturumca bölgeleri Edinstvo *(Blriik)* gazetesini çıkarırlar.

Sağ kanadı oluşturan Üsküp ve Manastır bölgelerinin pan-Bulgar eğilimli ihtilâlci kadrosu ise, ancak istemeye istemeye, o da kendi tabanının zorlamasıyla, çetelerini dağdan indirmeyi kabul edecektir. Kente inen çetelerin silâhsızlandırılmasına asla rıza göstermez. Hristo Matof ve Aleksandrof gibi, Sofya hükümeti ve sarayı ile sıkı bağıntıları olan önderler, bu konuda pek inatçı davranırlar. Çünkü Bulgar hükümeti, Osmanlı Kanun-i Esasisi'nin yeniden yürürlüğe girmesinden memnun değildir. Sofya, umudunu Makedonya'nın büyük devletlerce özerk bir eyalet yapılmasına bağlanmıştı. Çar'la İngiliz Kralı'nın Estonya'nın Reval kentinde buluşmaları, bu umudun yakında gerçekleşeceğine işaret sayılıyordu. Jön Türk Devriml'yle ise, 1903'den beri Makedonya'da uygulanmakta olan Mürzsteg reform programının sonu geldiği gibi, meşrutî bir rejim de kurulduğundan, artık İmparatorluk'un içişlerine karışmanın güçleşeceği belli olmuştu.

Sağ kanat, 1908 Eylül'ünde yapılan bir kongrede, «Türkiye Bulgar Meşrutiyet Klüpleri Birliği» adıyla legal bir siyasî kuruluş haline geçerek, Selanik'de *Otoçestvo* (Vatan) adında bir gazete çıkarmaya başlar. (s. 111-112). Vlahof'a göre, sağcılar Meşrutiyet'i sabote etmeye çalışıyorlardı. Hâlâ Makedonya'yı Bulgaristan'la birleştirmek amacını gütmekteydiler. Özellikle Üsküp ve Manastır İslav burjuvazisinin istemlerini dile getiren bu parti, Bulgaristan'daki Makedon mültecl çevrelerince de destekleniyordu. Karayovof, Simeon Radef, Matey Gerof gibi, Bulgar kamu hayatının seçkin kişilikleri Makedonya'ya geçerek, «Meşrutiyet Klüpleri» içinde çalışmaya koyulurlar. Eksarhlık'ça atanmış olan öğretmen ve papazların, köylü arasında yapageldikleri şovenist Bulgar propagandası da gözönüne alınınca, sağ kanadın ne güçlü bir cephe oluşturduğu anlaşılacaktır.

Jön Türk Devrimi'nden bir iki ay sonra ülkede seçim kampanyası başlar. Vlahof, o günlerde, Edirne'deki Bulgar okuluna atanacaktır. Eksarhlık'ın politikasına aykırı davrandığı anlaşılmış, o nedenle Selanik'den uzaklaştırılmak istenmiştir. Ama o, Edirne'ye gitmektense öğretmenlikten ayrılarak, politika hayatına başlar. Selanik ve Usturumca Makedon ihtilâl bölgelerinin önerisi üzerine, İttihat ve Terakki'nin Selanik sancağı koalisyon listesi için adaylığını kor. Zaten İttihat ve Terakki listesinden başka bir liste de yoktur. Üstelik 600.000 nüfuslu Selanik sancağının çift dereceli seçimle seçilecek altı mebusundan yalnız biri Makedon-İslav milletinden olacaktır; geri kalan beş mebusluktan ikisi Müslümanlar'a, ikisi Rumlar'a, biri de Yahudilere ayrılmıştır. Vlahof, iki mebus çıkarmaya haklı görülen Rumlar'ın, sancak içinde İslavlar'dan daha az olduklarını belirtiyor (s. 67). Ona göre, İttihatçılar, Makedon-İslav unsurun Türk ve Rum karşısında azınlıkta kaldığı izlenimini yaratmak çabası içindeydiler.

Selanik sancağı listesi için, «Meşrutiyet Klüpleri»nin adayı Serez'li Tilkof'a karşı önseçimi kazanın Vlahof, Eylül 1908'de mebus seçilir.[31]

Mebuslar Meclisi'nde Vlahof, Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün Ağustos 1909'da «Federal Halk Partisi» olarak örgütleşecek olan[32], sol kanadını temsil edecektir. Böylece, onu, «geniş sosyalist» bir eylem birliği içinde buluruz. Federal Halk Partisi'nin siyasal rakipleri, sağ kanatta Bulgar Meşrutiyet Klüpleri, sol kanatta ise, Vasil Glavinof grubudur.

Anılarında özellikle Glavinof üzerinde sert yargılara varıyor Vlahof. Bulgar «dar» sosyalist-

lerinin Makedonya'daki adamı olan Glavinof, 1909'da *Rabotniçeska iskra* (İşçi kıvılcımı) başlıklı bir gazete çıkarmaya başlamıştı.[33] Amacı, milliyet ve din farkı gözetmeksizin, bilinçli bir işçi sınıfı yaratmaktı. «Dar» sosyalist olarak sınıf mücadelesi dışında politik mücadele biçimi kabul etmiyordu. Glavinof ve arkadaşları, proletaryanın henüz yeni gelişmekte olduğu Makedonya'da, doğal olarak çok sınırlı bir işçi çevresi içinde etkendiler. Vlahof'a göre, «dar» sosyalistlerin kendisini durmadan eleştirmelerinin, nedeni, işte bu etkisizlikti. Onlar, Makedon işçi hareketini bölmeye uğraşıyorlardı (s. 116).

Federal Halk Partisi, kendisine yakın bildiği başka ulustan politik örgütlerle ilişkiler kurmaya çalışır. Örneğin Avram Benarca'nın 1909 başlarında kurduğu Selanik Sosyalist Federasyonu[34] ile başarılı bir işbirliği mümkün olur. Bu federasyon üyelerinin hemen hepsi — % 95'i —, sosyalist ya da anarko-liberal eğimli Yahudilerdir. (s. 88).

> «Türkler'le de ilişki kurmuştuk ama, Türk işçi sınıfı sendikalar içinde örgütlenmiş olmadığı için, bu ilişki zayıf kalmaktaydı. Ben kendim, ilerici Türk işçilerinin daveti ile, sosyalist Türk işçisinin sendikalaşması ve genel olarak Türkiye'de işçi sınıfına düşen ödevler gibi konularda konuşmak üzere, Türk işçi toplantılarına katılıyordum. Böyle toplantılar, Tütün Rejisi mağazalarında çalışan elleme işçileri arasında da tertiplenmekteydi; bunlara da birkaç kez katıldığım oldu. Hattâ bir keresinde, 1911'e doğru bir grev sırasında, arkadaşım Ermeni sosyalisti Dıkran Zaven ile birlikte, grevcilerin haklı isteklerinin yerine getirilmesi için, Maliye Nazırı Cavid Bey katında müdahalede bile bulunduk.» (S. 89-90)

Vlahof, en sıkı işbirliğini Ermeniler'le kurduklarını söylüyor. Osmanlı, Rus ve İran Ermenileri'nin ilerici ögelerinin örgütü olan sosyal-ihtilâlci Daşnaksutyun Partisi'nin İstanbul'da çıkan merkez basın organı *Azadamart*'ta, Makedon ihtilâlci hareketi üzerine bir sıra makale yayınlamış. Çarlık rejiminin kışkırtmasıyla Azerîlerin Bakû'daki Ermeni petrol işçilerine yaptıkları katliamı protesto dolayısıyla İstanbul'da bir kilisede düzenlenen mitingte konuşmuş. Malûmyan, Varamyan, Papazyan, Pastırmacıyan, Zartaryan gibi önderler yönetimindeki Daşnaksutyun Partisi, zaten 1908'den önce de, özellikle terör eylemleri konusunda, Makedon ihtilâlcileriyle sıkı temaslarda bulunurmuş. Vlahof, iyi işbirliği yaptığı kişi olarak, sosyaldemokrat «Hınçak» Partisi'nden Hampartsun Boyacıyan-Murat'ın adını da anıyor (s. 90-92).

MECLİS-İ MEBUSAN'DAN İZLENİMLER

Meclis'teki Arap mebusların Vlahof üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmış oldukları anlaşılıyor. Bunların hemen hepsi, büyük toprak sahibidirler. Filistin'deki Yahudi cemaatının baş düşmanı da işte gene bunlardır. Bu Arap mebuslardan çoğu, Arap milliyetçiliğinin etkisi altında sonraları İttihat ve Terakki'den ayrılarak, Hürriyet ve İtilâf'a geçerler. Vlahof'a göre, Hürriyet ve İtilâf'ın programı kâğıt üzerinde liberalse de, gerçekte reaksiyonerdir. Aralarında çok sayıda toprak sahibi bulunan Müslüman İttihatçılar, Arap mebusları kendi saflarında tutmak ya da yeniden kendi saflarına çekebilmek için, gün geçtikçe İslâmcı bir politikaya yöneleceklerdir (s. 94).

Arnavut mebusların da çoğunluğunu, gene büyük toprak sahipleri oluşturur. Genç Türk Devrimi'nin ilk yıllarında, bu Arnavutlar kendilerini henüz Arnavut saymıyorlardı.

> «Bunun tipik bir örneği olarak, Priştina'lı Arnavut milletvekili Hasan Priştina ile yaptığım bir konuşmayı vereyim. (Bu Hasan Priştina, Ahmet Zogu'ya muhalefet ederdi; Zogu'nun adamları tarafından Selanik'de öldürülmüştür.) Kendisine 'Hangi milliyettensiniz?' diye sorduğumda, bana Müslüman olduğunu söyledi. (Babası, Türk Ordusu'na levazım satardı.) 'Müslümansınız, iyi ama, milliyetiniz nedir, Türk mü, Arnavut mu, nesiniz?' diye tekrarladım sorumu. 'Hayır, hayır, ben ne Türk, ne de Arnavut'um, ben Müslüman'ım, şeklinde şeklinde cevap verdi.» (S. 95)

Ama birkaç yıl sonra Arnavutluk'da Jön Türk rejimine karşı isyanlar çıkacaktır. Çünkü Jön Türkler, devletin yasalarını nihayet Arnavutluk'da da uygulamaya kalkışırlar.[35] Vlahof'a göre, bu isyanlar, sadece Derviş Paşa gibi Arnavut milliyetçilerinin, değil, fakat emperyalist devletlerin oyuncağı haline gelen Arnavut feodallerinin de eseridir. Güney Arnavutluk'a göz dikmiş olan Yunan şovenistlerinin de parmağı olacaktır bu işlerde (s. 95). Böylece Arnavut mebuslar, 1910 yılına doğru artık «Arnavut» olurlar. Örneğin geleceğin Arnavutluk'unda adalet bakanlığı yapacak olan mebus Müfit Bey (Münih eski Osmanlı konsolosu ve Teselya'daki çiftliklerini Yunan hükümetine satarak, 4,5 milyon altın franklık bir servete kavuşan büyük toprak ağası), her gittiği yerde «ben Arnavut'um, hem de Bektaşi», diye konuşacaktır. Birkaç kişi hariç, bütün Arnavut mebuslar sonradan Hürriyet ve İtilâf'a geçerler (S. 95).

Meclis-i Mebusan'daki Rum mebuslar, «Büyük Yunanistan» düşü içinde yaşayan şovenistlerdir. Aralarında hiç Türkçe bilmeyenleri (Ege adalarından gelen bazı mebuslar) bulunduğu gibi, Türkçe'den başka dil bilmeyenleri de vardır. Hattâ bir keresinde şöyle komik bir durum olur: Hükümet, «Patrikhaneci» ve «Eksarhaneci» diye ikiye bölünmüş olan Makedon-İslav köylerinde ikinci bir kilise yapımı için, kredi verecektir. Fakat yeni kilise binasının hangi tarafa ait olacağı husunda Meclis'te büyük gürültü çıkar. Bazı Rum

mebuslar, Tanrı'ya İbranice, Latince ve Yunanca olmak üzere, yalnız üç dilde dua edilebileceği gibi güiünç bir tez atarlar ortaya ve böylece, Türkçe'den başka dil bilmeyen Karamanlı Rum meslektaşlarını, oldukça güç duruma sokarlar (s. 96-97).

31 Mart 1909 olayları günlerinde meşrutî rejimin gerçek savunucuları, Vlahof'a göre, yalnız Makedonyalı İslavlar'la Yahudiler olmuştur. Örneğin Sandanski, Çernopeyef, Panitsa, Kantarcıyef gibi liderlerin komutasındaki bir Makedon milis kuvveti, «Hareket Ordusu»yla birlikte İstanbul'a girmiştir. Selanik Sosyalist Federasyonu önderleri de aynı şekilde «Hareket Ordusu» içindedirler. Patrikhane ve Atina hükümetinin sloganlarından başka bir şey bilmeyen Rum halkı ise, rejimin geleceği için kılını bile kıpırdatmaz. Zaten Rumların beklediği, Patrikhane'nin imtiyazlarına el uzatan İttihatçıların bir an önce meydanı boşaltmalarıdır (s. 99).

Makedonya'daki (ve İmparatorluk'un başka yerlerindeki) Müslüman halkın tutumuna gelince bu halk, İttihat ve Terakki'inin büyük bir mücadeleden sonra Meşrutiyet'i yeniden kurması gibi bir olaydan pek öyle heyecanlanmışa benzemiyordu. Zaten baş ödevi — ülkenin öbür milletleriyle birlikte kendisi de ezilse bile — ne türden olursa olsun, her Türk rejimini desteklemek değil miydi? Bu hususta yalnız Sabltay Sevi'nin iki yüzyıl önce Türkleştirdiği Selanik Dönmeleri'ni ayrı tutmak gerekirdi; onlar, meşrutî rejimin içten savunucusuydular (s. 100).

Karşıdarbe girişimi bastırıldıktan sonra İttihatçılar, Abdülhamit'e tahttan indirildiğini resmen bildirecek bir kurul seçerler. Tanınmış masonlardan Selânik mebusu Emanuel Karasu da bu kurula üyedir. Bir halifenin zorla tahttan indirilmesi gibi, Müslümanlar için zaten üzücü olan bir işe bir masonun karıştırılmasını, Müslüman mebuslar kolay hazmedemezler.[36] Oysa İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin hemen tümü, mason locasına üyedirler (s. 101).[37]

Vlahof, Meclis-i Mebusan'dan geçen başlıca şu yasalara değiniyor (s. 102-103): basın kanunu, grev (tatil-i eşgal) kanunu, cemiyetler kanunu; anayasa değişikliği kanunu vb. Tatil-i eşgal kanunu ile, demiryolu, tramvay işletmesi gibi, kamusal karakterdeki işyerlerinde sendika kurmak ve grev yapmak yasaklanıyordu. Dahiliye Nazırı Ferit Paşa, kanuna böyle kısıtlayıcı bir hüküm koydurmuştu. Kamusal işyerlerinde sendika kurulursa, yabancı sermayenin ülkeden kaçacağını iddia etmiş ve böylece mebusların çoğunu kendi tarafına çekmişti.[38] «Burada anılması ilginçtir ki, demiryolu, tramvay, ışıklandırma gibi, kamusal karakterdeki şirketlerde çalışanların çoğunluğu Hıristiyan olduğu için, Türkler ve genellikle Müslüman mebuslar, bu kanunu Hıristiyanlara karşı bir kanun olarak görüyorlardı.» (s. 103) Cemiyetler kanunu ise, soyalist, cumhuriyetçi ve milliyetçi partilere karşı düşünülmüştü. Millî gruplar, kanunun özellikle dördüncü maddesine itiraz etmekteydiler. Bu madde, millî grupların siyasal alanda açıkça faaliyet göstermelerini yasaklıyordu.[39]

FEDERAL HALK PARTİSİ

Mebuslar Meclisi tatile girince, Makedon İhtilâl Örgütü'nün sol kanadı, Selanik'de bir genel kongre düzenler. 3 Ağustos 1909'da toplanan bu kongrede, Federal Halk Partisi resmen kurulur. Parti, programında «egemenlik ulusundur» ilkesini kabul etmekte, genel, nisbî, gizli ve tek dereceli seçim istemektedir. Yurttaşların vicdan, söz ve yazı, toplanma ve cemiyet kurma, grev yapma, haberleşme özgürlüklerine saygı gösterilmelidir. Topraksız köylüye, yeteri kadar toprak verilmelidir. Hükümet, değeri düşük fiyat üzerinden, 20 yılda ve faizsiz olarak ödenmek üzere, çiftlik sahiplerinin toprağına el koyarsa, köylüye dağıtmak için yeteri kadar toprak bulunur; İlköğretim parasız olmalı, beş yıl sürmeli ve zorunlu kılınmalıdır vb. (s. 104-105). Emeğin korunmasına da önemli yer verilmiş: İş günü kısaltılacak, çalışma saatları düzene konacak; iş kazalarını önleyici, işçinin sağlığını gözönünde tutan yönetmelikler hazırlanacak; 15 yaşından küçük işçi çalıştırılmayacak ve 15-16 yaşlarındakiler 6 saatten fazla çalışmayacaklar vb. (s. 106).

Federal Halk Partisi kongresi, ayrıca tarım, muhacir ve eğitim sorunlarına dair bir kararname yayınlar (s. 106-110). Ortakçılar, çiftlik sahiplerinin sömürüsünden kurtarılmalı, angaryaya son verilmeli, köy bekçileri köylü tarafından ve köylü arasından seçilmelidir vb. Makedonya'da güdülecek eğitim politikasını saptamak amacıyla bu bölgede oturan tüm Osmanlı tebaasının oylarıyla bir genel eğitim meclisi seçilmelidir. Bu meclis, sivil halk arasından seçeceği bir şûrayı, iki yıllık dönemler için, bölgenin eğitim işlerini yönetmekle görevlendirilebilir. Büyük ruhanilerin ve öteki memurların maaşları azaltılarak, eğitim bütçesi, köy öğretmenlerinin kazancını arttıracak şekilde, daha adaletli bölüştürülmelidir. Eğitim alanında egemen olan merkeziyetçiliğe ve bürokratizme son verilmeli, belediyelere ve köy cemaatlarına eğitim işlerinde özerklik tanınmalıdır. Din ile eğitim, birbirinden kesinlikle ayrılmalı, din adamlarının eğitim işlerine karışmalarına izin verilmemelidir. Federal Halk Partisi, Bulgar hükümetinin Eksarhlık yoluyla Makedon eğitim işlerinde söz sahibi olmasına karşı çıkar. Muhacirler konusunda kongre kararnamesinin talebi, yerli halktan haksız yere ve cebren alınmış olan mülkün, mutsuz sahiplerine iadesi, dışardan gelenlere toprak dağıtılmamasıdır.

İttihat ve Terakki, 1909'dan itibaren Makedonya İslavlarına karşı baskıcı bir politika izlemeye başlar. Örneğin Gevgeli kazasının bazı köylerinde, köylü toprağından atılacaktır; başka

yerlerde sendikalar, dağıtılıp, işçi liderleri tutuklanırlar. En kötüsü, hükümet halkın elindeki silahları toplatmak kararı almıştır. Geniş çapta bir aramalar, sıkıştırmalar, dayak atmalar döneminin başlangıcı olur bu. Birçok köylü tutuklanır. Özellikle Bulgar sınırına yakın yerlerde oturanların bir kısmı, Bulgaristan'a kaçar (s. 112-113).

Meclis'deki Makedonyalı İslav mebuslardan üçü — Hristo Dalcef, Todor Pavlof, Dimitar Vlahof —, bu zulümleri protesto eden bir bildiri yayınlarlar. Dördüncü İslav mebus Pançe Dorev (Manastır), bildiriye imza koymayı reddeder. Buna şaşmamak lâzımdır, çünkü Dorev, İttihat ve Terakki üyesi olduğundan başka Eksarhlık'da da görevlidir.

Vlahof, İttihat ve Terakki'nin o günlerde artık kovu bir pan-Türk ve pan-İslâm propagandasına başladığını söylüyor. Bu propaganda, Kırım, Kafkasya, Bosna ve Hersek Müslümanları'nı, ülkelerini bırakıp, Türkiye'ye gelmeğe teşvik etmektedir. Hükümet, İslav kövlünün Makedonya'da yüzyıllardır işlemekte olduğu toprakları, çiftlik sahiplerinden satın alıp, Müslüman muhacirlere veriyormuş. Geniş hazine toprakları da aynı şekilde bu yeni gelenlere dağıtılmış (s. 113).

İttihat ve Terakki'nin Makedonya İslavlar'ına karşı tutumundaki bu değişikliğin bir nedenini, o günkü dış politik gelişmelerde görüyor. Vlahof, Avusturya - Macaristan, Bosna - Hersek'i artık kesinlikle topraklarına katmış, 30 yıldır İmparatorluk'un özerk bir eyaleti sayılan Bulgaristan Emareti, tam istiklâlini ilân etmiştir. Makedonya'nın Bulgar yanlısı bilinen İslavlar'ına karşı dostluk duyguları beslemek, Bulgaristan'ı öteden beri kuskuyla gözetlemiş olan Osmanlı yönetici kadrosunun artık elinden gelmez; Bulgar'a karşı Makedonya'da Rum ve Sırp propagandasını destekleyecektir (s. 114).

VLAHOF'UN MECLİS-İ MEBUSAN KONUŞMALARI

Federal Halk Partisi'nin 1910 Yaz'ında kapanması üzerine, Avram Benaroa'nın Selanik Sosyalist Federasyonu'na üye olan Vlahof (s. 165), Makedon köylü ve işçisinin İttihat ve Teraki yönetiminden hoşnutsuzluğunu, Meclis'de yaptığı ilk konuşmada dile getirir. (Bu, bir sosyalistin Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde yaptığı ilk konuşmadır.) Hükümetin pan-Türk ve pan-İslâm muhacir politikasını yeren Vlahof, mahallî idare amirlerinin işçi örgütlerine karşı uyguladıkları baskı yöntemlerini şiddetle protesto eder. Hükümet, toprağı onu isteyen köylüye vererek kırsal kesimdeki toplumsal açmazı hafifletmelidir. Ülkedeki işçi kuruluşları ve sosyalist partiler, özgürce eylemde bulunabilmelidirler vb. (s. 114-115).

Vlahof, kendisine asıl ün kazandıran konuşmayı, 1911 yılı bütçe müzakereleri sırasında yapacaktır (s. 118-125). Maliye Nazırı Selanik Dönmeleri'nden Cavid Bey'in hazırlamış olduğu bütçe, Meclis'te uzun uzun tartışılmıştır. Yalnız eleştirilerin hemen hepsi biçimsel düzevde kalmışlar, sanki mebuslar arasında ülke sorunlarının kökünü esecek adam yokmuş gibi, derine inememişlerdir. Grup çıkarları ile kişisel çıkarların, tartışmalarda önemli rol oynadığı besbellidir. Kimi mebuslar Alman - Avusturya, kimi İngiliz, İtalyan ya da Fransız sermayesinin sözcülüğünü yapmaktadırlar. İşte böyle bir hava içinde kürsüye çıkan Vlahof, Türkiye işçi sınıfı ve Makedonya halkı adına konuşur.

Vlahof, hükümetin iktisadî ve malî politikasının eleştirisine, halk kitlelerinin en denli düşük bir hayat düzevinde bulunduklarına ve omuzlarına nasıl ağır bir vergi yükü bindirilmiş olduğuna parmak basarak başlar. İki saat kadar süren konuşmayı, gerek iktidar, gerekse muhalefet mebusları, can kulağıyla izlerler. Hattâ Vlahof'un hemen arkasından kürsüye gelen Selanik mebusu Emanuel Karasu, gerçek anlamda bütçe müzakerelerinin ancak bu konuşmayla başlamış sayılabileceğini belirtir.

Vlahof'un konuşmasının önemli bölümleri, A. Cerrahoğlu'nun *Türkiye'de Sosyalizm (1848-1925)* adlı eserinde (İstanbul 1968, S. 72-84) verilmiş olduğundan, biz burada ilginç bulduğumuz bazı noktalara değinmekle yetineceğiz.

1911 yılının bütçe açığı, 61 milyon lirayı bulur. Bu, o günkü devlet gelirlerinin % 25.8'idir. Hükümet, borçlanma ve vasıtalı vergileri arttırma yoluyla, bu açığı kapatacağını ummaktadır. Bu halkın, günlük ihtiyaç maddelerinin, daha da pahalılaşacağı anlamına gelir. Zaten gelirinin % 33-52'sini âşar vererek kaybeden köylü, daha da fakirleşecektir. Oysa ülkenin dertlerini azaltmak için, vergileri arttırmak değil, indirmek gerekir. Örneğin Selanik vilayetinde bütün toprakların ancak % 6'sı işlenmektedir. Bu oran, Bulgaristan'da % 30, Romanya'da % 55'tir. Toprağın işlenmeyişinin ilk nedeni ise, vergilerin yüksekliğidir. Vergilerde indirim yapılırsa, daha çok toprak ekilecek, üretim artacak, ülkenin iktisadî durumunda düzelme görülecektir. Zaten köylünün ödediği âşarın sadece % 44'ü hazineye girmekte, geri kalan kısmı, vergi toplayıcıların cebine inmektedir. Dış ülkelere (Amerika vb), her gün çoğalan göçlerin de sebebi, gene vergilerin ağırlığıdır.

Devletin geliri artsın isteniyorsa, toprağını kendi işlemeyen çiftlik sahiplerinin kazancı vergiye tabi tutulsun. Nitekim Romanya gibi bir ülkede, toprağını bizzat işleyen çiftlik sahibi % 10 gelir vergisi ödərken, toprakları başında bulunmayanlar, % 26 ödemektedirler. Makedonya'da kâhyaların eline bırakılmış birçok çiftlik vardır. Bu çiftliklerin Selanik, İzmir, Halep, Beyrut, Edirne gibi kentlerde yaşayan sahipleri, mülklerini belki de hiç görmemişlerdir. Vergiler işte onlardan alınsın.

Öte yandan, çalışan köylü topraksızdır. Genel nüfusun % 72'sinin tarımla uğraştığı Osmanlı ülkelerinde, üreticinin % 40 kadarının 1-10 dönümlük arazisi vardır; üretici nüfusun %40 lık bir başka bölümü ise, 10-50 dönüme sahiptir. Oysa bir köy ailesinin, geçimini sağlayabilmesi, için 120-150 dönüme ihtiyacı olduğunu, herkes bilir. Bu yürekler acısı durum yetmezmiş gibi, bir de tefecinin eline terkedilmiştir köylü. % 100, 270 ve hattâ % 700 faiz verir. Bu koşullar içindeki bir ülkede önce toprak sorununa bir çözüm bulmak gerektiği, apaçıktır.

Vlahof, 1911 yılı içindeki bir başka konuşmasında, Türkiye'deki işçi hareketinin ülkenin kalkınması bakımından önemi üzerinde durmuş, hükümetin işçi politikasını eleştirmiştir (s. 126). Örneğin İstanbul'da 40.000 sanayi işçisi vardır. Ayrıca on binlerce işçi, küçük yapım yerlerinde çalışmaktadırlar. Reji'de çalışan 4-5000 işçi ile binlerce ticarethane işçisini de bu rakamlara ekleyecek olursak, kentteki işçi sayısının 120.000'i bulduğu ortaya çıkar. Hele bunların ailelerini de hesaba katarsak, çalışan insanların İstanbul'un yarı nüfusunu oluşturduğunu görürüz. İşte bu emekçi halk, sağlığa en zararlı koşullar içinde, günde 10, 12, 14 ve daha fazla saat çalışmakta, ve 3, 4, 5 ya da 8 kuruş kazanmaktadır. Meclis, bu çalışanların durumunu düzeltecek hiçbir kanun yapmazken, hükümet onların uyanıp örgütlenmesini önleyecek her tedbire başvurmaktan geri durmuyor vb.

Vlahof, bir keresinde de Filistin'e Yahudi göçünü savunmak amacıyla kürsüye çıkar (s. 126-132). O yıllarda Rusya, Beyaz Rusya, Polonya, Ukrayna, gibi ülkelerden çok sayıda Yahudi Filistin'e göç etmektedir. Osmanlı Meclisi'ndeki çoğu büyük toprak ağası Arap mebuslar, işte bu Yahudi akınını durdurmak veya sınırlamak amacıyla, bir kanun tasarısı hazırlarlar. Vlahof ise, aslında bir Yahudi örgütü olan Selanik Sosyalist Federasyonu'nun Meclis'deki temsilcisidir. Ayrıca ülkenin her türlü davasına ilgi gösteren bir mebus olarak isim yapmıştır. Bu nedenle olacak, İstanbul'daki siyonistler, Arap mebusların tasarısına Meclis'de muhalefet etmesini isterler ondan. Yeni kurulmuş olan Tel Aviv ve Petatikva kömünleri üzerine Fransızca propaganda malzemesi de sağlarlar. İşte böyle hazırlıklı olan Vlahof, Arap tasarısına karşı parlak bir nutuk çeker. Ona göre, bir ülkeye göçmen gelmesi, o ülke için son derece faydalıdır. Örnek mi, işte Amerika. Yahudiler, Filistin'deki fakir Araplar'a çalışma imkânları yaratmaktadırlar. Bu, şüphesiz Osmanlı ülkesinin kalkınmasına katkıda bulunmak demektir. Zaten Filistin'deki Yahudi sayısı 130.000'i geçmez; Araplar'ın onlardan korkması, yersizdir. Arap mebusların, Türkiye'nin ekonomik gelişimini önleyici mahiyetteki bu tasarıları, reddedilmelidir.

Gerçekten de Arap tasarısı, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde oylamaya bile konulmaz. Vlahof ise az sonra, içinde Ben Gurion'un da bulunduğu bir siyonist kurul tarafından, Selanik'de ziyaret edilerek, Filistin'i gezmeye davet olunacaktır. Osmanlı ülkelerine Yahudi muhaceretini pek ateşli sözlerle savunan sosyalist Vlahof, İttihat ve Terakki hükümetinin Makedonya'ya Müslüman göçmen yerleştirmesini ise birçok kez protesto etmiştir.

İŞÇİ HAREKETİNDE İLERLEMELER

1908 Devrimi, işçi hareketi için daha uygun koşullar getirmiştir. Devrim'in hemen ardından Selanik, Manastır ve öbür Makedonya şehirlerinde grevler başalar. Bu grevlerin ortak yanı, hemen hepsinin spontane bir tepkiden ibaret kalmaları, bilinçli bir örgütleşmenin ürünü olmayışlarıdır.[40] Vlahof'a göre, bir işçi hareketinden ancak 1909 sonrası söz edilebilir. Bu tarihten sonra enternasyonalist bir ruh işçi sınıfına hâkim olacak, milliyetçi demagoglar, yerine, gerçek işçi liderleri ön plana geçecektir.

Makedonya'da sendikalaşmanın ilerlemesinde Selanik Yahudileri'nin oynadıkları rol çok önemlidir. Jön Türk Devrimi'nden sonra kentte ilk işçi klübünü bunlar kurarlar. Zaten 120.000'e varan Selanik nüfusunun 60.000 kadarı Yahudi olduğundan, işçi sınıfı içinde sayıca en güçlü unsuru Yahudiler oluşturur. Bu işçi klübü, sınıf mücadelesi ve sosyalizm konularında konferanslar, tartışmalar düzenler. 1909 yılı 1 Mayıs işçi bayramı, Yahudi, Türk, Makedon-İslav ve Bulgaristan'dan gelen işçilerin katılmalarıyla, başarılı şekilde kutlanır. Sonradan Selânik Sosyalist Federasyonu'na katılan bu ilk işçi derneği, *Sotsiyalisticka Federatsiya* adında haftalık bir dergi de çıkartacaktır (s. 162-64).

Yahudi işçi ve aydınlarının kurdukları Selanik Sosyalist Federasyonu, Osmanlı işçi hareketinin ön saflarında yer almıştır. Bu federasyon üyesi sendikalardan en çok faaliyet gösterenі, Selanik tütün işçilerinin sendikasıdır. Ondan sonra, hamallar sendikası gelir. Benaroa, Hazan, Arditi, Rekanati gibi tanınmış sosyalistler, Federasyon ve sendikaların 1910 yaz mevsiminde Selanik'in «Bescınar» bahçesinde tertipledikleri bir kermese, Vlahof'u da davet ederler. Burada Fransızca bir konuşma yapan Vlahof, Yahudi işçilerin Türkiye proletaryasının *avant-garde*'ını oluşturdukları gibi, övücü sözler söyler. Vlahof, bundan böyle Selanik Sosyalist Federasyonu'nun seçkin bir üyesidir (s. 115-16).

Selanik'te 1909'dan itibaren Bulgaristan'lı basımevi işçilerinin oluşturdukları ve Sosyalist Federasyonu ile işbirliği yapan bir sosyalist örgüt daha vardır. Tanınmış İspanyol pedagog ve ateisti Ferer'in ölüme mahkûm edilişini protesto amacıyla, Sosyalist Federasyon'la mason localarının Selanik İspanyol konsolosluğu önünde birlikte düzenledikleri gösteri yüzünden, bu ba-

sımevi işçileriyle Federasyon'un araları açılır. Basımevi işçileri bunun üzerine Selanik Bulgar Sosyalist Merkezi'ni kurarlar (s. 164).

Selanik Sosyalist Federasyonu, bir Türk ve bir Rum sosyalist grubu örgütlemeyi de denemiş ama başarılı olamamıştır. Örneğin Federasyon'a ait işçi gazetesi *Lavorador,* önceleri İspanyolca, Bulgarca, Rumca ve Türkçe olarak çıkarken, beşinci sayıdan itibaren yalnız İspanyolca ve Bulgarca basılır. Fakat Federasyon, daha sonraları Bulgarca *Rabotnicka solidarnost* (İşçi dayanışması), Rumca *Ergatis* (İşçi) ve Türkçe *İştirak* dergilerini yayınlayacaktır (s. 170). Yani güçlüklere rağmen, işçi hareketini birleştirici çabalarına ara vermeyecek, bunda sık sık başarılı da olacaktır. Örneğin 1909 Mayıs'ında yapılan demiryolcular grevine her milletten işçi katılır (s. 164).

İşçi hareketini birleştirici gayretlerin bir ürünü olarak, Ocak 1919'da Selanik'te toplanan sosyalistler kongresini anabiliriz. Selanik Sosyalist Federasyonu'ndan beş, Bulgar Sosyalist Merkezi'nden dört, İstanbul Sosyalist Merkezi'nden bir, Üsküp Sosyalist Merkezi'nden beş, Kalkandelen (Tetovo)'den bir vb. - toplam 29 delegenin katıldığı bu kongrede, işçi meseleleri üzerinde tartışılmış; hem Sosyalist Federasyonu'nun örgütlenme hususundaki tutumu, hem de Bulgarlar'ın ortodoks Marksist yoldan ayrılmama ilkeleri benimsenerek, bir görüş birliğine varılmıştır. Bunun sonucu olarak 1911 yılı 1 Mayıs'ı, o güne dek düzenlenen en büyük işçi şenliğine dönüşür. Yahudi, Türk, Bulgar, Rum - 10.000 kadar işçinin katıldığı gösteriler sırasında Papatomas, Arditi, Benaroa, Glavinof, Vlahof gibi sosyalist önderler birer konuşma yaparlar (s. 170-171).

İşçi hareketi içinde enternasyonalist ruhun yavaş yavaş yerleştiğini gösteren güzel bir örnek, Makedonya ve Trakya tütün işçileri sendikalarının 1911 Yaz'ında Kavala'da tertipledikleri ilk kongredir. Selanik, Serez, Drama, Kavala ve İskeçe (Ksanti) kentlerindeki 30.000'i aşkın tütün işçisi adına Kavala'da toplanan delegeler, Dmitri Vlahof'u oybirliğiyle kongre başkanlığına seçerler. Delegelerin Türk ,Rum ve Yahudi oldukları, aralarında tek bir Makedonyalı İslav bulunmadığı göz önünde tutulursa, bir İslav olan Vlahof'un kongre başkanlığına seçilmesi, birkaç yıl önceki yaygın sovenist tutumun artık aşıldığına işarettir (s. 134).

BALKAN SAVAŞLARI ARİFESİNDE

Ne yazık ki, 1911 yılı içinde, işçi sınıfının toparlanıp, güçlü bir birlik oluşturmasını engelleyici olaylar da çoğalmaya başlar. Örneğin, Arnavutluk taraflarında İttihat ve Terakki rejimine karşı beliren hoşnutsuzluk, Bulgar hükümetince beslenen şovenist propaganda ile birleşince, sosyo-politik havayı zehirleyecek kabiliyettedir. Makedon - İslav sağcılar, Sonbahar'da, İştip'in bir camisi önünde bulunan pazar yerinde, bomba patlatırlar; 10 kişi ölür. Galeyana gelen Müslüman halk, misilleme yaparak, 15 - 20 İslav vatandaşı öldürür. İştip halkı, asıl suçluların Bulgar yanlısı sağcılar olduğunu bilirse de, yerel Osmanlı yöneticilerinin misilleme cinayetlerine seyirci kaldığını da görmüştür (s. 136 - 139).

Memleket içinde huzursuzluğun yaygınlaştığı böyle bir sırada, emperyalist İtalya, Kuzey Afrika'daki Osmanlı toprağı Trablus'a saldıracaktır. Selanik Sosyalist Federasyonu ile sendikaların, bu saldırıyı protesto için düzenledikleri mitinge, binlerce işçi katılır. Ermeni sosyalisti Dikran Zaven, Yahudi Yosif Hazan ve İslav Dmitri Vlahof, ateşli konuşmalar yaparlar (s. 141 - 142). Ama Balkanlar'da Osmanlı egemenliğinin sonu artık yakındır. Nitekim 13 Mart 1912'de Bulgaristan'la Sırbistan arasında, Rusya aracılığıyla ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımını amaçlayan bir pakt kurulacaktır. Nisan ayında Karadağ, Mayıs ayında ise Yunanistan bu pakta girerler.

Balkan Savaşları'nın hazırlık dönemine düşen 1912 başlarında, Osmanlı Mebuslar Meclisi dağılmış, ülke bir genel seçim havasına girmiştir. Vlahof, Selanik Sosyalist Federasyonu adayı olarak, İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki muhaliflerinin oluşturdukları bir koalisyon içindedir. Hükümet, normal bir seçim kampanyası için imkân tanımaz. Selanik sancağı içinde bir seçim gezisine çıkan Vlahof, İttihat ve Terakki baskısından canı yanmış olan halkın, miting meydanlarına çıkmaya cesaret edemediğini görür. Bu koşullar altında yapılan seçimler, tabiî İttihat ve Terakki'nin Meclis'te salt çoğunluğu kazanmasıyla sonuçlanır (s. 144-154).

Vlahof, Balkan Savaşları arifesinde Balkan sosyalist partilerinin savaş karşısındaki tutumlarına da değiniyor. Romen sosyalisti Dr. Kristo Rakovski ve Rus ihtilâlcisi Parvus ile birlikte Osmanlı halklarına hitaben bir «manifesto» kaleme alırlar. Patlaması beklenen savaşın, hangi milletten olursa olsun, çalışan insanlara hiçbir yarar getirmeyeceği belirtilir bu manifestoda. Ne «dar» ne de «geniş» — Bulgar sosyalistleri bu manifestoyu yayınlamazlar bile. Sırp sosyalistleri, manifestoyu yayınlarlarsa da, altına imza koymaktan kaçınırlar. Türkiye dışındaki sosyalist partilerden sadece Romenler imzalarla manifestoyu (s. 159).

Makedon ve Bulgar milliyetçilerinin uzun zamandır bekledikleri «kurtuluş savaşı», Makedonya'nın bölünmesiyle sonuçlanır. Makedonya halkı, ne Sultan Abdülhamit, ne de şovenist Jön Türk yönetimleri döneminde yitirmediği temel hak ve özgürlüklerini artık yitirir (s. 161).

Dmitri Vlahof'un İkinci Meşrutiyet dönemi anıları, başlıca bundan ibaret. Kitap, aceleci bir elle kaleme alınmış olduğu izlenimini bırakıyor.

Yazar, olayları adeta aklına geliş sırasına göre anlatmış. Bu yüzden, önemsiz sayılabilecek, fakat kaçınılması da pekâlâ mümkün olan, tarih yanlışlarına raslanmakta.

Kitaba (incelediğimiz bölümde) hâkim olan genel ideolojik çizgi, Bulgar asıllı «dar» sosyalist - Marksistler'in 1908'den sonra gelişen Makedon işçi hareketine katkılarını küçümsemeye yönelik. Oysa «Önsöz»de şunu okuyoruz: «Şu veya bu akıma, şu veya bu şahsa karşı hiçbir kişisel sempati ya da kin ögesi girmiyor anılarıma. Olayları nasıl görmüşsem öyle, yalın çizgilerle belirtiyorum.» (S. 4) Biz, Makedonya sorunu yüzünden Bulgar ve Yugoslav komünist partileri arasında günümüze dek süregelen geçimsizliğin, Vlahof'un anıları üzerinde büsbütün etkisiz kalmadığı kanısındayız. Ama hemen belirtelim ki burada yazardan zaten imkânsız bir «tarafsızlık» beklemek haksızlığına da düşmüyoruz. Amacımız, bu anıları yakın tarihimiz bakımından değerlendirirken, yanlış anlamalara mümkün olduğu kadar az yer bırakmaktır. ■

[1] Karşılaştır: **Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908 - 1925)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1967, dipnotu 43, s. 33-35.

[2] 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında (1912'ye dek) Makedonya olarak bilinen bölge, Osmanlı resmî belgelerinde «Vilâyât-ı selâse» denen Selanik, Manastır ve Kosova vilâyetleridir. S. Yerasimos. Karadeniz'den Adriyatik'e kadar. Avrupa kıtasındaki Osmanlı topraklarına Makedonya dendiğini yazmaktadır ki, yanlıştır: **Azgelişmislik Sürecinde Türkiye**, 2. Cilt, Gözlem Yayınları, İstanbul 1975, s. 1031. E. Z. Karal'ın **Osmanlı Tarihi**'nde ise, üç Makedonya vilâyeti için, «elviye-i selâse» tabiri kullanılmıştır: VIII. Cilt. **Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri, 1876-1907**, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Ankara 1962, s. 148. Oysa «elviye-i selâse», Kars, Ardahan ve Artvin livalarına denirdi.

[3] Vasil Kınçof, **Makedoniya. Etnografiya i Statistika**, Sofiya 1900. Başvurduğumuz yer: **Izbrani Proizvedeniya v dva toma** (Eserlerinden iki ciltlik seçmeler), T. 2, Sofiya 1970, s. 590.

[4] Bulgar Kınçof'un istatistiği, toplam Hıristiyan nüfusu 1.370.949, Müslüman nüfusu ise 819.235 olarak verir (a.g.e., s. 590.) Üç Makedonya vilâyeti genel müfettişi H. Hilmi Paşa'nın 1904'te yaptırdığı istatistiğe göre, Müslüman nüfus 1.508.507, Hıristiyan nüfus ise 1.403.214'tür. Bak. Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt I, Kısım 1, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Ankara, İkinci Baskı, 1963, s. 164.

[5] Makedonya'da Rum çete faaliyeti için bak. Douglas Dakin, **The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913** (Makedonya'da Yunan Mücadelesi), Thessaloniki (Selanik), Institute for Balkan Studies, 1966.

[6] Etnoğrafik işbölümü için bak. A. J. Sussnitzki, «Zur Gliederung wirtschaftlicher Arbeit nach Nationalitâten in der Türkei» (Türkiye'de İktisadî Uğraşının Milliyetlere göre Aşamalaşması üzerine), Archiv für Wirtschaftsforschung im Orient, II (1917), s. 382-407. Aynı inceleme için ayrıca bakılabilir: Ch. Issawi, ed.: **The Economic History of the Middle East 1800-1914** (Orta Doğu İktisadî Tarihi 1800-1914), The University of Chicago Press, Chicago and London 1966, s. 114-125.

[7] Çiftlik sistemi için bak. Richard Busch - Zantner, **Agrarverfassung, Gesellschaft und Siedlung in Südosteuropa. Unter besonderer Berücksichtigung der Türkenzeit** (Güney-doğu Avrupa'da Tarımsal İlişkiler, Toplum ve Yerleşme. Osm. dönemi özellikle göz önünde tutulmuştur) Leipzig 1938. Ayrıca bak. Hristo Hristof, **Agrarnite otnoşeniya v Makedoniya prez XIX v. i naçloto na XX v.** (19. yy.'da ve 20. yy. başında Makedonya'da Tarımsal ilişkiler), Sofiya 1964.

[8] Balkan burjuvazisi üzerine iki önemli çalışma: Traian Stoianovich, «The Conquering Balkan Orthodox Merchant» (Muzaffer Balkan Ortodoks Tüccarı), **The Journal of Economic History**, Vol. XX (1960), s. 234-313. Bistra A. Cvetkova, «Le Service des **celep** et le Ravitaillement en Bétail dans l'Empire Ottoman, XVe — XVIIIe s.» (Celeplik ve 15. — 18. yy.'larda Osm. İmp.'da Kasaplık Hayvan Tedariki), **Etudes Historiques**, T. III, Sofia 1966, s. 145 - 172. Ayrıca bak. B. Cvetkova, «Les **Celep** et leur Rôle dans la Vie Economique des Balkans à l'Epoque Ottomane, XVe — XVIIIe s.» (Celepler ve Osmanlı Döneminde Balkan İktisadî Hayatında Oynadıkları Rol). M. A. Cook, ed.: **Studies in the Economic History of the Middle East, from the Rise of Islam to the present day** (Orta Doğu İktisadî Tarihi üzerine İncelemeler, İslâm'ın doğusundan günümüze dek). Oxford University Press, London—New York—Toronto 1970, s. 172-192.

[9] **Pırviyat Tsentralen Komitet na VMRO. Spomeni na Dr. Hristo Tatarçef** (Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün Birinci Merkez Komitesi. Dr. H. Tatarçef'in anıları), sıobstava (nakleden) L. Miletiç. **Materiyali za istoriyata na Makedonskoto osvoboditelno divijenie**, Kniga IX (Makedon kurtuluş hareketi tarihi için materyel, IX. kitap), Sofiya 1928, s. 103. Ş. S. Aydemir, **Enver Paşa** adlı eserinin (Remzi Kitabevi, İst. 1970) birinci cildi, 435. sayfasında, Makedonya Dahilî Merkez Komitesi'nin Gruyef ile Pere Toşef tarafından Resne'de kurulduğunu yazı-

yor. Gerçekte örgüt Selanik'te kurulmuştur ve Toşef kurucular arasında değildir.

[10] Makedonya İç İhtilâl Örgütü'nün önce hangi isim altında kurulmuş olduğu ve hangi tarihlerde isim ve tüzük değiştirdiği, Balkan tarihçilerini çok uğraştıran, hâlâ kesinlikle çözülmemiş bir sorundur. Bu konuda birbiriyle rekabet eden iki ayrı «tarih okulu»ndan söz edilebilir: Üsküp ve Sofya. Burada konunun ayrıntılarına inmemiz, imkânsız. Özetle denebilir ki, Yugoslavya Federasyonu'nun bir parçası olan günümüz Makedonyası tarihçileri, Makedon kurtuluş hareketinin daha ilk yıllardan itibaren Bulgar milliyetçiliğinden bağımsız bir gelişme gösterdiği tezini savunurlarken, Sofya tarihçileri bunun aksini iddia etmektedirler. Bizim bu konuda temel saydığımız kaynak sudur: Konstantin St. Pandef, «Ustavi i Pravilnitsi na VMORO predi ilindensko - preobrajenskoto Vıstanie» (Makedonya ve Edirne İç İhtilâl Örgütü'nün «İlinden» Ayaklanmasından önceki Tüzük ve Yönetmelikleri), Bılgarska Akademiya na Naukite, **Izvestiya** na instituta za istoriya (Bulgar Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü Belleteni), T. 21, Sofiya 1970, s. 245 - 274.

[11] Bu. «Makedonya Edirne Bulgar İhtilâl Komitaları» tüzüğünün 3. maddesine göre, böyleydi. K. S. Pandef, a.g.m., s. 249.

[12] A.g. yüzük, madde 1. Pandef. a.g.m., s. 249.

[13] Sarkî Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesi konusunda bak. Tevfik Bıyıkoğlu. **Trakya'da Milli Mücadele**, I. Cilt. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Ankara 1955, s. 19-60

[14] Georgi Georgiyef, Yordan Şopof: **İlindenskoto Vistaine** («İlinden» — Aziz İlyas günü — Ayaklanması), Sofiya 1969, s. 66

[15] Pandef. a.g.m., s. 257

[16] İvan Katarciyef, **Serskiot okrug od kresnenskoto vostanie do mladoturskata revolutsiya — Natsionalno — politiçki borbi** — (Kresna Ayaklanmasından jön Türk Devrimi'ne kadar Serez sancağı — Milliyetçi — siyasal mücadeleler—), Skopye (Üsküp) 1968, s. 185-190.

[17] Hristo Silvanof. **Osvoboditelnite borbi na Makedoniya** (Makedonya Kurtulus Savasları.) T. 1. Sofiya 1933. s. 197. Dino G. Kösef., **İstoriya na makedonskoto revolvutsionno dvilenie** (Makedon Devrimci Hareketinin Tarihi), Sofiya 1954. s. 219.

[18] İç Örgüt merkez komitesinin ve 1903 Selânik kongresinin kararları hk. bak. Silvanof. I. 197-209; Georgivef. a.g.e., s. 102. Mitko Zafirovski, Spprot za Vostaine» (İsvan Hususunda Anlaşmazlık). **Kniga za İlinden** — zbornik na trudovi po povod 65— godisninata od ilindenskoto vostanie (1903 Ayaklanmasının 65. Yıldönümü münasebetiyle **İlinden üzerine Seçme İncelemeler**). Skopye, İnsittut za natsionalna istoriya (Ulusal Tarih Enstitüsü). 1969. s. 41-79

[19] Rus hükümetlerinin Bulgaristan politikasını Blagoyef su iki makalede incelemistir: «Makedonskiv voprns. Bolgariya i russkoe pravitelstvo» (Makedonya Sorunu, Bulgaristan ve Rus Hükümetir **İskra**, yıl III. sayı 45. 1 Ağustos 1903; ve «Otnoseniya Russkago Pravitelstva k Bolgarli i Makedonskomu Voprosu» (Rus Hükümetlerinin **Makedonya** Sorunu ve Bulgaristan'a karşı Tutumları), **İskra**, yıl III, sayı 48, 15 Eylül 1903. Her iki makalenin de bulunduğu yer: Dmitır Blagoyef, **Sıçineniya** (Toplu Eserleri), Tom 8, Sofiya (tarih yok), s. 522-540, 564-582.

[20] Silyanof. I, s. 243-247. Ayrıca bak. Ş. S. Aydemir, **Enver Paşa, I, s. 447-450.**

[21] Silyanof, I, s. 269.

[22] Silyanof, I, s. 276.

[23] Delçef için bak. Dino Kösef, **Gotse Delçef. Biografiçen oçerk** (Gotse Delçef. Biografik özet), Sofiya 1967. Hristo Andonov Polyanski, **Goce Delcev i Njegovo Vreme** (Gotse Delçef ve Çağı), Skopye 1972.

[24] Makedonya sorununun Bulgar - Sırp ilişkileri üzerinde etkileri için bak. N. S. Derjavine, **Les rapports Bulgaro - Serbes et la question Macédonienne** (Bulgar - Sırp İlişkileri ve Makedonya Sorunu), Lausanne 1918; Hugo Marcuse, **Serbien und die Revolutionsbewegung in Makedonien. Ein Beitrag zur makedonischen Frage** (Sırbistan ve Makedonya'daki Devrimci Hareket. Makedonya Sorunu üzerine bir Çalısma), Berlin 1908. Sırp çete faaliyeti için ayrıca bak. Gligor Todorovski, «Srpskata çetnicka organizatsiya i neyzinata aktivnost vo Makedoniya» (Sırp cete örgütü ve Makedonya'daki faaliyeti), **Glasnik na institutot za natsionalna istoriya**, yıl XII, sayı 1, Skopye 1968, s. 181-204.

[25] Silyanof, I, s. 489.

[25] Orde İvanoski. **Balkanskite sotsiyalisti i Makedonskoto prasanye od 90—tite godini na XIX vek do sozdavanveto na Tretata internatsionala** (Balkan sosyalistleri ve Makedonya sorunu. 19. yy. 90'larından Üçüncü Enternasyonal'in kuruluşuna dek), Skopye 1970, s. 231-237.

[27] D. Blagoyef, «Okolo Makedonskiya Vıpros» (Makedonya meselesine dair). Novo Vreme, yıl IX. sayı 6, Haziran 1905, **Sıçineniya**, T. 10, s. 53 - 73.

[28] Blagoyef. «Revolyutsiyata v Turtsiya i Sotsiyaldemokratsiyata» (Türkiye'deki İhtilâl ve Sosyaldemokrasi), **Sıçineniya**, T. 13, s. 55.

[29] Blagoyef. «Revolvutsiyata v Turtsiva» (Türkiye'deki İhtilâl), **Novo Vreme**. yıl XII. sayı 8-9, Ağustos - Eylül 1908, **Sıçineniya**, T. 13, s. 72-73.

[30] Stoyanovski, Katarcıyef. Zografski. Apostolski: **İstoriya na Makedonskiot Narod** (Makedon Halkının Tarihi), Skopye. İnstitut za natsionalna istoriya, 1972, s. 209-210.

[31] Vlahof, Meclisi Mebusan İntihabı tarihini Eylül 1908 olarak veriyor. Oysa seçim, Kasım - Aralık ayları içinde yapılmıştı. Bak. Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasî Partiler 1859 - 1952**, İstanbul 1952, s. 164.

[32] Bu tarih için bak. **İstoriya na Mak. Narod**, s. 210.

[33] İvanoski, **Balkanskite sotsiyalisti** ..., s. 265-266.

[34] Selanik Sosyalist Federasyonu için bak. M. Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar**, s. 33, 43 no.'lu dipnotu.

[35] Arnavutlar hk. çok daha olumlu yargılar için bak. Stavro Ekendi, **The Albanian National Awakening 1878-1912** (Arnavutların Ulusal Uyanışı, 1878-1912), Princeton University Press,

Princeton, N.J., 1967; Peter Bartl, **Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhängigkeitsbewegung 1878-1912** (Ulusal Bağımsızlık Hareketi Sırasında Arnavut Müslümanları, 1878-1912), Wiesbaden 1968.

[36] Karşılaştır: Ali Fuad Türkgeldi, **Görüp İşittiklerim,** Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, İkinci Basılış, Ankara 1951, s. 32.

[37] Elie Kedourie, «Young Turks, Freemasons and Jews» (Genç Türkler, Masonlar ve Yahudiler), **Middle Esastern Studies,** Vol. VII, N. 1, Ocak 1971, s. 89-104.

[38] Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 22-23; O. Sencer, **Türkiye'de İşçi Sınıfı. Doğuşu ve Yapısı,** Habora Yayınevi, İstanbul 1969, s. 197; K. Fişek, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı,** Doğan Yayınevi, Ankara 1969, s. 51-52.

[39] Karşılaştır: O. Sencer, a.g.e., s. 212.

[40] Karşılaştır: M. Tunçay, a.g.e., s. 20-22; O. Sencer, a.g.e., s. 175-197.

öncü kitabevi

MARKSİZM — LENİNİZM'İN İDEOLOJİK
VE POLİTİK DÜŞMANI

MAOİZM

Bilim İşçileri
15 lira

ÖNCÜ KİTABEVİ Babıali Caddesi No: 8
Cağaloğlu - İstanbul
26 55 13

SORUN YAYINLARI

— PROGRAMI —

HELSİNKİ KONFERANSI
Konuşmalar ve Kararlar

DAVRANIŞLARIMIZIN KÖKENİ
Dr. Serol Teber (Basılıyor)

BUGÜNKÜ PORTEKİZ'DE
SINIFLAR SAVAŞI
Marksist Araştırma ve İnceleme Enstitüsü, Frankfurt

15/16 HAZİRAN 1970
Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar
Turgan Arınır - Sırrı Öztürk.

Şiirler

ŞAHİN ÇAVUŞ

Ali İhsan Yakut'a

Ölüm bana daha yakın beni gözlüyor
Su uzak ekmek uzak gün uzak
Dikene kesti yastığım karardı gülüm
Sağ belim dolu
Sol belim dolu
Yüreğimde elim

Çamur oldu teknem yeruldu toprağım
Koptu bulut dağdan yaprak fidandan
Kan gördüm yollarda dolandı dilim
Sağ belim dolu
Sol belim dolu
Yüreğimde elim

Acı dumanı duydum acı yerine koştum
Banka zulüm korku hepsini geçtim
Şahin Çavuş'u da vurdular bulandı selim
Sağ yanım dolu
Sol yanım dolu
Sol yanım dolu
Yüreğimde elim

DÜNYAYI SEVİYORUM

4.

— Neden bizimle yürümüyorsun?
— Yetişemiyorum da ondan, hızlı yürüyorsunuz.
— Sen de hızlı yürü.
— Yüreyemem ayağım acıyor.
— Neresi?
— Topuğum. Ayakkabı sıkıyor.
— Bir numara büyüğünü alsaydın.
— Ben almadım ki babam almış.
— Giydiğin zaman neden söylemedin?
— Amma uzattın haaa. Söyledik azar işittik. Yokmuş başka, bunu giyecekmişiz.
— Arkasına bassana.
— Anlarsa döver beni.
— O zaman değişelim ayakkıbılarımızı, okula kadar benimkilerle yürü. Ayağın yara olmasın.

Babam en güzel ayakkabıları alır bana
Çünkü beni sever ne istersem yapar
Bu yaz bisiklet alacak

Babam en güzel sözleri söyler bana
Çünkü beni sever gözümün içine bakar
Bu yaz top da alacak

Babam dünyanın en iyi babası
N'olurdu herkesin babası babam gibi olsaydı
Herkesin ayakkabıları bisikletleri topları olsaydı

Peki neden neden ama neden
Neden yok herkesin topu bisikleti
Neden yok herkesin güzel ayakkabısı
Neden yok herkesin babam gibi babası

— Kim söleyecek bakalım? General Franco nerede ve ne zaman doğdu?
— Öğretmenim. Ben. Öğretmenim. Biliyorum. Ben söyleyeyim. Öğretmenim öğretmenim.
— Bağırmak yok. Oturduğunuz yerden kalkmayın. Ben görüyorum parmaklarınızı.
— .....
— Aferin size, hepiniz ezberlemişsiniz demek ki.
— Söyleyeyim öğretmenim, ben söyleyeyim.
— Bir dakika, arkadaşınız parmak kaldırmadı. Bilmiyor galiba.
— Biliyorum.
— Neden parmak kaldırmıyorsun öyleyse?
— Öğretmenim. Ben Franco.....
— Susun. Arkadaşınız söyleyecek. Hadi bakiyim söyle yavrum.
— Şeyde doğdu..... Şeyyy.....
— Hani biliyordun? Kaçtı senin numaran?
— Üçyüzdoksandokuz
— Hayat Bilgisi'nden zayıf aldın. Karnene de zayıf gelecek haberin olsun.

Hiçbir dersten zayıf almadım
Derslerimi günü gününe çalışırım
Karnemdeki notların hepsi pekiyi

N'olurdu hiç kimse zayıf almasaydı
Derslerin günü gününe çalışsaydı
Herkesin karnesi benimki gibi olsaydı

Peki neden neden ama neden
Neden zayıf alanlar var
Neden günü gününe çalışamazlar
Neden herkesin karnesi benimki gibi değil

— Biliyordun neden öyle yaptın?
— .....
— Üzülme boşver, düzeltirsin.
— İsterse sınıfta bıraksın. Bana ne.
— Baban çok döver ama.
— Dövsün.
— Yine acıyor mu ayakların? İstersen eve kadar değişelim.
— Acımıyor geçti.
— Baksana zor yürüyorsun.
— Olsun.
— Babana söyleyecek misin zayıf aldığını?
— Sormaz ki. Sevmeyen adam sorar mı?
— Sana öyle geliyor sevmez olur mu hiç?
— Benden iyi mi bileceksin? Sevmez o beni. Hep döver. Bak kürek kemiğimin altındaki morluğa. Kaç ay oldu hâla geçmedi.
— Neden dövdü?
— Bizim mahallede babası iç savaşta öldürülmüş bir arkadaşım var. Onunla konuşmayacakmışım.
— Konuşmayıver sen de.
— En iyi arkadaşım o benim. Hepimizden iyi bilir Franco'nun kim olduğunu öğretmenden de iyi bilir. Ama herkese anlatmaz.
— Bunun için mi onunla konuşmanı istemiyor baban.
— Evet. İstediği kadar dövsün. O benim en yakın arkadaşım. Kan kardeşiyiz.

Bir mahalle dolusu arkadaşım var
Okula hep beraber gideriz
Bazan ikilik çıkar ama yine de birbirimizi severiz

Aramızda sessiz çok iyi bir arkadaş var
Babam «onunla fazla samimi olma» dedi
Neden diye sordum «Ağabeyinin zararlı düşünceleri var, iyi insan değil» dedi
Ama öyle iyi bir insan ki, zararlı da değil düşünceleri, şaşırdım

Peki neden neden ama neden
Neden böyle şeyler yapıyor babam
Neden sevmiyor arkadaşımın ağabeyini
Neden samimi olmamı istemiyor

— Sizin sınıfta mı bu?
— Evet.
— Biraz deli galiba.
— Öyledir.
— Babası neci?
— Leblebici
— Bırak dalgayı be.
— Dalga denizde.
— Söylesene doğru dürüst.
— Ne yapacaksın?
— Hiç merak ettim.
— Cellat
— Cellat mı? Ne celladı?
— Mengeneyle adam öldüren cellat
— Nasıl yani?
— Nohutlu yahni.
— Bırak gırgırı oğlum eskidi bunlar.
— İdamları bunun babası yapar. Anladın mı şimdi? İdam edilecek adamın boynunu demir halkaya sokar, arkadaki vidayı kıvırır.....
— Hastir lan. Senin kadar palavracı görmedim.
— İnanmazsan sorarsın.
— Yarın sormazsam....
— Sakın ona sorma.
— Neden?
— İşte.
— Bizim sınıftan kime istersen sor, ona sorma. Sorarsan bozuşuruz, ona göre.

Babam eskisi kadar sevmiyor beni anlıyorum
Biraz soğuk davranıyor bugünlerde
Biliyor çünkü en sevdiğim yazar Samed Behrengi

N'olurdu babam da okusaydı o masalları
Bana bu kadar soğuk davranmasaydı
Sevseydi Samed Behrengi ağabeyi

Neden okumuyor peki
Neden sevmiyor benim sevdiğim şeyleri
Ben zararlı bir insan mıyım
Neden ayakkabı aldı öyleyse
Neden bisikletim topum var
Ben kötü bir çocuk muyum
Neden babam değişti
Peki neden neden ama neden
Neden oluyor bunlar

ARADA BİR

Canım ağır geliyor
Toprağa gömsem
Damarı dışarda

Yeryüzü yabancım değil ama
Derbentler var
Omuzomuza geçiyorlar

Çiçeğe belenlyor kanlarının sesi
Bukağılar inceliyor
Eskiyor artık

Savaşlar, kuru tayın
Zaferler, yırtık kaput
Bakakalıyor üslere
Çatlıyor bulut

İncirlik yakınlarında bir köy
Uçakları alkışlayan çocukların köyü
Ağlamıyor güne dönüyor
Bukağılar aşınıyor
Tutmuyor artık

İncirlik yakınlarında bir köy
Bazan gülüyor

YAŞAMAYI BİLMEYEN

Küçük toprak bir yoldan çıkıyorsun evine
Ellerini hiç mi hiç boş görmedim.
Su gaz ya da öteberi, ikide bir soluklanıyorsun
Dönüp arkana baksan güzel bir İstanbul manzarası

Lambanı yakıyorsun, iki lokma yemek biraz sendika gazetesi
düşüyor elinden, vadiyadan dönmüşsün çözülüyor etlerin
Birkaç zeytin bir dilim ekmek bir sigara. İniyorsun.
yokuştan hızla. Önünde güzel bir İstanbul manzarası

BÜYÜR SENİN ÖLÜMÜN

Ölüm yürüyemez soğuktur elleri ayakları
Geçer gider dünyanın üstünden bugün var yarın yok

Zamanın içindedir
İçindedir unutuşun

Yürür senin ölümün sıcaktır elleri ayakları
Durur dünyanın üstünde çakılı

Zamanın dışındadır
Dışındadır unutuşun

Ölüm konuşamaz dili taşta ağzı derindedir
Geçer gider dünyanın üstünden dayanıksız
Çağların içindedir
İçindedir yerin

Konuşur senin ölümün dili çözülür ağzı bağırır
Durur dünyanın üstünde seher
Çağların dışındadır
Dışındadır yerin

Ölüm büyüyemez bellidir boyu gövdesi
Geçer gider dünyanın üstünden erimiş
Ufkun içindedir
İçindedir yalancı tarihin

Büyür senin ölümün değişir boyu gövdesi
Durur dünyanın üstünde ikinci bir güneş
Ufkun dışındadır
Dışındadır yalancı tarihin

DAĞ YELİ

Nerden böyle dağ yeli
Üstün başın kekik
Ayakların çamur
Gövden buz gibi
Kolların ılık

Nereye böyle dağ yeli
Acelen ne
İncitme mor beyaz çiçekleri
El uzatma yağa ekmeğe
Gelecek yıl yine haşhaş ekeyim

Sen uğulda ay doğsun
Birkaç gün inme yere
Gelecek yıl yine haşhaş ekeyim

Giyin kuşan güzelce yıldız ol
Uyu düş gör dünyayı gez bulut ol
Gelecek yıl yine haşhaş ekeyim

Nereye böyle dağ yeli
Sakın gücenme
Yazın yine beklerim

1973-75 Dönemi ve 12 Ekim Seçimleri

GİRİŞ

12 Ekim'in doğurduğu siyasî manzarayı değerlendirebilmek için biraz gerilere gitmenin doğru olduğunu sanıyoruz.

1973 seçim sonuçları, 1961 seçim sonuçlarıyle görünüşte hayli benzerlik gösterir. 1961'de iki büyük parti (CHP ve AP), iki orta parti (YTP ve CKMP) ve sözü edilir bir «bağımsız» grubu vardı. 1973'de iki büyük partinin varlığını sürdürdüğünü, buna karşılık DP ve MSP'nin «yeni doğmuş» orta partiler olarak, YTP ve CKMP'nin yerini aldığını görüyoruz. Ortada yine sözü edilir bir «bağımsız» grup var.

Gerek 1961 - 1965 döneminde ve gerekse 1973 - 1975 döneminde ülke hükümet bunalımları geçirdi, «koalisyonlar»la hükümet edilebildi. 1961 - 1965'de (4 yıl) 4 hükümet, 1973 - 1975'de (2 yıl) 3 hükümet ve uzun bir «hükümet»sizlik dönemi vardır.

1961-65 dönemi ile 1973-75 döneminin genel manzarası ile 1961 ve 1973'ün seçim sonuçlarının yarattığı siyasî biçimlenişlerin benzerliği, bunlarla başlar ve biter. Ayrıca her iki dönemin başında askerî müdahalelerin oluşu ayrı bir benzerlik konusudur. Ama bu da tıpkı diğerleri gibi bir benzerlikten öteye gitmez.

Benzetmeleri bir yana bırakıp, tarihî - toplumsal olayları izlediğimizde, özellikle 1960'lardan beri yaşanan dönemin, bir «tekerrür»ler dönemi olmadığı çok açık görülebilecektir.

1946-73 DÖNEMİNDEKİ MÜLK VE SERMAYE SAHİPLERİ İTTİFAKININ NİTELİĞİ VE ARAÇLARI

Bu bakış açısı uyarınca ilkin 1961 seçim sonuçlarını doğuran siyasal - toplumsal koşulları belirtelim :

1960 ordu müdahalesi, 1954'den itibaren Demokrat Partide gözlemlenebilen mülk sahibi sınıflar ittifakının bunalıma doğru gittiği bir evrede meydana geldi. Daha 1956'larda Demokrat Partide ilk köklü kopma meydana gelmiş ve Hürriyet Partisi doğmuştu. 1957'de hayli zorlanan DP, iktidarı elde tutabilmiş, ama bünyesinde bir araya getirdiği mülk sahibi sınıflar ittifakının giderek çözülüşünü önleyemez hale gelmişti. Hâlâ «1946 ruhu»nu devam ettirmek isteyen parti, 1946'ya göre çok gelişen bir kapitalizmin sınırları içinde, tekelleşmiş sermayenin, sanayiye dönük sermayenin istemlerini bir ölçüde dizginler hale gelmişti. *Çünkü «1946 ruhu» olarak anılan şey, çeşitli sermaye grupları ve toprak sahipleri arasında çıkar uyumunun sağlanabileceği yolunda bir temel anlayıştan kaynaklanıyordu.* Ama bu anlayış, 1958'de hayli iyimser bir varsayım olma noktasına gelmişti artık. Kapitalizmin yasaları bu «iyimser»liğe aldırmaz. Nitekim kendisini de bir tarım kapitalisti olarak niteleyebileceğimiz A. Menderes'in şahsında birleşmiş gözüken ayrı toplumsal dönemlerin isterleri, kendiliğinden ayrışıyordu. «Menderes'in dramı» buydu. «Vatan Cephesi» ile, sunî siyasî kampanyalar ile yaşatılmağa çalışılan ittifak, kesin bir rejim bunalımını dolaylı olarak yarattı. *1960 darbesi ittifakın çözülüş, dağılış anı gelmeden vuku buldu.*

Bu darbe, o zamanki demokrasiye kesin bir müdahale sayıldı. DP'de temsil edilen her sınıf veya tabaka, 14 yıldır uygulandığı biçimiyle «demokrasi»nin kendileri için en elverişli bir «rejim» olduğunu biliyorlardı. Güçlü bir antikomünizmin kol gezdiği 1950-60 yıllarında korkulur bir toplumsal muhalefetin mevcut olmayışı, onları «demokrasi»yi azimle savunmaya itecek en önemli gerekçeydi. Bunun için hepsi de 1960 müdahalesine kesin tepki duydular.

Ama 1950-1960'ın ekonomik sonuçlarını unutmuş değillerdi. Darbeye karşı olmakta birleşen bu kesimler, ekonomik deneylerinin sonucunda birbirleriyle artık eskisi gibi birarada olamayacaklarını yarı - bilinçle kavramışlardı. YTP'yi doğuran, CKMP'yi güçlendiren olgunun temeli buradadır.

1961'le görünür, ama fazla da kesin olmayan bir biçimde ayrışan ittifakın unsurları, 4 yılın deneyleri boyunca bu parçalı yapı içinde kalmanın yararsızlığını gördüler. Ordunun darbe

girişimleri ve tehditleri, CHP'nin nazım rolü oynaması, güncel ekonomik sorunlarını olduğu kadar siyasal varlıklarını da güvensizliğe itiyordu. O dönemde egemen olan CHP'nin «planlı» ekonomisi ve ittifakı parçalamaya yönelik «toprak reformu»nun tehdidi, ittifakın 1965 başında koalisyon yaparak hükümeti kurmasına temel etmendi.

1965 seçiminde CHP'nin ve onun yaşamalarında yarar umduğu küçük - orta partilerin varlık kaygılarını yansıtan Millî bakiyeli seçim kanununa rağmen, AP parlamentoda çoğunluğu sağladı. Demokrat Partide kurulan ittifak bir kere daha ve bu sefer AP'de kuruldu. Orta partiler eridiler.

Demokrat Partide 14 yıl süren birlik, AP'de ancak 4 yıl sürebildi. 1960'lar Türkiye'sinde tarih ancak böyle tekerrür edebilirdi. 1969 sonunda DP'nin hayli öfkeli ve reaksiyoner kopuşu, o yıla kadar parlamentoda, *genel oy*'da temel siyasî gücünü bulmuş olan ittifakın, bu etkili silâhını kullanamaz hale gelişi demekti. Aynı dönemde MNP'de temsil edilen bir kopuş da —henüz parlamenter sonuçları açıkça gözükmese bile— ittifakın çöküşünü haber veren bir diğer kanıttı.

1960-70 arasının siyasal olaylarının bu çok renkliliğinin altında, ülkede gelişen kapitalizmin, geleneksel yapıları, dengeleri, siyasal oluşumları değişime zorlayan gerekleri yatıyordu. Kapitalizm gelişiyor, sanayi toplam üretimin giderek en önemli bir ögesi haline geliyor ve bu önlenemez gidiş içinde ona ister istemez tabî olan sınıfları daha kesin tercihlere, tavır almalara itiyordu. 1960 öncesindeki gibi çıkarların bir ölçüde birbirini destekleyen, birbirine eklemli görünüşü artık yoktu. Şimdi, gelişen tekelci sermaye, geçmişte erişemediği alanlara yayılıyor ve dün bu alanların geleneksel ekonomik güçleriyle kurduğu zorunlu uyumu bozarak, onlardan daha fazla şeyler istiyordu. Kapitalizmin bu olağan sonucu, tekel dışı kesimler için gerçek, hayatî bir tehditti.

Geleneksel sınıflar, gelişen kapitalist ilişkilere herhangi bir yerden bağ kurmak yerine, giderek bu kapitalistleşme sürecine tümüyle tabî olmaya doğru sürüklenlyorlardı. Bunların, reaksiyoner (tepkici) ideolojilerle de biçimlenen talepleri, hızla siyasî alana yansıyordu. Dün Menderes'in «anti-laik» kesimlerle kurabildiği diyalog, Demirel'in tüm çabalarına rağmen işleyemez noktalara varmıştı.

Bunun içindir ki, 1969 sonrasında doğan DP ve MNP (MSP) muhalefetleri YTP ve CKMP'den çok daha kesin ve öfkeli bir karşı çıkışı temsil ediyorlardı. AP ile bunlar arasında ayrım hayli derindir.

1970'e kadar AP'de başı çeken tekelci sermaye ve büyük ticarî çıkarlar, egemenliklerini sağlama almak için, yani dizginsiz gelişmelerine hiç engel getirmeyen bir siyasî gücü oluşturabilmek için, MNP (MSP) ve DP'de temsil edilen geleneksel mülk sahiplerinin ve orta sermayelerinin oy depolarıyla olan yakın bağlarını kullanagelmişlerdi. Bunlar (tekelci sermaye ve büyük ticarî çıkar kesimleri) kendi soy iktidarlarına özünde olmasa bile biçimde karşı çıkan tarihî bürokrasinin iktidar talebine, her zaman «genel oy»la karşı çıkmışlardı. Bunun için tarihî bürokrasinin bir kesiminin —uygulama imkânı ne olursa olsun— «radikal» programı, ülkede giderek güçlenen sosyalist siyasî hareketle gönünüşteki paralelliğini sürdürürken meydana gelen bu derin kopuş, hayli tedirginlik yarattı.

Bu siyasî oluşum içinde, oy depolarını denetim altına alma imkânının haldeki zorluğu, egemen bloku yeni bir siyasî güç stratejisine yönelten temel etmendir. Tarihî bürokrasi içinde 1960'lardan beri su yüzüne çıkan ve büyük ölçüde kapitalizmin gelişmesinin doğurduğu ayrı anlayışlar, işte bu ortam içinde yeni bir anlam kazanıyordu. Genel oyla yapılan, bu kez daha dolaysız araçlarla yapılabilir gibidir. Bu yönelişi hızlandıran, yani hem egemen ekonomik bloku, hem de tarihî bürokrasi içindeki bir eğilimi birbirine yaklaştıran, 1970'in özgün olayları oldu. (15 - 16 Haziran gibi).

DP ve MNP'nin 12 Mart'a açık karşı çıkışları, bu temele, bu yönelişe duyulan tepkiye dayanır. DP'nin parlamentodaki kesin ve tutarlı muhalefeti bize bunu gösteriyor. MNP ise kapatılmış; temsil ettiği ideolojinin taraftarlarına fazla sert olmayan, caydırıcı bir baskı uygulanmıştı.

Bu partilerin, «Demokrasiye müdahale» sözüyle anlatmak istedikleri özünde şuydu: DP ve MNP (MSP)'de temsil edilen kesimler, o tarihe kadar siyasî plandaki talepleri için yalnızca «genel oy» hakkından doğan imkânı kullanmışlardı. Bu «genel oy» onların tek siyasal güç kaynaklarıydı. «Genel oy» işlemez hale getirildiğinde bundan ilk planda zararlı çıkacak olanlar kendileriydi. Çünkü tekelci sermayenin geçen süreler içinde «devlet»le hayli yakın, kalıcı bağlar oluşturduğunu görüyorlardı. Bu kalıcı bağların 1946'dan beri ortaklaşa savundukları «genel oy»un yerine geçirilir gibi olduğunu görüyorlar, daha bir tedirgin ve sert oluyorlardı.

AP siyasî kadrolarının 12 Mart'a karşı çıkışları daha «siyasî» idi. AP, o güne dek temsil ettiği kesimlerin bu yeni eğilimlerini yanlış buluyordu. Çünkü 12 Mart'ın ilk ilân edilen programında, tekel dışı kesimlerle diğer sermaye ve mülk sahibi kesimler arasına keskin bir çizgi çekildiğini görüyorlardı. Bu politika belki kısa vadede elverişli sonuçlar verebilirdi, ama uzun

vadede karşıya alınan kesimlerin tamamen «radikal» tercihlere itilmesini getirecekti. Ayrıca tekellerin bu kesimlerle bağlarını koparmalarını gerektiren ekonomik sınıra ulaşılmamıştı. Bu sınır zorla gerçekleştirilmeye çalışılmamalıydı. Bunun içindir ki Demirel ve AP, henüz «demokrasi» içinde oynanacak kozların bitmediğinin bilincindeydi. Kapitalizmin uzak görüşlü bir politikacısı olarak, ikna edebildiği kesimlere dayanarak ve bu perspektif altında 12 Mart'a muhalefet etti.

Kuşkusuz 12 Mart'ın «anti-komünist» uygulamaları bu muhalefetlerin de «muvafık» bulduğu şeylerdi. Bu bakımdan yalnızca dozaj konusunda ufak, duyulmaz tartışmalar oldu.

«Tarihî bürokrasi»nin baş eğdirildiği 1973 Mart'ının Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Demirel ve AP'nin kararlılığı, ancak bu çözümlemenin ışığında anlamını bulur.

Bu olayla, tekelci sermaye içinde etkin hale gelmiş müdahaleci yönetim eğilimi de geçici bir yenilgiye uğramıştı.

Demirel ve AP, 1973 Mart'ında, sermaye blokunun Türkiye'de parlamenter yönetim imkânlarının hâlâ varolduğu bir döneme ait iktidar anlayışını, söke söke kabul ettirdiğinde bu açıdan bir zafer kazanmıştı.

Ama 1973 seçimleri, bu zaferin yalnızca iktidarın biçimsel kuralları düzeyinde kaldığını gösterdi. Demirel ve AP kırgındı. AP ve Demirel'in «genel oy»a iktidarı belirlemede ilk rolü yeniden kazandırmaktaki üstün başarısına rağmen, bu siyasî barışma gerekçesine rağmen, orta partileri doğuran temel ekonomik çıkarlar, ayrılığın bu noktasını hiç de unutmuş değillerdi. Bu bakımdan 1973 seçimlerinin kapitalizmin kendi iktidar biçimi sorunu açısından asıl önemi, 1961 ve 1970'de iki kez dağılan ittifakın, bu kez daha da köklü görünen dağılışı idi. Gerçekten de CHP'nin oy oranındaki artışın ötesinde DP ve MSP'nin topluca AP'den koparduğu %24'e yaklaşan oy potansiyeli, 1973 sonrasının iktidar hareketlerinde belirleyici rol oynadı ve biraz sonra göreceğimiz gibi 1973 sonrasında bütün mücadele bu %24 üzerinde cereyan etti.

Anılan bu %24 oyun sahipleri birdenbire kazandıkları bu siyasal öneme hazır olmadıklarını, bir yıl içinde gösterdiler. MSP ve DP'de gözlemlediğimiz zigzaglar, kararsızlıklar, yersiz böbürlenmeler bunun en iyi göstergeleridir.

1973 EKİM DURUMU

1973 Ekim'inde ortaya çıkan siyasî mevzilenmenin niteliği, yazımızın başında bu dönemle görünüş olarak benzerlik kurduğumuz 1961 Ekim'inden çok farklıdır.

1961, gelişen kapitalizmin kendi siyasal üstyapısını kurma noktasında, feodal kökenli tarihî bürokrasinin geleneksel «siyaset» anlayışıyla mücadele ettiği bir anı anlatır. Yani bir «siyasî» *geçişle* belirlenen ve sınıf ittifakları içindeki ekonomik çatışmaları görece ikincil bir değer almaya zorlayan özgün bir tarihî dönemdir.

Oysa 1973, yukarıda anılan siyasal geçişin tamamlandığı ve «siyaset»in, artık tamamen kapitalist toplumun siyasî düzeyi, kuralları içinde yapıldığı bir dönemin başlangıcıdır. Elbette bu yeni dönemde, bu kapitalist ilişkilerin gerçekten egemen olduğunun, açıklıkla saptanabildiği dönemde, kapitalizm öncesi üretim ilişkileri de bir ölçüde bulunacaktı. Her üretim biçimi, her yeni toplum biçimi, geçmişi bir ölçüde barındırır; ama bu kalıntıları kendi isterlerine uymaya zorlayarak.

1973 bir başlangıçtı. Ve başlangıç anının kapitalist toplumda adeta kural olduğu üzere, sistemin egemen sınıfı tam bilinçle siyasal arenada yerini almıştır. Ona eş bilinç düzeyinde ve tam karşısında yer alması gereken işçi sınıfı muhalefetinin oluşması için henüz zaman vardır. Bu bakımdan her yerde kapitalizmin «akıllı» bekçileri olarak nitelenen sosyal demokrat» akımda (CHP'de) bir araya gelen toplumsal muhalefet, bu haliyle ilk siyasal deneyini edinmek noktasındadır. Gerçekten de «sosyal demokrat» CHP'de «umut»larını toparlayan yığınların talepleri, CHP'nin ince planlarını hiç kaale almayan sloganlarda ifade ediliyordu. CHP üyeleri dışında hiçbir toplulukta «halk sektörü», «köy-kent» vs. gibi formüllerin benimsendiğini gösterir örnekler görülmedi. CHP bir «umud»un partisi idi. Ve yığınlar bu umudun somut talepler, somut programlar içinde ifade edilmesi işini CHP'ye bırakmış gibidirler. Bu yaygın tavır, henüz siyasal bilincin ilk evresini yaşayan emekçi yığınlar için olağandır. Ama kuşkusuz kadroları için aynı şeyi söylemek kesinlikle mümkün değildir.

Böylece 1973'de toplumsal muhalefeti temsil eden CHP karşısında kapitalizmin soy partisi olarak AP (CGP'yi de dahil ediyoruz. Ancak bu son partinin aynı zaman bir eğilim de olduğunu göreceğiz) vardır. MHP, sınıflı toplum biçimlerinin tam teşekküllü uru olarak, burjuva anlamıyla bile siyasetin ögesi olamıyacak bir topluluk olduğu için; kapitalizmin olağan kuralları varsayılarak yapılan bu analizde *«parti» olarak yer almayacaktır.* Ara partiler olarak sınıfsal niteliklerini daha önce belirttiğimiz MSP ve DP, biklikte sahip oldukları %24'lük güçle yer alıyorlardı. 1973 Ekim'inde Türkiye'de ilk kez (ve dolayısıyla ilk evresi diyebileceğimiz), kapitalizmin kuralları içinde bir siyasal oyun oynanmaya başlandı.

1973 Ekim'inden 1974 Şubat'ına kadar geçen 6 aylık «hükümetsiz» dönem, Türkiye için ve olan biteni hâlâ eski alışkanlıkları ve deneyleri içinde değerlendiren bir anlayış için alışılmadık bir şeydi.

Sonraları olayların akışı içinde her şey sürecin nesnel gereklerine uyarlı biçimlerini buldu. Kuşkusuz anılan şartlanmalar içinde yapılan bir dizi denemeden sonra...

Bu şartlanmışlığın acısını ilk ve etkili şekilde çekme cezasını, %24 oyun sahibi olan orta partiler ve özellikle bunların en şaşkını DP çekti. Çünkü bu partiler, geleneksel mülk sahiplerine ve orta sermaye çevrelerine dayanan, *onlara özgü siyasî taleplerin* varlığında güç bulan kuruluşlardı. Ve bu temellerinden ötürü kapitalizmin kendi gelişmesinde belirleyici olan, egemen olan büyük sermayenin haliyle gerisindedirler. Ama bu durumlarının bir ölçüde bilincinde olmayarak hâlâ sermayenin «kitle partisi» olmayı umarlar. Oysa büyük sermayenin «kitle partisi» modelinin özü, mülk ve sermaye sahiplerinin geniş kesimlerini, büyük sermayenin siyasal - ekonomik isterleri yönünde kanalize etmek demektir. Yoksa orta sermayenin kendine uygun taleplerini —bu kesimlerin sırf oy potansiyellerini öne sürerek— büyük sermayeye de kabul ettirmek değildir. MSP ve DP'nin temel yanılgısı burada idi. Özellikle «devlet»i ele geçirdiği bu aşamasında büyük sermayenin oya aşık olmadığını, aksine eğer bu oy kendisine karşı tehdit veya pazarlık aracı olarak çevrildiğinde, çok daha «etkili» güçlere dönmekte tereddüt etmediğini ya bilmiyorlar ya da bilmek istemiyorlardı. Oysa 12 Mart'ın bu gerçeği onlara öğretmiş olması gerekirdi.

DP ve MSP, yalnızca kendi sınıf tabanlarını kapsayan ve iddiasını bununla sınırlayan bir siyasî çizgi izlemelerinin zorunlu ve tek mümkün yol olduğunu anlayamayacakları bir ideolojik şartlanma içindeydiler. Bunun nedeni Türkiye'de ilk kez sınıflara, tabakalara bölünmüş bir biçimlenişten ve bunun en oynak ve deneysiz bölgesinde yer almış oluşlarından ileri gelmekteydi. Gerçekten de ilk kez sınıflar, bir ittifakı temsil eden tek bir partide değil de, ayrı ayrı partiler içindeydiler. Üstelik doğuş koşullarının tepkici niteliği, onları ayrıldıkları yapının (ana partinin) genel-tarihî koşulları ve anlayışından, temelde, ayırmamıştı.

İşte böylece kendi sınıf tabanlarının ötesinde siyasal iddialar taşıyan bu iki parti, AP'nin gerçekçi temellere dayalı politikasının ister istemez hem hedefi, hem aracı oldular.

1974 ŞUBAT — 1974 KASIM DÖNEMİ

CHP yönetici kadrolarında ve geleneksel taraftarlarında 1965'den bu yana egemen olan anlayış ile 1973'te bu partiye yönelmiş olan emekçi yığınlar arasındaki ayrılığa dikkati çekmiştik CHP yöneticileri yığınların henüz açıklıkla formüle edilmemiş taleplerini kendi programlarına kanalize edebilmek umudunu taşıyorlardı. Yani CHP yöneticileri de CHP'ye umut bağlayanları «akgünler programı»na çekmeyi umut ediyorlardı.

CHP'nin hükümet sırasında uyguladığı stratejiye bakıldığında bunun hayli hesaplı bir yönelişi yansıttığı görülecektir. «Siyasî af»la, yığınlarda belli belirsiz duyulan sosyalizme kayış vesayet altına alınacak ve bu, partiye kendi asıl programını uygulamak için gerekli zamanı kazandıracaktı. Bu arada özellikle kır kesimine yönelik ekonomik uygulamalarla, vaktiyle DP'ye yönelmiş küçük-orta köylülüğün şahsında «demokrasi»nin oy depoları ele geçirilmiş olacaktı.

MHP'liler, CHP programında yer alan «halk sektörü»nün kendi «millet sektörü», «köy-kent»lerin ise kendi «tarım-kent»leri tezlerinden adapte edildiğini sık sık öne sürerler. Belirtelim ki burada CHP ile MHP arasında aynilik olduğu iddiasında kesinlikle bulunmuyoruz. Amacımız kapitalizmin gelişmesi ile tedirginleşen —sistemin iki ana sınıfı dışındaki— sınıflara dayalı siyasal stratejiyi benimseyen akımların, şu veya bu anlayışla olsun, anılan sınıf ve tabaklara ilk ağızda «huzur» veya «umut» vermeyi ön plana almaları olgusudur. CHP bunu yaparken «demokratik sol» veya «utopik sol»un sınırları, anlayışları içinde kalır, bunlara özgü yöntemleri önerir. MHP tipi bir parti ise aynı kesimlerin «denetim» ve «otorite» taleplerine uyarlı yöntemleri benimser. Böylece uygulamada kesin şekilde birbirinden ayrı davranışlarla karakterize edilirler. Ama her iki akım da nesnel gereklerle sıkı sıkıya bağlı oldukları kapitalizmin egemen tekelci sermayesine, bu kesimlerin «nötralize» edilme imkânını sunar ve tekellerle bağlarını; biri «barış»ın tülleriyle, öbürü «savaş»ın dumanıyla örter.

Belirtmeye çalıştığımız şey, CHP yönetici kadroları ile partiye yönelmiş yığınlar arasındaki farktır. Özellikle sanayi kentlerinde CHP'ye kitlesel bir kayış gösteren işçi sınıfı ile CHP programının uyuşur yanı yoktur. Ama işçilerin haldeki bilinç düzeyini dondurma hayali ve hesabı içindeki CHP, «halk sektörü» için işçilerden para keserek, onları patron keseleriyle barış içinde yaşayacaklarına ikna etmeye de çalışır. Bu gayretine CHP'nin solunda farzedilen çevrelerden de hayli yardımcı buldu.

1973'deki CHP'nin bu ikiliği üzerinde bu kadar yeter sanırız. CHP yöneticileri 1973'ün hükümet kurma çalışmalarına girerken bu yazdıklarımızın ne derece farkındaydılar bilmiyoruz ama uygulamalarının «kendi anlayışlarıyla» —yığınlarınkiyle değil— uyarlı olduğu açıktır.

Kırlarda CHP'nin geleneksel «din düşmanı»

imajını kıracak bir MSP ile ortaklık, yukarda an-
dığımız «halka dönük» temel anlayış için bulun-
maz fırsattı. Nitekim orta partilerin % 24 oyu
üzerine dönen manevralar içindeki CHP'nin, «la-
ik»liğine rağmen MSP'ye eğilim göstermesi bu-
radan güç kazanır. Bu partinin «af» konusunda-
ki sözleri aynı zamanda, CHP'nin gözüne kes-
tirmekten öte, gözünü köreltmeye çalıştığı sos-
yalist muhalefeti dizginleme imkânını da veri-
yordu. CHP'nin hâlâ varolan bürokrat, «laik»,
«Atatürkçü» ekiplerinin burukluğuna aldırmak-
sızın MSP üzerinde ısrar edilmesinde, bu «sayı-
sız yararlar» da vardı.

CHP'nin bu «içe dönük» hesapları yanında parlamenter demokrasinin kuralları içinde bir de «dışa dönük» hesabı vardı. Bu hesaba dayalı planın ana çizgileri şöyleydi:

«Tarihî miras»a şimdilik boş verilip MSP ile koalisyon kurulmalıydı. Çünkü böylece, gelişebilme sınırı belli olan MSP'nin bu sınıra kadar büyümesinde CHP açısından hayli yararlı sonuçlar çıkabilir. Bu olursa, yani MSP biraz güçlenirse, bu AP'nin biraz daha erimesi demekti. MSP'nin de amacı budur. Öyleyse muhalefette olmakla bir ölçüde yıpranmayacak olan DP'nin % 12'lik varlığı sabit kalır, kanamanın asıl kaynağı AP'nin oy oranı % 30'dan çok daha aşağılara inerdi. Bu arada MSP biraz yükselse bile parçalanmalara tahammülü olmayan egemen çevrelere biraz daha yanaşan CHP, bu işte asıl parçayı kendine çekerdi. Yukarda da belirttiğimiz gibi 12 Mart olayları içinde sarsılmış ve parçalanmış olan soyalist hareketin, «siyasî af» ve benzer tedbirlerle soldan muhalefetini önlemek de planın bir önemli yanıydı.

«Siyasî af» oylamaları sırasında MSP, eldeki tüm araçlarla kendisine yöneltilmiş baskıya dayanamadı. Böylece MSP, CHP'nin kendisine yardımcı olacağı bir imkânı kullanacak iç yapıya sahip olamadığını gösterdi.

CHP'nin —en dinamik ve güçlü kesimi işçilerden olan— yığın desteğinin bu yapısını değiştirmek veya dengelemek suretiyle kendi programını uygulama serbestisine kavuşma imkânını verecek bu ilk girişim, sekteye uğramıştır. Bunun moral bozukluğu içinde, ne yapacağı konusunda kararsızlıklar geçirirken Kıbrıs olayları patlak verdi.

Kıbrıs, düşme eğilimi gösteren CHP'yi yeniden yükselten beklenmedik bir siyasî fırsat oldu. «Kahramanlık», «zafer», «gerçek milliyetçilik» v.b. gibi, gerek CHP peşindeki yığınlar ve gerekse CHP'nin asıl ulaşmak istediği kırsal topluluklar için geçerli ideolojik tezler, son derece kesinleşme sonuçlar verebilecek ilginç bir durum yaratttı. Programını «halk»a anlatarak, onun ekonomik çıkarlarına seslenerek toplamayı düşündüğü kitlesel destek, umulmadık biçimde CHP'ye yarayan siyasi - ideolojik yollardan sağlanmış gibidir.

CHP'nin koalisyonu hemen bozmak ve anında yapılacak erken seçimle bu siyasal-ideolojik konpoktürden yararlanma atağı, bu oluşuma dayanır. Önündeki parlamenter engelleri kamuoyu zorlamasıyla aşmağa bel bağlamış bu atak, oyunun farkında olan partiler tarafından elbette engellenecekti. CHP'nin bir adım geri atarak DP ile erken seçimli bir koalisyon girişimi de sonuç vermez. Çünkü DP ye tanınan imkân ve zaman vaktiyle MSP'ye tanınanların çok gerisindedir ve her şey CHP lehinde işlemekte olan, anın politik-ideolojik örtüsü altındadır.

CHP'nin, 1937'de ardında toplanmış işçi sınıfı damgalı yığın desteğine tabi olmama endişesiyle, önüne çıkan siyasi imkânlara olanca gücüyle asılmasının, kendi öz niteliğiyle uyuşan yanını vurgulamıştık. Yargımız, CHP'nin kendi kadrolarına «demokratik sosyalizm» olarak yansıyan işçi desteği etkisine karşı, merkez eğilimin tepkilerinde de doğrulanır. 1974 CHP Kurultayında partinin karar organlarının tümünde «demokratik sosyalistler» geriye itilir, uzaklaştırılır. Gençlik örgütlerinde de aynı şey özenle ve kararlılıkla gerçekleştirilir.

Ecevit'in karizmatik bir özellik kazanan pres-
jine güvenerek arada bir «yerlerinin partı dı-
şında» olduğunu söylediği bu iç yansımalar, as-
lını temsil edemeyecekleri harekette yerlerinin
çok sınırlı olduğunu bilerek, partide sessiz bir
kamp olarak kalırlar.

CHP'nin bu ikili yapısına bu denli dikkati çekmemizin nedenine ilerde eğileceğiz. Bu arada belirtelim ki bizim «ikilik» olarak kaydettiğimiz şey, sosyal demokrat ideolojinin ekletikliği değildir. Bu tamamen sosyal demokrat kadrolar için sözkonusudur. Oysa bizim belirttiğimiz şey bu sosyal demokratlarla, onların partileri altında tarihi —ve geçici— olarak toplanmış yığınların —görünür tabanlarında bile gözlemlenebilen— yapısal ikiliktir.

TEKELCİ SERMAYE CEPHESİNDE GELİŞMELER

Birikim'in Ekim sayısında yayımlanan ve 12 Mart'ın siyasal sonuçlarını öne alan yazıda, 1973 Mart'ında sona eren bir siyasî mücadeleyi ve bunun sonuçlarını etraflıca açıklamıştık. Orada vardığımız sonuçlara göre:

a) Özellikle 1946'dan 1971'e kadar, önce DP ve sonra AP'de kurulan mülk ve sermaye sahibi sınıflar ittifakı, o dönemde de iktidar iddiasını öne süren «tarihî bürokrasi»ye karşı kurulmuştu.

b) Aynı ittifakın iki kez belirgin biçimde bozuluşu, kapitalizmin gelişmesinin mülk ve sermaye sahibi sınıfların farklı kesimlerine, farklı biçimlerde yansıyan etkileri ile olmuştu.

c) İttifakın her yeniden kuruluşunda zorlayıcı neden siyasî iktidarın ele geçirilmesi gereği, yani tarihî bürokrasiye karşı verilen iktidar mücadelesinin nesnel gerekleridir.

Görüleceği üzere burada kapitalizmin gelişmesi ana etken olduğu halde işçi sınıfının etkisinden söz edilmemektedir. Bu bazılarına ters gelebilir. Ama kapitalizm-feodalizm mücadelesinin tarihî seyrine bakanlar bu olguyu olagan karşılayacaklardır. Çünkü klasık biçimde burjuvazi ve işçi sınıfı, feodalizmin egemen sınıfına karşı mücadelede müttefiktirler. Temelde tıpkı bu olgu gibi Türkiye işçi sınıfı da CHP'ye karşı AP saflarında «oy» uyla birlikte yer almıştır. Özellikle 1965'e kadar görünen budur.

Bir diğer olgu da şudur: Tarihî bürokrasinin karşısındaki ittifakın temel siyasî silâhı «genel oy»dur (daha önce belirtmiştik). Ve yine belirtmiştik ki, 1973 Mart'ında kazandığı zaferle birlikte bu temel «silâh», yerini daha etkili bir «silâh»a (devlet'e —örgütlü zor gücüne) bırakmış, yani ikincilleşmişti. En azından tekelci sermaye için silâh seçim imkânları çoğalmıştı. Bu açıklamalar ışığında tekelci sermaye içinde iki eğilim başgösterir.

Yine 12 Mart'la ilgili yazıda, CGP'nin, «müdahaleci» eğilime sahip tekelci sermayenin partisi özelliğiyle, AP'den ayrı bir parti olarak mesaieli durumuna işaret etmiştik.

Demek oluyor ki, 1973 Mart'ında tekelci sermaye, iki ayrı partiye, iki ayrı eğilime sahıptir. Burada AP, tekelci sermayenin genel oya dayalı iktidar mücadelesindeki tarihi deneylerinin takipçisi parti olarak, «demokratik», «parlamenter» eğilimi temsil etmektedir.

Uzun ve sabırlı bir mücadeleyle zaferi kazanmış olan AP kadrosunda temsil edilen «demokrat» eğilim, en büyük tekelci sermaye partisi olma ünvanını CGP karşısında daha da net göstermesine rağmen seçimlerde (1973) yenilgiye uğrar.

Ortada belirsiz gibi görünen bir siyasal parçalanma varken bile farkına varılan şey, tekelci sermayenin karşısında bu kez CHP değil, CHP'de toplanmış işçi muhalefetinin şimdilik yarı bilinçli hareketidir.

O güne dek tekelci sermayenin ittifaklar aracılığıyla elde tuttuğu «genel oy», ittifakın parçalanmış olduğu bu tarihî anda doğan ilginç oranlar nedeniyle, CHP'nin ardındaki yığınlar eline geçmiş gibidir.

1973 seçimleri öncesinde hiç hesaplanmamış olan bu ilginç değişim, tekelci sermaye partilerini birbirine yaklaştıran başlıca temel olgudur.

Tekrar belirtelim ki, tekelci sermayeyi ürküten CHP ve onun yönetici kadrolarının ekonomik - politik proğramları değildir. Eğer CHP daha önce andığımız *programıyla uyarlı* kesimden toparlamış olsaydı ,bunda telaşa değil, tebesüme yol açan bir şey bulurdu tekelci sermaye. Ama durumun kesinlikle böyle olmadığının farkıdadırlar, tıpkı CHP yöneticileri gibi.

Ve tıpkı, CHP'nin özellikle hükümet için ve hükümet içinde başvurduğu yöntemlerle bu yapıdan kurtulmak, onu kanalize etmek, çevrelemek istemesi gibi, AP-CGP bloku da farklı açıdan bunu yapmaya çalıştı. Ve doğaldır ki, AP-CGP, soy CHP ile onun şimdilik ardındaki köklü toplumsal muhalefeti tümüyle ayırmaya önem verdiler. CHP'nin bu blokla sert çatçışması, daha henüz kendi programıyla uyarlı sınıfsal temelleri oluşturamamış bir partinin, varolan kontrol imkânlarının henüz yitirilmediği bir dönemde, yapılan dış baskılara karşı doğal direnişini anlatır. CHP bu varolanı (yığını) «idare etmek» zorundadır.

MİLLİYETÇİ CEPHE KAMPANYASI

1974 Kasım'ında CHP'nin genel hatlarıyla kendine uyarlı sınıf tabanını elde etmeye yönelmiş politik atağı, duraklarken, bu defa insiyatifi haliyle eline alan, almak durumunda olan parti AP oldu.

Bütün imkânlarını kullanarak MSP'yi CHP yanından, onun politik hesaplarından uzaklaştırmış olan AP, bununla geniş bir soluk alma imkânını bulmuştu. Öyle ki, Demirel 1974 Haziran'ında AP teşkilâtına erken seçiçm çiçin hazır olmaları emrini vermişti. Ama Kıbrıs Olayı, bir anda tüm politik manzarayı alt süt etmiş ve CHP umulmadık bir faktör eşliğinde «kendi politikasını daha güvenle uygulayabileceği bir imkâna kavuşmuştu.

1974 Kasım'ında oluşturulmaya açlışılan AP politikası, bunu gözönüne alıyordu. Önce Ecevit ve CHP'nin «kahraman»lığın bulutlarından indirilmesi gerekiyordu. CHP ve Ecevit, politikanın çıplak ışıkları altında çekilmeli ve orada süslerinden arındırılmalıydı.

AP açısından burada şu ilginç ikilemi belirtmeden geçemeyeceğiz. Eğer CHP ve Ecevit'in haldeki prestiji yıpratılmazsa tekelci sermayenin de onu «ehven-i şer» kobul etmesi beklenirdi. Bu da seçim mağlûbu AP'nin süratle yıkımı olurdu. Aksine CHP yıpratılır, sindirilirse bu kez de CHP'nin ardındaki toplumsal muhalefet kendi daha radikal siyasetine itilirdi. Yani

ilki AP açısından, ikincisi «rejim» açısından tehlikeli olan bu iki ihtimalli çıkmazda, manevra gerçekten çok zordu, dikkatle hazırlanmalıydı.

AP'de temsil edilen tekelci sermayeye şu anda gereken zamandı ve Sadi Irmak bu zamanı akıtmak için görevlendirildi.

1974 Kasım'ında başlayıp 1975 Ekim'inde ilk sonucunu veren «Cephe» girişimi, AP ve Demirel'in şahsında temsil edilen tekelci sermayenin kendi «demokratik» eğilimince sahnelendi. Bu cephe içinde yer alan çeşitli partiler, bu temel eğilimin siyasal oyununda üzerlerine düşen görevi yaptılar.

Cephenin oluşturulması, hazırlanması ve iktidar dönemlerinde yaygınlaşan baskı, terör uygulamaları, AP'nin faşizme kayışı olarak değerlendirildi. Başından belirtelim ki, bu yargı gerçeği, o anın gerçeğini ifade etmemektedir. Kendi yargımızı daha sonra etraflı olarak açıklayacağız. Şimdi bizi bu tesbite götüren olgulara bakalım.

Cephe uygulamaları sırasında Demirel sık sık «AP, DP'nin devamı değil, ta kendisidir.» anlamında sözler söyledi. Propaganda değeri ne olursa olsun, bu sözle anlatılmak istenen şey doğruydu. Şu anlamda: DP'nin temel siyaseti ittifaka, mülk ve sermaye sahibi sınıfların ittifakına, yani, *genel oy*'a dayanır. Demirel'in de başında olduğu AP'nin 10 yıllık mücadelesi de bunun devamıdır. Yani «demokrasi» ve «genel oy» üzerine kurulu bir siyasettir bu.

Temel taktikleri bu anlayışa göre saptanan siyaset, tekelci sermayenin artık kullanma imkânına tümüyle sahip olduğu baskı mekanizmalarını, bu taktiklere «yardımcı» tedbirleri de kullanacaktır. Bahsettiğimiz dönemde buna hayli önem kazandıran bir durum haliyle vardır. Yani CHP ile onun ardındaki yığınlar arasındaki şimdilik «sessiz» çelişki. İşte bu çelişkinin iki yanlı belirmesi için, zor gerekecektir. Yoksa «demokrasi»nin sona erdirilmesi için, faşizmi yerleştirmek için, değil.

Bunu biraz daha açalım. Yukarda tekelci sermayenin CHP'den değil onun ardındaki yığınların bu yarı bilinçli katılışından derin tedirginlik duyduğunu söylemiştik. Tekelci sermayenin CHP'ye «demokrasi» için bir sübap rolü vererek, «vazgeçilmez bir değer» atfettiği zaten bilinir. Eğer CHP, programıyla uyarlı, program sınırları içinde «düzenli» bir sınıfsal gücü temsil ediyor olsa idi, telaşa gerek yoktu. Tekelci sermaye sosyal demokratların nice *Noske*'ler* barındırdığını bilmez değildi. Ama 1973'de CHP'de toplananların siyasal isteklerindeki nitelik Ecevit'i Noske oltansiyeli taşıyordu.
maktan çok Allende olmaya itebilecek, bir po-

Tekelci sermayenin *önleyici* baskısı bunun için gerekliydi. Yani CHP'yi geriletip kendi programına itmek, yığınları geriye itip pasifize etmek ve eğer direnirlerse şu örgütsüz ve görece güçsüz anlarında uygun gerekçeyi de bulmuş olarak iyice sindirmek için.

Ama yukarda belirttiğimiz gibi girişimin AP açısından asıl yönü, «genel oy»un yeniden toparlanması idi. Öne sürülen «sağın oyu % 67'dir» tezi bu anlayışı yansıtıyordu. Bunun için Cephe hazırlıkları sırasında direnen DP üzerine bütün imkânlar seferber edildi. İdeolojik-politik kampanya, DP'nin manevi silâhlarının da elinden alınmasıyla tepe noktasına ulaştı. «1946 ruhu»nun, gerçekten «ruh» haline gelmesine pek bir şey kalmamış olan kalıntılarının da bu hayatî işe koşulduklarını gördük. DP, direnen saf, şaşkın «demokratik»lerin bezgin, umutsuz bakışları altında bölündü.

AP açısından işin ilk etabı böylece başarıldı. Hem DP'nin havada kalan oylarını, hem de yandaş partilerin oylarını yeniden kazanmak için ilginç, soğukkanlı bir taktiğe geçildi. «Devlet» elindeki ekonomik imkânları sonuna kadar kullanarak, görünüşte tüm cephe için, ama aslında biri yıpranmış, öteki yedeğe alınmış iki partiden çok AP'nin çıkarına işleyen tedbirler geliştirildi. Cephenin öbür üyesi (MHP) Devlet'in imkânlarını kendisi için kullanmaya meraklı olduğu için, kimselere pek bakmıyordu. MHP militanları, «devlet memuru» yapılarak, beslenme yükleri «sivil» bordrolardan «resmî» bordrolara aktarıldı o kadar.

Cephe hükümetinin uyguladığı baskılar AP ve Demirel politikası içinde son derece hesaplı biçimde yerleştirilmişti. *Birikim*'in 6. sayısının başyazısında bu politika yeterince açık sergilenmişti:

> Sakarya seçimlerine kadar en az konuşan ve ne yapacağı en çok merak edilen kişi Demirel'di. MSP'nin güçlendiği, hattâ AP'ye meydan okuduğu üzerine tezler hayli yaygınlaştığında bile AP'de ve Demirel'de adeta umursamaz bir hava vardı.
>
> Sakarya'da AP'nin kazanması ile AP ve Demirel'in atağı başladı. Demirel orada sadece «makûs talih»ini yenmekle kalmayıp MSP'yi de hizaya getirmişti. O güne kadar yardımcılarının sözlerindeki kuru ifadelerle sönük bir görünüm kazanmış gibi olan AP, Demirel'in 3,5 aylık sükûtunun sona erişiyle canlandı birden. Bu gelişimi yalnızca Sakarya seçimleri-

*Noske : 1919 da Almanya'daki Spartakist hareketini bastırmaktaki gaddarlığından ötürü «Berlin kasabı» adı verilen Sosyal Demokrat, Berlin Valisi.

nin sonucuna bağlamak mı, yoksa Demirel ve AP'nin oldukça dikkatli hazırlanmış, koordine bir genel ve Cephe içi politikası olarak yorumlamak mı gerekir?

.....

Demirel'in bu «anlamlı sükût»unun, aslında AP'nin durumunda gerçekten ustaca ve sabırla hazırlanmış bir yoruma dayalı zeki bir strateji olduğu Diyarbakır ve Sakarya'dan sonra açıkça belli oldu.

Demirel çatışma ve huzuru ilginç bir şekilde birleştiren bir strateji çizmişti. Bir yandan MSP'yle siyasal tansiyonu düşürmüyor ve MSP'nin CHP'ye yönelen saldırılarıyla CHP'nin sınırlı da olsa yıpratılmasını sağlıyordu. (Özellikle CHP'ye prestij sağlayan dış politika konularında MSP'nin de hak iddia edeceğini bilerek) CHP cevap verip saldırdıkça da MSP'nin yıpratılması gerçekleşebiliyordu. Bu tartışmada Demirel, yokluğuyla kendi belli ediyordu. Böylece bu sözlü düelloda hem taraf olup yıpranmıyor, hem de yıprananların sonuçlarını devşirebiliyordu. Bir yandan da (MHP'nin destekli saldırılarının yarattığı CHP'yi ya çekilmeye veya cevap vermeye mecbur eden gerilimli havada ortaya çıkmıyor: ama) CHP'nin fevri sayılabilecek çıkışlarını —bir parti lideri olarak— ayıplıyordu. Bu fizik çatışmada da Basbakan Demirel olarak yoktur ama, AP lideri Demirel olarak haklıyı-haksızı ilân eden yerde hazırdır. Bütün bunların sonucu, siyasî kavga ve gerilimleri MSP-MHP ve CHP arasında geçen olaylar olarak anlamağa meyleden bir ortamda *huzurun partisi* olarak kalıyordu.

3,5 ay içinde AP sadece ilk plandaki siyasî rakibini yormakla kalmamış, Cephe'nin iki partisini de nefes nefese bırakmıştı. Ta yılın başında tasarlanan ittifak, birleşme gibi öneriler ustaca engellenerek Sakarya'yla moral kazanmış bir örgüt eşliğinde Ekim seçimlerini beklemektedir. MC olayının ezdiği DP ise artık iki elliyle «yeter» demektedir.

Demirel şu ana kadar zaten önleyemeyeceği bazı olayları akıllıca kullanmış gözüküyor.

12 Ekim seçimlerine doğru gidişin bu AP'ce düzenlenen senaryosu, o tarihe kadar bu rotada arızasız işledi.

«MC = FAŞİZM» SLOGANI NE DEMEKTİR?

Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız ve sanırız yeterince aydınlanmış olan nokta, AP'nin MC uygulaması ile amaçladığı şeyin, geleneksel ittifakı yeniden, ama bu kez gerçekten kapitalizm içi bir siyasî gereklilik için kurma planı olduğudur. Baskı bu işte talî bir rol, yardımcı bir rol üstlenmişti. Bu ise baskıcı dikta, faşist düzenleme değildi.

Ama baskının, terörün bu ikincilliği ne demektir? Niçin *şimdi* ikincildir?

Daha önce CHP ve onun kitle desteği üzerine söylediklerimizi hatırlayalım. Zaten yukardan beri «zor»un AP planındaki yeri birkaç kez belirtilmişti.

O halde özet yapabiliriz: Baskı, terör, ve onunla birlikte yürütülen yoğun anti-komünist tahrikler CHP ile onun ardındaki «program dışı» kitle arasındaki «sessiz» çelişkiyi derinleştirmek, CHP'yi sindirmek, savunmaya iterek, kendi programına hapsetmek ve onu bu hâliyle «olumlu» bir muhalefet görevinin beklediği «demokrasi»ye «kazandırmak» içindi.

Kuşkusuz Demirel'de temsil edilen bu politika, tekelci sermaye içinde varlığına işaret ettiğimiz ikinci eğilim —Demirel'in ikincil bir rol verdiği eğilim— tarafından birçok kez saptırılmak istendi. Daha hükümet yeni kurulmuşken tertip olduğu besbelli bir «yumruklama» olayı yaratıldı. Yumruklanan Demirel'di üstelik. Olayın fevkalâde acemice düzenlenmiş olusu ve emriyaki biçiminde kombine saldırıların kışkırtılması altında, acele bir saptırma gayreti apaçıktı. Bu tertiplerin AP içinde hayli önde gelen bir kadrosu olduğu da görüldü. Saldırılar için ilk işareti veren Devlet Bakanı S. Öztürk AP'liydi. Ve o günden beri Demirel tarafından gözaltında olduğunu, sesinin hiç çıkmamasından anlıyoruz. Bu olayda, eski CHP'nin müdahaleci denevini tekelci sermaye emrine vermek için CGP'yi kuran, 12 Mart'ın cıdırtkan mikrofonu ve taktikçisi Fevzioğlu'nun da ön planda olduğunu gördük. CGP ve Fevzioğlu o tarihlerde AP'nde münasip bir yer edinmeye uğraşıyordu. Sermayenin iki eğilimi bir partide barınsın diyorlardı.

Birçok ufak tertiplerin dışında Diyarbakır Olayları yine büyük bir saptırma girişimi oldu. Bay Basbuğ'un onca perişanlığa bizzat katılanarak hazırlanmasına ter döktüğü —ki bu terler Diyarbakır'da bir ara ecel teri gibi bir şey de oldu— bu olay, güçlükle önlenebildi ve olabildiği kadar gürültüsüzce geçiştirilmeye çalışıldıysa elbet bir nedeni vardı.

Demirel sabırla ve soğukkanlılıkla kendi «genel oy»unu yeniden toparlamak taktiğini sürdürdü. O, terörün başlıca araç, herşeyi belirleyen bir araç olmasını değil, sadece uygun zamanda kullanılan sınırlı bir araç olarak kalmasını yeterli görüyordu.

Demokrat Partinin ittifak geleneğinin revize

edilmiş devamını temsil eden şimdiki AP ve Demirel'in tavrı, bu kadardı ancak. Ve şu dönemde tekelci sermayenin mümkün, aklî tercihi de budur.

E'bette tekelci sermayenin, bu tercihi yerine salt dolaysız zoru tercih edeceği anlar da mümkündür. Ama bu an; o dönemde ve bugün, henüz gelmemiştir. İmkânları varsayma üzerine kurulu anlayışların, bu imkânın gerçek olduğu gün geldiğinde «ben zaten demiştim» sözünü etmesi, politika denilen şeyden zerrece nasibi olmayan bir mantık sahibine vergidir.

Eğer böyle bir gün gelirse tekelci sermayenin görevlendireceği kadro bugünkü AP ve hele Demirel olmayacaktır. Tarihî dönemlerde sınıflar belki kalır ama kadrolar mutlak değişir.

Bugünkü CHP'nin ve özellikle Ecevit'in karizmatik kimliği etrafında toplanmış muhalefet hayal kırıklığına, umutsuzluğa itilmeden ve Cephe numaralarıyla faşizm gelmez. CHP'yi ve Ecevit'i bilimsel olarak nasıl nitelersek nitelelim ve onlar kendilerini nasıl tarif ederlerse etsinler bugün onların etrafında toplanan güçlerin CHP'ye verdiği anlamın kendisi bizzat bu olay faşizme başlıca engeldir. Ama kuşkusuz yeterli bir engel değildir Ve yine bu hareket, bu olay yalnızca bir «engel olma» potansiyeli değildir, kendisinin haldeki biçimlenişini de aşacak nesnel verilere sahip olduğu bilim ve deney tarafından ispat edilmiş yaratıcı, buna mecbur bir güçtür.

Bunu CHP ve Ecevit de biliyordu ya da seziyordu Onun için Cephe'nin anti-komünizm kampanyası karşısında savunma yerine anti-faşist + demokratik bir kampanya sürdürür görünmeyi seçti.

Özellikle 1975 yılı başından itibaren büyük sanayi kentlerinde sendikal haklar ve grevlerde kabaran işçi hareketlerinin o güne kadar kıramadıkları kurumsal ve ideolojik çemberleri aştığı açıkça görülüyordu. TÜRK-İŞ bile genel direnişler tezgâhlayarak işçi hareketinin suyundan gider görünerek varlığını korumaya çalışıyordu. Birçok yerde DİSK, işçileri değil işçiler DİSK'i örgütlemeye girişiyordu. Bu kendiliğinden gelişen hareket, bu kapitalizme özgü sınıfsal muhalefetin gücü toplumdaki genel hoşnutsuzluğun görece örgütlü çekirdeği, odağı olmuştu. CHP'nin ardında tarihî bir bekleme anını yaşayan, ama bu sırada hiç de aynı yerde kalmayacağını bildiren güç buydu.

Bu gücün imkânları ve o günlerde ilişkisini sürdürdüğü CHP üzerine etkileri *Birikim*'in 8. sayısında belirtilmişti:

> «Mart 1971'den Ekim 1973'e kadar beş, bu tarihten 1975 Eylül'üne kadar da —müstafileri, yarıda kalmışları saymazsak— üç hükümet kuruldu. Yani 4,5 yılda sekiz hükümet. Tüm bu değişimler, son derece hareketli bir tarihî döneme girdiğimizi gösterir. Hükümetlerin ve programların kalıcı olmayışı ve mevcut partilerin denenmişliği, gelip geçenlerin toplumdaki arayışı değil cevaplandırmak, daha sakinleştirmekte bile yetersiz kaldığını işaret ediyor.
>
> İşte bu yüzden sanırız olgunun nedeni, son derece hızlı bir siyasal hareketlilik içinde bulunan Türkiye'de, süratle açılışen iç ve dış sorunların mevcut siyasal alternatifleri geçersiz bırakabileceği korkusu. Bu korkuyu en derinden duyması gerekenlerin de sermaye partileri olması doğal.
>
> CHP ve Ecevit'in —bazen gösteri biçimini de alan— «sert» karşı çıkışları da büyük ölçüde aynı nedene dayanıyor. CHP mitinglerinde karşı-gösteri yapan faşist gruplar üzerine yürümesi, sanırız Ecevit'in sinir zayıflığından ileri gelmiyor. O, bu lestleriyle ilerdeki olaylar içinde daha bir radikalleşecek kitlelere de «uygun» lider olduğu imajını yerleştirmek niyetindedir.
>
> .....
>
> *Birikim*'in 6. sayısında «MC Hükümetinin İktisadî Politikası» yazısında «MC hükümetinin 1975 sonunda ve 1976 başında iktisadî sorunları ciddî boyutlara ulaşacaktır.» denilmekte ve bu yargı yeterli kanıtlarla açıklanmakta idi. Tekelci sermayenin önde gelen adamlarının da ciddiyetle öne sürdükleri endişeler ve çözüm önerileri de bu objektif gerçeklikten ve bunun doğurması muhtemel sonuçlarından kaynaklanıyor. Bunların önerdikleri CHP-AP koalisyonunun salt ekonomik değil daha derin toplumsal-siyasal gerçekleri vardır.»

Ama o dönemde ve bugün CHP konusunda iyimser yanılgı devam ettiyse ve ediyorsa, nedeni CHP'yi ardındakilerle birlikte bir bütün olarak değerlendirmede yatıyor Bu değerlendirme CHP ile ardındakileri bir ortak paydaya almak anlayışından ileri gelir.

CHP yöneticilerinin bu «ortak paydayı», yani «faşizm geliyor» ve «demokrasi elden gidiyor» temasını kullanmaktan başka ellerinden gelen bir şey yoktu. Onlar da tüm toplumun iki tercihten birini yapması gerektiği yolundaki AP kökenli propaganda da taraf oldular.

Böylece bir kez daha tarihî ittifakını kurmak için yoğun bir ideolojik şartlandırmayı seçen AP —ve onunla birlikte aynı şartlanmanın kendi içinde karşıtını temsil eden— CHP'den oluşan bir sunî kutupsallık yaratıldı.

Böylece ortak tedirginlik ayrı gibi gözüken ama amaçta aynı bir tercihler sistemi oluşturularak formüle edildi. Formül her iki yan için de aynıydı: MC (yani AP) veya CHP.

12 Ekim sabahı toplumun önüne konulmuş liste buydu. Ve bu listeyi beğensin veya beğenmesin, herkesin tavrını buna göre ayarlamasını isteyen ideolojik şartlandırma başarıya ulaşmıştı. Seçim sonuçları bu başarıyı rakamlarla anlattı sadece.

SEÇİM SONRASI

Seçimde CHP oyları %44'e ulaştı. Bir kere daha belirtelim ki, bu oylar *CHP programı için* verilmemiştir. Seçimlerde CHP tarafından en az işlenen tema belki de bu programdı.

AP'de % 29'dan % 41'e yükseldi. Ama tarihinde üç kez bozulan ve her defasında da daha bir bilinçle yeniden beliren bu kopuşları bugün yeniden önlemiş gibi gözüken Demirel'in başarısı, toparlananların bu tarihî deneylerinin niteliği gereği kalıcı değildir. Çok yakında parçalanacaktır yeniden. Ve bugün gözlemlenen birlik, «demokrasi» içinde gerçekleşen son birlik olma özelliğini taşıyor.

«Genel oy» artık yığınların eline geçmek üzeredir. Ve bu noktadan artık Ona bir ölçüde saygılı olan «demokrasi»nin de tekeller açısından «saygıdeğer» yanı kalmaz. Yani tekelci sermaye için bu «tarihî silâh» kullanılmaz olma noktasındadır.

Dikkate alınması gereken nokta şudur: Geçmişteki ittifakların bozulması anında, DP'nin veya AP'nin toplam oy gücünde bir ayrışma oluyor ama bu asıl rakip CHP'nin oylarında bir artış getirmiyordu. Oysa 1973'den çok 1975'de görülen şey, ittifak dağılıp birleşmiş ama, CHP'nin (ki eski CHP değildir) oylarında da güçlü bir artış eğilimi kural haline gelmektedir.

Bu demektir ki, artık genel oyu şu veya bu nedenle etki altında tutabilen güçler bu özelliklerini artık yitirmek üzeredirler. Ve oy olarak yalnızca kendilerini temsil edebilmektedirler. Yani bu kesimlerin oy deposunu kontrol işlevi artık eskisi oranında değildir. Bu olgunun varlığı iki yanlı bir siyasî sonuç doğurur. İlki, kontrollerinden çıkan oyların görece «radikal» eğiliminden korkuya kapılan geleneksel mülk sahiplerinin «varlığını sürdürme güdüsü» uyarınca tekelci sermayeye yanaşmalarıdır. (İşte bu olgu AP'de temsil edilen mülk ve sermaye sahiplerinin ortak kavgısını «demokrasi» kuralları içinde Cepheleştirme eğiliminin hareket noktaları o'du.) İkinci sonuç ise; eski «siyasî» önemi kalmayan bu kesimlerin, tekelci sermaye tarafından geri plana itilmelerinin sonucu reaksiyoner bir tepkiye kapılma ihtimalidir. Her iki sonuçta da faşizmi güçlendiren «kendi varlığını koruma» iç güdüsünü görebiliriz. Bu ortak nokta, tekelci sermayenin «demokratik» eğilimini baskıcı metodlara zorlar, ikinci eğilime ise soy faşizmin kitle desteğini sağlama imkânını vaadeder.

Ama henüz CHP'nin, yani CHP'nin arkasındakilerin, CHP programıyla kendilerini bağlamamış yığınların sınırı aşamadığı bu anda, hareket imkânı ve gerekçeleri çok dar bir alana sıkışmış Demirel'in son gösterisi için bir fırsat daha vardır. İşte Demirel'in görece «demokratik» misyonu, şu vukarda çerçevesi çizilen ihtimaller ağında yol alacaktır. Bugüne kadar usta bir taktisyen olduğunu gördüğümüz Demirel, bu gösteriyi bitirebilecek mi? Seçim sonuclarında ancak kurulu taktiğini sürdürme gücü bulabilen Demirel bu sonuçlarla daralmış alanında, daha bir sabırsızlaşacak olan salt baskıcı eğilimin şimdi daha da ustalıklı tezgâhlanabilecek kışkırtmalarına dayanma imkânı bulabilecek mi?

Bu evrenin sonunda, bunlara olumlu denecek cevaplar verebilirse AP'de Demirel ekibiyle temsil edilen eğilim, bir süre daha yaşar. Ama bu olmazsa bir daha olmayacak olan bir şeyi söylevebiliriz: O da Demirel de ekibiyle tarihe gömülecek olan tarihî genel oya, «demokrasi» içinde itifaka dayalı eğilimdir.

İşte bu sonuca varılmaya başladığı anda —bugün pusuda olan— eğilim, askerî diktadan, faşizme kadar her şıkkı uygulamaya kararlı eğilimin saati gelir.

Bunun içindir ki, 12 Ekim sonrası, 12 Ekim'den çok daha önemli ve hayatîdir. Sermayenin her tür dikta eğilimi ve denemesi karşısında en kararlı ve etkili gücü her yerde bizzat oluşturmuş ve yaratmış olan Sosyalist Hareketin de bu tarihî göreve uygun adımları atması geciktirilmez bir noktadır.

Bu adımlar bugüne kadar Kemalizm'e ve Cuntacılık'a bilinçli veya bilinçsiz bir kuyrukçulukta katılmış ve bunların tahribkâr sonuçlarını yaşamış olan sosyalist hareketimizin bu kez de sosyal demokrasinin ve popülizmin kaosuna kapılması tehlikesini bilinçle önlemesi ile mümkündür.

12 Ekim sonrasının her siyasî eğilim için bir sınav olacak olan tarihî günlerinde, kendi tarihi ile de hesaplaşmış bir *sosyalist* hareketin varlığı, çok şeyi belirleyecektir.

MURAT BELGE

«Politik Roman» Üzerine

12 Mart dönemlnin hayatımız üstünde bıraktığı etkilerden biri de edebiyat alanında kendini gösterdi. Politik yanları ağır basan birçok roman ardarda yayımlandı. Bunlardan bazıları belki o dönem yaşanmasa da yazılacaktı veya yazılmıştı. Ama çoğu zaten konu olarak da özellikle o dönemi ele aldılar. Böylece 12 Mart dönemi sonunda «politik roman»ımızda belli bir zenginleşme oldu.

«Politik roman» deyiminl terimleştirmek istemiyorum, çünkü roman türü içinde böyle bir ayrım bana çok anlamlı gelmiyor. Yalnız, tarihî bir koşullanmanın sonucu olarak bu deyimi ister istemez kullanmak zorunda kalıyoruz.

Hayat zaten politikasız olmaz. Bir toplumda yaşayan bireylerin çeşitli nedenlerle politik *bilinçten* uzak yaşamaları onların *politikadan* uzak yaşadıkları anlamına gelmez. İster politik bilinçten uzak veya ters politik bilinçle donanmış, ister politik bilince ulaşmış olsunlar. insanlar toplum içinde her zaman politik bir işlevi yerine getirirler. Temel koşulu hayatı yansıtmak olan edebiyat da, bu nedenle, sunduğu kesit içinde politikanın tuttuğu yeri verebilmelidir. Bunlar oldukça iyi bilinen, dolayısıyla fazla açıklama gerektirmeyen olgular.

Gelgelelim, burjuva toplumunun yarattığı ideolojik çarpıtmalar ve yazarın bu toplumda uğradığı özel türde koşullanmalar sonucunda politika giderek sanattan, edebiyattan ve romandan kovuldu. Bu süreçte Romantizm akımı önemli bir rol oynadı .Protesto tavrı, düzene karşı başkaldırma, başlangıçta Romantizm'in ağır basan bir özelliğiydi. Ama protesto yetersiz kalınca, Romantik sanatçılar başkaldırmalarını etkili kılmanın çaresini arayacak yerde, başkaldırmaktan vazgeçtiler. «Dağ sana gelmiyorsa sen dağa git» özdeyişinin tersini yaparak, dağı yerinden kıpırdatamayınca uzaklaşıp bu tatsız gerçeği görmeyecekleri bir yere gittiler. Zamanla iyice genelleşen bu tavrın sonucunda «sanatta insanı vermenin *içsel* ve *dışsal* biçimi» denebilecek ayrımlar türedi. «Dışsal» diye adlandırılan (politikayı doğal olarak içeren) tarzlar lânetlendi. Sanatçı politikada etkisiz kaldıkça, çirkin politikadan tiksindikçe, sanki öç alırmışçasına, politik temaların kendi alanına girmesini yasak ettl.

Ama bu; yukarıda değindiğimiz nedenlerle, yapay ve imkânsız bir zorlamaydı. Böylelikle bilinç düzeyinde bir seçmeyle sanattan kovulan politika, sanatçının bir çeşit bilinçaltı ideolojik yönsemi olarak gene girdi sanata —klasik örneğiyle, çiçeklerden başka bir şey görmek istemeyen en bağnaz «sanat sanat içindir»ci sanatçının bu tavrının da temelde politik bir koşullanmayı yansıtması gibi.

Öte yandan, sanattan kovulan politika toplum hayatının içinde, olanca şiddetiyle *var*'dı. Böyle olunca, bazı sanatçıların bu konuyu da işlemek istemeleri kaçınılmaz bir şeydi. Dolayısıyla burjuva roman geleneği içinde bir yandan «roman» yazıldı, bir yandan da, tek tük «politik» romanlar yazıldı. Temelde bir kavrayış eksikliğini yansıtan «politik roman» türüne böyle varıldı.

Bunlar Batı'nın roman geleneği için söylenmiş genel sözler. Türk romanının gelişmesi bundan epey farklı oldu. Ama, ortak yanlarla birlikte, belki de daha önemli olan —toplumsal gelişme farklılıklarını yansıtması bakımından— karşıtlıkları gösterebilmek için, Batı burjuva romanının ve onun «politik roman» kolunun tarihçesi üstünde biraz daha durmak istiyorum.

Burjuva toplumunda politikanın aldığı biçimlerin çirkinliği, sanatçıyı iğrendirmiştl. Dolayısıyla politikayı insanların zorunlu bir etkinlik alanı olarak görmüyor (hele olumlu sonuç verebilecek bir etkinlik olması hiç sözkonusu değildi), insanlığın başına gelmiş bir belâ gibi ele alıyorlardı. Politikayla uğraşan insanlar da sanki ayrı türden yaratıklardı. Burujva roman geleneği içinde, *Kızıl ile Kara* ve *Parma Manastırı* ile politik romanın başyapıtlarını yaratmayı başaran Stendhal de, romanda politika konusunda şöyle der; «Bir edebiyat eserinde politika, bir konserin ortasında patlayan tabanca gibidir, gürültülü ve adî, ama aynı zamanda insanın ilgisini esirgeyemeceği bir şey.» Burjuva toplumunda yazarın da, okurun da politika temaları karşısında tutumunu çok iyi özetleyen bir söz bu.

19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönemde özellikle Joseph Conrad, bu Polonya asıllı «İngiliz» romancısı, politik romanın büyük çaplı örneklerini verir. *Nostromo,* türün belki bugün bile

aşılmamış bir başyapıtıdır. Bugün bile, Latin Amerika ülkelerinin ve kolonyalizmin tarihî ve politik yapılarını öğrenmek için bu esere başvurabiliriz. Belki çoğu sosyolojik incelemeden daha yararlı da olur bu romanı okumak. Ama asıl başarısı, bir sosyolojik eserin yerine geçmesini sağlayacak toplumsal bilgi ve veri zenginliği değil, toplumsal'la bireysel'in «politik»de buluşarak edindiği doyurucu bileşimdir.

Conrad'ın Avrupa politikalarını konu alan iki romanı *Batının Gözü Önünde (Under Western Eyes)* ve *Gizli Ajan (Secret Agent)* daha değişiktir. Politikanın karabasan yanı bu romanlarda ağır basar. İnsanları yoksullaştıran, yozlaştıran, insan olarak eksilten bir şeydir politika. Onunla uğraşanlar çarpık, anlamsız, zavallı yaratıklardır. Conrad'ın bu romanları böylece 19. yüzyılın belki en büyük politik roman olan Dostoyevski'nin *Şeytanları*'nın belirli özelliklerini daha da büyük bir karamsarlıkla tekrarlar.

20. yüzyılda «politika» denince akla gelen ilk kavram Marksizm'dir. Sovyet Devrimi'nin sonucudur bu —herkesin politik cephesini belirleyen, billurlaştıran büyük olay. Nitekim bundan sonra «politik roman» yazanlar farklı tavırlar ve dozlarla da olsa, doğrudan doğruya «sol» politikayı, devrimciliği ele alacaklardır. Steinbeck, Silone, Dos Passos, Malraux, Koestler, Orwell ve daha birçok Batılı yazar bunu yapmıştır.

Devrim sonrasının Stalinist dönemi, Marksizm'le flört eden Batılı burjuva yazarlarına tavır alma kolaylığı sağladı. Bu bahaneye sarılarak ve «hümanizm»e sığınarak sosyalizme cephe aldılar. Politikadan ya büsbütün uzaklaştılar ya da politikanın insanları nasıl insanlıktan çıkardığını anlatmak için bu konulara el attılar. Komünist tipi de bu yazarların elinde, başlangıçta, iyi niyetli olsa bile ideolojisinin insanlığa karşı niteliklerinden ötürü yozlaşan, donuk kafalı, tek yanlı, hastalıklı bir tip olarak sergilendi.

Öte yandan, sol açısından, devrim politikasının sona erip Stalinist parti politikasının başlaması sosyalist politik roman için de çok iyi sonuçlar vermedi. Romanda politika, romanın parti politikası sözcüsü olması anlamına gelmeye başladı. Böylece, örneğin bir Ehrenburg'un sanat düzeyinden çok aşağıda eserler üretildi. Bunlar da, insanın hayatında politik etkinliğe başka hiçbir şeye yer bırakmayacak kadar fazla öncelik tanıdılar.

Politik romanın Batı'daki gelişmesini bu çok kısa ve çok şematik çizgilerle özetledikten sonra, politik romanın bizdeki yazılış koşullarına gelebiliriz. Burada amacım, bunun genişlemesine bir açıklamasına girmekten çok, belirleyici ölçüde önemli saydığım ve başlangıçtan bugüne sürekliliğini izleyebildiğim bazı ana özelliklere değinmek.

İlkin, Türk aydını ile Batılı aydının politika denilen olaya bakışlarındaki bazı farklara eğilelim. Göze çarpan bir ayrım, Türk aydınının Batı'dakî aydına oranla çok daha politik olması, ama aynı zamanda da politikanın niteliği konusunda çok daha bilgisiz, sığ ve «*naïve*» kalmasıdır. Aslında, açıklaması çok güç olmayan bir paradokstur bu.

Türk aydını Batı'daki benzeri gibi politikadan bezmemiş, yılmamıştır. Çünkü Tanzimat'dan bu yana bir toplumsal değişim sorunuyla karşı karşıyadır ve bu sorun kendisi için hayatî önem taşımaktadır. Bir kere, devlet dışında ayağını basacağı sağlam bir yer bulamadığı için şu ya da bu şekilde devletle ilişkidedir. Okur yazar olduğu için kendisine toplum tarafından belirlenmiş bir politik misyon yüklenmektedir. Ayrıca, toplum yapısının güçsüzlüğü ve oturmamışlığı nedeniyle, her politik sarsıntı öncelikle onu etkilemektedir. Dolayısıyla, mizacı, kişisel zevk ve eğilimleri bakımından tamamen «a-politik» olabilecek bir aydın bile, Türkiye'de sık sık politik tavırlar almaya zorlanmaktadır —Tevfik Fikret bu durumun iyi bir örneği olabilir.

Aydın-edebiyat-politika arasında başlangıçtan beri sıkı bağlar kurulmuştur. Politik çatışmalar bütün üstyapıda «Doğu-Batı» çatışması olarak düğümlendiği için, edebiyat yapmak zaten kendi başına *politik* bir eylemdir. Basit aşk hikâyelerine ya da buna benzer şeylere dayanan bir oyun yazmak bile, işin içinde *oyun yazmak* olduğu için, politik tavır almakla eşdeğerdir. «Ciddî» sayılan edebiyat ise zaten başlangıçtan beri politik propaganda ve ajitasyonun başlıca aracıdır. Entelektüel ürün azlığında, edebiyat, fikirlerin taşıyıcısı olmuştur.

Bu nedenlerle, her aydın gibi edebiyatçı da, kişisel eğilimine uymasa bile politikanın içindedir. Edebiyatın, politikadan uzaklaşmak isteyen aydının kaçacağı yer haline getirilebilmesi için daha çok zaman gerekmektedir.

Şimdi gelelim ikinci temel özelliğe; Türk aydını ve yazarı, Batı'daki benzerinden çok daha politik olduğu halde, politika karşısında çok daha saftır. Aslında bu iki tavır aynı kökenle açıklanabilir. Sorun, politik bilincin tazeliğiyle ilgilidir. Türk aydını —ki bu bile çok yeni bir kavramdır— ancak Tanzimat sıralarında politik bilince uzanabildiği için, politikadan bezmeye vakit bulamadığı gibi, politikayı yeterince öğrenmeye de henüz vakit bulamamıştır. Bu yüzden politik kurguları, tasarıları, ateşli olduğu kadar çocuksudur.

Ne var ki bu, ikinci özellik için, fazlasıyla genel bir açıklama. Aydının politikayı yeni tanıdığı için yeterince bilemediğini söylemek, hem eksik, hem de soyut bir söz. Somutlaştırmak için, aydının ne tür bir politikaya ne gibi koşullar

ve koşullanmalarda girdiğini de araştırmak gerekir.

Burada sözkonusu olan, bir sınıf ya da zümrenin giriştiği eylemin *bilimsel* açıklamasıyla, o sınıf ya da zümrenin eylemi konusunda başkalarına olduğu kadar kendi kendine de sunmak zorunda olduğu *ideolojik* açıklama arasındaki ayrımdır. Özellikle yükselen sınıfların böyle ideolojilere ihtiyaçları vardır. Bunun klasik bir örneği de, devrim öncesinde Fransız burjuvazisinin evrensellik iddiası taşıyan eşitlik, özgürlük sloganlarıdır. Bunları yüzeysel değerleriyle kabul etmek elbette yanlış olur. Öte yandan, burjuva aydınların bu gibi sloganları sırf kandırmak için icat ettiklerini düşünmek de yanlıştır. Sürükleyici olabilmek için içtenlik zorunludur; doğru temellere dayanmayan bir içtenlik de olsa.

Bizim aydınlarımızın politik ideolojisi de, ne kendi durumlarını, ne de toplumun durumunu doğru yansıtan bir sistematiğe göre kurulmuştu. Ama kendileri buna içtenlikle inanmışlardı. Şimdi, ideolojisi ile gerçeğin kendisini kısaca karşılaştıralım. Burada, ortalama «ilerici» aydının ideolojik tutumunu karşılaştırma ölçütü olarak ele alacağız.

Osmanlı toplumunun son dönemlerinde ortalama ilerici aydının ideolojik gözlüğüyle bakıp gördüğümüz manzara suydu: devlet yıkılmak üzereydi: Batı bizden bilgili ve «fennî» olduğu için bizi asmıştı; onlara bilgi ve «fen»de yetişemezsek batardık: böylece «ilerilik» ve «gerilik» mücadelesi «bilgi» düzeyinde yürüyordu: aydınlar bilgili, halk bilgisizdi; bir de, halkı bilgisiz tutmaya çalışan «kötüler» vardı ortada.

Oysa gerçek sorun feodal Osmanlı toplumunun bir burjuva toplumu haline getirilmesiydi. Aydın, sandığı gibi toplumun üstünde tarafsız bir hakem değil, sınıf mücadelesi içinde burjuvanın yanında etkin rol alan bir kişiydi. İşte bu politik durum, aydının zihninde aldığı *ideolojik* biçimle yukarıda kabaca özetlenen ahlâkî alegoriye dönüşüyordu. Türkiye toplumundaki *üretim tarzı değişikliği*'nin gerçekleştirilmesinde burjuvazi ile küçük burjuva bürokrat-aydın arasında kurulan ittifakın özgül karışımı, aydına böyle bir yükümlülük yüklemişti. Aydın, okur-yazar olduğu, bir şeyler bildiği için, toplumun *kurtarıcısı* olacaktı. «Kurtarıcılık», şüphesiz ideolojik bir kategoridir —ahlâkî yanı ağır basan bir ideolojik kategori. İkinci ve üçüncü dereceden başka ahlâkî kategorilerle takviye edilmiştir. Şöyle ki, kurtarıcı olabilmek için idealist (yani ülkücü) olmak, fedakâr olmak, feragatte bulunmak gerekir. Kurtarıcıdan dürüstlük, içtenlik, sadelik, v.b. beklenir. Böylece, somut politik durumun nesnel, yalın ilişkileri, sınıf mücadelesinin acımasız gerekleri, aydının kendi hakkında kurduğu ideolojik tasarım içinde öznelleşecek, yücelecek, süslenecek ve tabiî gerçekliğini kaybedecektir.

Yukarıda, Türk aydınının politikadan fazla soğumadığını ama politikayı yeterince bilmediğini söylemiş, sonra da bu «bilmeme» olayının açıklanması gerektiğini eklemiştim. Şimdiye kadarki sözler bu gereği yerine getirmiştir sanırım. Batı'da modern topluma geçişin mücadelesi oldukça uzun sürdüğü için, sınıf mücadelesinin olguları; en az görmek, kabul etmek isteyenlere bile zorla kabul ettirmişlerdi kendilerini. O zaman, ideolojik aldatmacaların da daha bir incelmesi, daha üst düzeylerde kurulması gerekmişti. Demokrasinin adım adım, aşağıdan yukarıya yerleşmesiyle, sınıf kavgasının temel kategorileri de ister istemez benimsendi ve teoriler, açıklamalar, bu verilerin üzerine oturtuldu. Bizde ise sürenin kısalığı ve toplumsal güçlerin hareketlinin özgüllüğü yüzünden ideolojik kavrayış pek fazla değişme gereği duymaksızın, böyle bir zorlamaya uğramaksızın bugünlere kadar gelebildi. Böylece, Batılı yazar politikayı çok iyi bildiği, olayların ardında yatanı görebildiği halde —ya da bundan ötürü— politikadan uzak dururken, Türkiye'deki yazar son derece naif ve çocuksu bir düzeyde değerlendirdiği politikanın içinde oldu.

Türkiye'de Tanzimat'dan beri pek çok şey değişmiş ama Türkiye gerçeklerinin ideolojik kavranış biçimi aynı oranda değişmemiştir. Bu yüzden, politik romanımızın kuruluşunda ufak tefek değişikliklerle hep aynı temel çatının devam ettiğini görebiliriz. Bu sürekliliği sağlayan şey, yazarlarımızın temelde idealist olan dünya görüşüdür. İdealist bakış, toplumsal-politik ilişkileri içselleştirir, insanîleştirir. Yani gerçekte insanları dıştan saran ve belirleyen, üretici güçler, üretim ilişkileri gibi nesnel, yapısal kategorilere göre işleyen toplum güçleri, idealist bakış tarzının ışığında («loşluğunda» demek daha doğru) mânevî-halâkî bir görünüm alırlar. Nitelik bakımından bunun, eski dinlerin mânevî evren harlatalarından pek fazla farkı yoktur. Örneğin Hıristiyanlar için Kudüs, İsa'nın doğum yeri olarak evrenin merkezi olmalıdır; dünyanın gerçek yapısında Kudüs'ün yeri nereye düşerse düşsün, mümin Hıristiyan onu evrenin merkezinde görür, işte bizim yazarlarımızın toplum haritaları da aşağı yukarı bu şekilde mânevîleşmiştir.

Böyle bir bakış tarzı, aynı zamnda statiktir. Çünkü ahlâkî-mânevî kategorileri kendilerini belirleyen maddî yapıdan soyutlayarak kabul ettiğimiz anda, onları mutlaklaştırmış oluruz. Bu kategoriler, artık dünyamızın temel taşıdır. Bilmediği arazide keşfe çıkan kişilerin ilkin yönlerini bulmaya çalışmaları, kuzeyi, doğuyu aramaları gibi, biz de her değişen durumda bu mutlak değerleri ararız —ve aradığımız için, buluruz da. Böylece, değişenle değişmeyen arasında garip bir ilişki, bir orantı kurulur. İtalyan tarihçisi Vico'nun teorisine uygun düşen döngüsel bir tarih anlayışına varırız. Çağdaş dünyada hiçbir ideo-

list düşünce tarzı, mutlak statikliği savunamaz. Modern bilimin vardığı yer, değişimi herkese kabul ettirmiştir. Ama ahlâkî-mânevi dünyayı zihnimizde kurabildiğimiz oranda, değişim denen olayı da daha bir dirençle göğüsleyebiliriz. Başka bir söylevişle, değişimi evcileştirebilir, dayanılır hale getirebiliriz.

Şu son satırlarda kullandığım dilin yeniden soyutlaşmaya ve kötü anlamda felsefileşmeye başladığını seziyorum ben de. Somut örnek üstüne konuşmak, bu noktada beni de, buraya kadar sabredebilen okuru da rahatlatır herhalde.

İkili bir örnek vermek istiyorum. Gerçek politik dünyanın yerine konulan ahlâkî-manevî dünyayı, ilkin, aynı yazarın farklı dönemlerde yazdığı eserlerindeki süreklilik içinde görelim. Sonra, başka başka yazarların aynı dönemde ve sonra da farklı dönemlerde yazdıkları eserlerde izleyelim. Bu örnekleme için seçilecek yazarların, dönemlerinin yetenekli yazarları olması, örnekleri de daha anlamlı kılacaktır.

Cumhuriyet döneminden önce işe başlayıp bugünlere kadar Türkiye tarihinin akışına tanıklık etmiş bir yazarımız. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bizim bu incelememiz için yetkin bir başlangıç noktası olabilir. Yakup Kadri'nin erken dönemlerinin çarpıcı bir *politik* romanı olan *Sodom ve Gomore'ye* bir göz atalım şimdi.

Gerçek politik dünyanın yerine konulmuş kurgusal manevî-ahlâkî dünyanın sürekliliği, romanda en belirgin biçimde *tipolojide* gösterir kendini. Çünkü manevî-ahlâkî dünyanın değerleri, roman kişileri arasındaki rol dağılımıyla temsil yeteneği kazanır. *Sodom ve Gomore*'nin tipolojisine, yani kişilerine ve bunların temsilcilik işlevlerine baktığımızda şunları görüyoruz.

Başta romanın kahramanı Necdet var; Kurtuluş Savaşı sırasında, aklı Ankara'daki Millî Mücadele hareketinde, geri kalan kısmı ise İstanbul'da bulunan Necdet. Romanın sonuna kadar Anadolu'ya geçmekle geçmemek arasında bocalar, İstanbul'da kalmaya onu zorlayan tek etken herhalde âşık olduğu Leylâsı'dır: çünkü onun dışında her şey, Necdet'i işgal İstanbul'undan nefret ettirir.

Necdet'in niçin böyle olduğu, Leylâ'dan niçin kopamadığı, nefret ettiği şeylerden niçin uzaklaşamadığı anlaşılamaz. Yazar, aralara serpiştirdiği «Necdet'in silik ve sönük kişiliği...» gibi sözlerle, kahramanın dramatik eylemde zaten besbelli olan pısırıklığını daha da belirginleştirmiş, ama nedenini açıklamamıştır. Necdet'in niçin böyle olduğu sorusu gibi Yakup Kadri'nin kahramn olarak niçin onu seçtiği sorusu, sözkonusu romanın çerçevesi içinde açıklanamaz. Ama, Türk aydınının genel ideolojisi çerçevesinde belki bu soruların cevabını bulabiliriz.

Bundan önce, Necdet'den çok daha pırıltılı bir kişi olan Leylâ'ya bakalım. Necdet'le Leylâ oldukça yakın akraba oldukları halde romanın ahlâkî haritasında karşıt yönleri temsil ederler. Leylâ İstanbul'u işgal altında tutan yabancılara satılmış olan Türk kesiminin bir simgesidir. Batı kültürüyle, Türkçeye karıştırdığı İngilizce lâflarla monden değerleriyle ve bir İngiliz Yüzbaşısıyla flörtü ile küçümsenecek, aşağılık bir yaratıktır. Ama güzeldir Leylâ.

Öte yandan, Necdet nasıl Leylâ'dan kopmaya çalışırsa, Leylâ da İngiliz sevgilisinden ve bu çeşit hayattan kurtulmak ister. Ama onun için bu seyrek bir ruh halidir ve direnmekten çok çabuk vazgeçer. Necdet gibi onun da bu bocalamalarının *psikolojik* açıklaması yoktur —ya da, bir romancının kişilerini «tahlil» ederken vermesine alışık olduğumuz açıklamaları bulamayız.

Bu yazıda sorunumuz *Sodom ve Gomore*'nin incelemesini yapmak olmadığı için, şimdi yazarın bir başka eserinde, daha önceki bir dönemi anlatan ve yazılışı da *Sodom ve Gomore*'den beş altı yıl erken olan *Kiralık Konak*'a geçiyoruz.

Bu romanın erkek baş kişisi olan Hakkı Celis'e baktığımızda, onunla Necdet arasında birçok benzerlik görürüz. Hakkı Celis'in de başlıca özelliği zayıflığıdır. Necdet gibi o da «yurtsever»dir. Necdet sonunda bir ölçüde başarır Millî Mücadele'ye katılmayı; Hakkı Celis ise Çanakkale savaşına gider. Ama en önemli benzerlik, aşk tutkularıdır. Necdet'in Leylâ'sı yerine Hakkı Celis'in de Seniha'sı vardır. Seniha, Yabancı işgali altında olmayan bir İstanbul'un Leylâ'sı olduğu için, onun sevgilisi bir İngiliz Yüzbaşısı değil bir Türk, Falk beydir. Böylece, her iki romanın da aynı aşk üçgenini görürüz.

Roman çeşitleri arasındaki ayrımları yapay bir şekilde zorlamaya devam edersek, *Sodom ve Gomere* için «politik», *Kiralık Konak* için ise «toplumsal» roman demeliyiz gerekir. Gelgelelim, her ikisinde de Yakup Kadri bize aynı konuyu sunuyor. Olumlu erkek için ikilem «vatan» ile «sevgili» arasında. Kadın için ise ikilem olumlu «yurtsever» hayranı ile olumsuz ve yozlaşmış sevgilisi arasında. Kadının tutkuları da, davranışları da akıl dışı. Fransızca «femme fatale» denen kahredici kadınlar bunlar. Zayıf erkek, onların çekiciliğinden kendini kurtaramıyor. Kadınlar bir çeşit kader oluyorlar. Temsil ettikleri, vaad ettikleri cinsel hazlar olumlu toplumsal değerlerle çelişiyor, çatışıyor.

Bunun niçin böyle olduğunu —yazarken cevabı olamadığımıza göre— kendimiz araştırmaya girmeden önce, aynı ideolojik yapıya bir başka yazarda bakalım. Bu seferinde, ideolojinin senkronik yayılışına bakmak için, yukarıdakilerle çağdaş denebilecek bir eser seçelim. Yazının

mantığı daha açık seçik görünsün diye, konu ortaklığı olan bir eseri tercih edeceğim. Bu eser, Mehmet Rauf'un *Halâs*'ıdır.

Sodom ve Gomore 1928'de, *Halâs* 1929'da yayımlanmış. Şu halde gerçekten çağdaş denebilecek romanlar bunlar. Mehmet Rauf'un bu romanda kullandığı politik temaların, devletten yararlanma yolunda uyguladığı *politikayı* yansıtması ayrı bir sorun. Beni ideolojinin yapısı ilgilendiriyor burada. *Halâs* gene Kurtuluş Savaşını, daha çok İzmir'i merkez alarak anlatır. Burada da konum, özellikle başlangıçta, *Sodom ve Gomore*'deki gibidir. Türkler aralarında bölünmüştür. Sefih, yoz olanlar, yani ahlâkı zayıf olanlar işgalci düşmanla uzlaşmaya hazırdır. Roman kahramanı Nihat, Yakup Kadri'nin Hakkı Celis'lerine, Necdet'lerine benzer (gerçi onlardan fazla «eylem» yapar ama inandırıcı olmadığı için, bu onun başarısından çok yazarın tutarsızlığından ötürüdür). Ama asıl önemli benzerlik, gene kahramanın aşk ilişkisinde ortaya çıkar. Nihat, Beatrice adında bir Lövantene aşıktır. Aşkının niteliği de tıpkı Necdet'inki gibi anlatılır. Yalnız, Beatrice tutkusu, Nihat'da iş işten geçmeden biter. Böylece o, Yakup Kadri'nin kahramanlarından daha çabuk ve sancısız (bu, yukarıda dediğim gibi, yazarın başarısı değil, başarısızlığı) kurtulur. Yerli ve yabancı kadın ve erkeğin burada yer değiştirdiğini görüyoruz: *Sodom ve Gomore*'de Leylâ, yani kadın, bir yabancı erkeğe tutkundur; burada ise Türk erkek yabancı kadına vurgun. Öte yandan, Yakup Kadri'nin iki erkek bir kadınlı üçgenleri de burada tersine çevrilir: Nihat, Betrice'den vazgeçip İclâl adlı bir yurtsever Türk kızına aşık olunca üçgen iki kadınla bir erkekten kurulmuş olur. Beatrice'ye bağlı kalmak, Seniha ve Leylâ'da olduğu gibi, Nihat'ı evlemden alıkoymuş olacaktı. Evleme gecince, İclâl, Hakkı Celis ve Necdet'in sevgililerine yapamadıkları olumlu etkiyi Nihat'a yapmış olur.

Görülüyor ki bütün bu romanlarda politik ve toplumsal temalar işleniyor, ama bu temalar hiç de politik veya toplumsal olmayan ilişkiler içinde ele alınıyor. Kişilerin sınıfsal tercihleri, politik karar ve davranışları gene kendilerinin sembolü olduğu bazı ahlâkî nirenal noktalarına göre belirlenir. *Sodom ve Gomore*'de Kolonyallerle işbirlikçi Türk burjuvazisinin ve levantenlerin cinsel ahlâksızlığı, neredevse kolonyalizmin kendisinden daha önemli bir olgudur.

Öbür örneklere geçmeden önce, ele aldığımızı kitaplarda seçilen ideolojik çizgileri, *şimdilik kaydıyla,* oldukça şematik bir şekilde yorumlayalım. Yakup Kadri'nin ve Mehmet Rauf'un romanlarında bu ideolojik çizgilerin, belirgin ama bilinçaltı bir diyalektiği olduğunu gördük. Roman tipolojisinde sembolleşen değerler, aslında bir hayli karmaşıktır. Başka bir söyleyişle, her kişi tek bir şeyin sembolü, temsilcisi değil, neredeyse bir anlamlar yumağıdır. Ne var ki bu, bilinç düzeyinde çözülmüş ve aydınlatılmış bir karmaşıklık değil bilinçle çözümlenmediği için karmaşık kalmış bilinçaltı eğilim ve tavırların yumağı olarak ortaya çıkar.

Böyle bir açıdan bakıldığında, olumlu erkek kahramanların tutukluğu, beceriksizliği anlamlı ve gereklidir. Bir bütün olarak Türk aydınlarının beceriksizliğini, kararsızlığını simgeler, Femme fatale kadınlar belki daha da karmaşık. Çekicilikleri, kadını yeni tanımaya başlayan Türk erkeğinin gözünde cinselliğin büyüsünü ve büyük enerjisini yansıtır. Ama aynı zamanda, Türk toplumunun yabancılaşması da onlarda cisimleşmiştir —aydınlarımızın milliyetçi duygularına ters gelen züppelikler, frenk taklitçiliği, v.b.

O zaman kahramanların kararsızlığı belki daha anlamlı oluyor. O günlerde anti-emperyalizm olarak kabul edilen gerçekte anti-*kolonyalizmin* ötesine varmayan milliyetçi aydın ideolojisi düpedüz işbirlikçi olmayan burjuvaziyi baştan kabul etmiştir. Kolonyalizm ögesinin varlığı nedeniyle yozluk, sapıklık, ahlâksızlık gibi görülen ve gösterilen şeyler, bu öre ortadan kalkınca «çağdaş uygarlık», «ilericilik» «modern hayat tarzı» gibi etiketlere kolayca dönüşebilir —nitekim dönüşmüştür de.

Tabiî bu, genel ideoloji için böyle Tek tek yazarların, o genel kalıbı dolduran birevsel ideolojileri bunun ilerisinde olabilir. Nitekim Yakup Kadri böyledir. 1934'de yayımlanan *Ankara* romanına bakmak bu açıdan ilginç olabilir. Bu politik-tarihî roman bir bakıma *Sodom ve Gomore*'nin devamı sayılabilir. Roman üç bölümlüdür. İlk iki bölüm Türkiye'nin iki tarihî döneminin karşılığıdır. Son bölümde ise Yakup Kadri kendi Türkiye ütopyasını dile getirir.

Birinci bölümde Kurtuluş Savaşının başlarında Ankara'ya yerleşmiş bir aile görürüz. Koca pısırık aydının. Millî Mücadele'ye de cesaret edemeyen örneğidir. İstanbul değerlerinden kopamaz ve mücadeleyi terkedip döner. Ama karısı Selma, Mustafa Kemal'in de yerleştiği Ankara'da bir uyanış geçirir, kocasından ayrılır, savaşa katılan Türk subayı Binbaşı Hakkı beyle evlenir. Buraya kadar, Selma'nın değerleri, *Sodom ve Gomore*'dekilerden farklı değildir. Örneğin, Leylâ'nın ahlâksızlığını paylaşmaz; ama kültür aynı kültürdür.

İkinci bölümde Kurtuluş Savaşı kahramanı Binbaşı Hakkı bey yabancılarla işbirliği yapan bir çıkarcı olmuştur. Selma gene hayal kırıklığı içindedir. Burada yazar eleştirilerini daha çok kendi ağzından, özlemlerini de roman kişisi yazar Neşet Sabit'in ağzından dile getirir. Eleştirisi serttir, ama son bölümde anlatılan utopyasını görünce bu eleştirinin de gerçekten radikal olmadığı anlaşılır.

Kuşağın öteki yazarları gibi Yakup Kadri de aslında burjuva toplumuna karşı değildir. Ama azgelişmiş ülkede kapitalizmin getirdiği ahlâka karşıdır. Dolayısıyla son bölümdeki utopya bu çelişkiyi çözmez, tersine, bürokrat aydının ikilemi ve çaresizliğini sergiler. Yazının başlarında, dünya görüşü ahlâkî bakışının sonucu olarak statikleşen Türk aydınının toplumsal hareketi ancak döngüler içinde kavradığını söylemiştim. Ankara romanı, bunun bir kanıtı gibidir. Burada hareketi, ilerlemeyi görürüz. Savaşılır, kazanılır, ülke yeniden yapılır, v.b. Ama ahlâkî durum sürekli olarak kendini yeniden üretir, her dönemde değişmeden kalır. Mümkün olsa da, utopyası uygulamaya konabilseydi, Yakup Kadri, bu denemeden sonra da durumun değişmeden kaldığını görecekti.

Bu ideolojik yapıyı ve çelişkileri *Panaroma*'da izlemek de ilginç olurdu. Ama sözü uzatmamak için şimdi başka yazarlara döneceğim. Buraya kadar ele aldığım romanlara hiç benzemeyen, apayrı bir görüşle ve oldukça değişik bir teknikle yazılmış bir kitabın, Sevgi Soysal'ın *Yenişehirde Bir Öğle Vakti* romanının üstünde biraz durmak istiyorum.

Yenişehir'de bir kavak ağacının devrilmesi gibi simgesel bir olayın çevresinde, rasgele izleniminl veren bir tarzda toplanmış çeşitli insanların anlatımıyla, toplum hayatından bir kesit gösteriliyor bu romanda. Yeni olduğu söylenemez bu yöntemin, ama kullanışlı ve elverişli. Çoğdaş romanda daha çok kereler de kullanılacağı tahmin edilebilir. Sevgi Soysal bu tekniği herhalde çok iyi geliştirebilecek yazarlardan. Ama onun başarılı romancılığı konusunu başka bir yazıya bırakarak, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'nin bir tek yanı üstünde duracağım. Bu da, romanda az da olsa bir ölçüde yer alan «klasik» tipoloji konusu olacak.

Romanda tanıdığımız kişiler arasında üçü, ötekilere oranla daha kapsamlı işleniyor. Bunlar Ali, Doğan ve Olcay. Geriye dönüş *(flashback)* tekniğinden de yararlanılarak, hayatları, daha geniş boyutlar içinde veriliyor bunların. Doğan ve Ali, bir raslantı sonucu arkadaş olmuş, farklı toplumsal tabakalardan gelen iki genç devrimci. Doğan'ın kızkardeşi, Olcay, Ali ile sevişiyor.

Bu üç genç devrimci, romanın merkezi kişileri olarak, iletilmek istenen anlamın taşıyıcıları oluyorlar. Onlara böyle bir işlev verebilmek için Sevgi Soysal bu noktada klasik tipleme yöntemine başvuruyor. Bu durumda, romanın bir yanı, eski ideolojik çerçeveye bağlı kalıyor ve bence burada aksıyor.

Üç devrimci tipinin temsil ettikleri şeyleri şöylece özetleyip sıralıyabiliriz. Doğan da, Ali de, küçük burjuva kökenli. Ama küçük burjuvanın gelir dilimleri bakımından farklılar. Doğan, hali vakti yerinde bir aileden, Ali ise daha halktan. Bu köken farklılığı, ikisinin devrimci ideolojilerine yansıyor. Doğan, sabırsız, her zaman sol sapmaya yatkın bir küçük burjuva devrimcisi tipi. Teoride sol sapmalara yakın olduğu halde, pratikte savunduğu fikirlerin gerisine, sağına düşebiliyor. Halktan kopuk, entelektüalizm dozu yüksek bir kişi. Ali ise bütün bunların karşıtı sayılacak niteliklerle donanmış. Proleter olmadığı halde proletaryaya yakın —hem fikren, hem de diyalog kurabilme yeteneğiyle. Ali sabırlı, olgun, dürüst, yaptığı her şeyin hesabını verebilecek bir insan.

Bu üçlü içinde erkeklerin değerlerinin sabit olduğu, dinamizmin yalnız Olcay'da bulunduğu söylenebilir. Çünkü Olcay, Doğan'ın kızkardeşi olarak onun bütün sınıfsal mirasını paylaştığı halde, Ali'ye gönül vermekle hayatının akışı içinde önemli ve olumlu bir yöneliş gösteriyor. İki ayrı dünya arasında bir sentez olabilme imkânını kazanıyor.

Böylece, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*, sosyalistleri her yerde ve her zaman ilgilendiren, ama 12 Mart döneminde Türkiye sosyalistleri arasında özellikle canlı bir tartışma konusu olan bir sorunsala eğiliyor. Birçok bakımdan Türk romanında önemli aşamaları temsil eden bu romanın bence başarısız yanı bu sorunsalı ele alış biçimi. Çünkü sorunsal, romanın başlangıcında neyse sonunda da o. Çözüm, romanın eylemi sonunda varılmış aşama olarak ortaya çıkıyor, hattâ denilebilir ki sorundan önce çözüm zaten konulmuş. Yazar, bütün sosyalistlerin bildiği ve benimsediği genel teorik doğruyu almış, kişilerini buna göre seçmiş ve sonunda bilinen doğruyu bir daha doğrulatmış. Şüphesiz, bu doğruyu tersine çevirmek değildi sorun. Ama aynı sonuca *varabilirdi;* oysa burada varılan bir sonuç değil, statik bir durum görüyoruz. Statiklik, burada da ahlâkî düzeyin politik düzeye göre önceliğinden doğuyor. Toplumdaki sınıflar, tabakalar belirliyor burada ahlâki. Baş kişi, o sınıfın ahlâkının temsilcisi olarak romanda yer alıyor. Bütün bunlar geleneksel roman için doğal denilebilecek teknikler. Lukacs gibi Marksist eleştirmenlerin de beğeneceği şeyler. Ama «tipik» olanı aramamak, genel doğruları «tip»lerle iletmek, bence edebiyatın asıl işlevi değil, hattâ iletilebilecek doğruları zedelemesi ihtimali daha da fazla.

Sevgi Soysal'ın bu romanı yazdığı dönemdeki politik gelişmeler, proleter sabrını, kararlılığını, proleter ahlâkını vurgulamayı gerçekten gerektiriyordu. Ama bundan kısa bir süre sonra karşıt eğilimler birdenbire güçlendi. Küçük burjuva devrimciliği foslayınca, bir proletarya övgüsü, yüceltmesi başladı. Kafalarda fikirler, olayların da yardımı olunca, böyle kolaylıkla değişebilir. Ama o fikirleri üreten, yan yana geti-

ren düşünce kalıpları, mekanizmaları, o kadar kolay değişmez. Bizdeki soyut küçük burjuva devrimciliği de yerini gene soyutluktan kurtulamayan bir proletarya övgüsüne bıraktı. Gelgeleyoneli, herirruheçnintiGimiiüb li?eg ünkeM lım, proletaryanın bir sınıf olarak ahlâkı, rasyoneli ile proletaryadan tek tek bireylerin ahlâkı, rasyoneli v.b. her zaman aynı değildir Aslında sınıf olarak genel tarihî doğrultu ile sınıf politikasının daha kısa vadeli belirlemeleri de her zaman tam uyum içinde olmayabilir. Yani sorun, gerçekte, genel teoride olduğundan daha çapraşık ve karmaşıktır. Nitekim, sözkonusu, dönemae bazı proleter bireylerin davranışlarına o genel teorilerle bakanların epey şaşırdığı da o-l au. Çünkü onlar, proletaryanın sınıf olarak sahip olduğu meziyetlerin her proleter bireyde de «münaemiç» olduğunu sanmışlardı.

Romanların hayat hakkında yargılara varması zorunludur. Böyle yargılar da ister istemez soyutlamalarla elde edilir. O zaman, istenilen, bu gibi soyutlamalara somuttan giderek varmaktır. İşte bence *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'nın aksayan yanı, merkezdeki üç karakterde yoğunlaştırılan tezin soyutta başlayıp gene soyutta kalmasıdır. Bu da, Sevgi Sosyalın yarattığına aykırı bir şey, çünkü onun somut durumlarda hakimiyeti gerçekten üstün bir düzeyde. Bunu, *Şafak* üstüne yazarken ayrıntılı olarak anlatmaya çalışacağım.

Başka hiçbir benzerliği olmadığı halde, Sevgi Soysal'ın bu romanıyla *Sodom ve Gomore* arasında, ahlâkî ölçütlere göre belirlenen tipolojiyi kullanma açısından bir bağlantı kurabilir. Gene de çok uzak görünecek şüphesiz, ama ikisi romanın arasında elli yıla yakın bir ara var. Şimdi bu süre içerisine bir başka «sol» roman koyarsak, belki aradaki köprüyü daha sağlamlaştırmış oluruz: Samim Kocagöz'ün *Onbinlerin Dönüşü* adlı romanı olabilir bu —konusu, yazılışı bakımından ötekilere hiç benzemeyen bir roman.

Kocagöz kitabında 2. Dünya Savaşı sıralarının üniversite hayatını anlatır. Sonra, öğrenciliğini anlattığı tiplerin DP iktidarı sonlarındaki durumlarını gösterir, Romanda sosyalistler, kafatasçı faşistler, v.b. vardır. Ama sorunun konuşu, ahlâkî düzeyde, Türk aydınının klasik ideolojisinden çok da farklı değildir. Gene kurtarılacak bir vatan, bir halk vardır. Bu misyonu yüklenmesi gereken aydınlarla kaytaran aydınlar vardır. Bu bakımlardan Samim Kocagöz de, örneğin bir Yakup Kadri'nin temel sorunsalını paylaşır. Bu ortaklık, temayı tipolojiye yerleştirme yönteminde de görülür. *Onbinlerin Dönüşü*'nde Nesrin *Sodom ve Gomore*'nin Leylâ'sından çok farklı değildir. Kötülüğünün birinci işareti, Batı tarzı züppeliğidir. Çevresi, değerleri, kişiliği yozdur —Leylâ veya Seniha gibi zaman zaman düzelme isteği duysa da, Gene onlar gibi, o ünlü *femme fatale* prototipine uygundur.

Yakup Kadri'nin Necdet veya Hakkı Celis'inin oynadığı ikili rolü Kocagöz'ün kitabında iki ayrı kişi oynar. Örneğin bir Necdet, Leylâ'nın yüzünden bocalıyorsa, burada da Halit bocalayacaktır. Necdet sonunda yolunu kararlaştırıp olumlu çizgiye gelecek ve Leylâ'yı kovacaksa, burada da kötü kadına zaten hiç yüz vermeyen ve doğru yolda yürüyen Recep vardır. Bu iki kişi aynı ahlâkî temayı aralarında paylaşırlar. Kocagoz, Nesrin'i cinsel ahlâkı da epey bozuk bir tip olarak sunar: «Bazı günler, bir orospu gibi günde beş, on, on beş erkekle yatmak geliyordu içinden.» Belki daha çok tenhalık aradığı bir gün Recep'e de sulanır. Ama pek öyle aşık da değildir, daha çok bir kuvvet denemesidir bu. Onu kendine aşık edip sonra da olay etmeyi ister. Böyle bir olay, romanın ahlâkî gelişimi için zorunludur —bütün bu tip kitaplarda böyle sınavlar olur. Ama Recep, çok ahlâklı olduğu için herhangi bir duyguya kapılmadan, sarsıntı geçirmeden reddedip geçer. Halit ise evlenir Nesrin'le, işte bu yüzden boynuzlanır durur!

Ne varki , bütün bu ahlâkî işlerin öyle «soyut» bir çerçeve içinde yürümemesi için Samım Kocagöz, sorunu «somut» sınıfsal temellere oturtmak istemiştir. Sonuç olarak Halit toplumsal mücadeleden kaçın «küçük burjuva» aydındır; Recep ise proleterleşen aydın. Gençken Cibali'de oturan bir işçi kıza aşık olmuştur. Nesrin lavanta, Recep'in proleter sevgilisi ise tütün kokar.

Bütün bunlar, bu romandaki konumun (ki bu da politik dozu yüksek bir roman) Yakup Kadri'de en yüksek işleniş biçimini gördüğümüz manevî - ahlâkî sorunsaldan farklı olmasını gerektirecek şeyler değildir. Küçük burjuva kategorisinin, sosyalist terminolojide alışılmış anlamının romandaki kişilere uygulanması, ahlâkî sorunsalın soyutluğunu hiçbir şekilde gideremiyor.

Yenişehirde Bir Öğle Vakti ile *Sodom ve* Gomore arasında bağ kurmak başlangıçta pek mümkün görünmüyordu. Ama araya *Onbinlerin Dönüşü*'nü koyunca bir bağlantı kurulabildi (tabii, aradan geçen zamanın kaçınılmaz gelişme ve değişimlerini de hesaba katmak gerekiyor). Kocagöz'ün romanı, daha eski yazarların manevi - ahlâki sorunsalını ve bu sorunsalı dile getirmek için başvurulan tipolojiyi pek az değişiklikle tekrarlıyor. Öte yandan, soyutta başlayıp soyutta kalan sınıfsal açıklama ölçülerini («küçük burjuvalık», «proleterleşme» gibi) uygulamasıyla, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'ne hazırlık yapıyor. Bu gibi bağlantılar, bir yazarın öbürlerinden etkilenmesinden çok (özellikle bu örneklerde böyle bir şey olmadığını sanıyorum), sorunsalın, ideolojinin sürekliliğiyle açıklanmalı-

dır herhalde. Türkiye'de süregiden veya süregelder görünen politik - toplumsal durumun alışılmış ve benimsenmiş manevi *haritası* politik sorunları ele alan romanlarımızda hep kendini göstermiştir.

Bu klasik tipoloji artık aşılıyor. Özellikle 12 Mart döneminin politik romanlarıyla bu aşamaya gelindi. Belki henüz tam değil, ama örneğin *Şafak* gibi bir kitapla politik romanımız yepyeni bir mecrada akmaya başladı denilebilir. Bu yazıda yeterince değinemediğim, açıklayamadığım birtakım sorunları bundan sonra, 12 Mart romanlarını teker teker incelerken ele alma fırsatını bulacağım. ■

KONUK YAYINLARI

SOSYALİZM KİTAPLIĞI

- FRANSIZ SOLUNUN ORTAK HÜKÜMET PROGRAMI (Beraat etti) 15.—
- YAKIN ÇAĞLAR TARİHİ 30.—
- GERÇEKTE VE EYLEMDE HUKUKUN PAYI 35.—
- ÇAĞIMIZDA ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞLARI VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA 20.—
- MAO'NUN TEORİK GÖRÜŞLERİNİN ELEŞTİRİSİ 20.—
- EMPERYALİZM ÜZERİNE TEMEL KURSLAR (1974) 15.—
- LENİN, GENÇLİK VE GÜNÜMÜZ DÜNYASI 15.—
- İLERİ BİR DEMOKRASİ İÇİN SOLUN GÜÇBİRLİĞİ 15.—

GERÇEKÇİ ROMANLAR DİZİSİ

- SIKIYÖNETİM 15.—
- TESLİM OLMAYANLAR ÖLMEZ 40.—
- ÇEKÇEK 20.—
- HİTLER FAŞİZMİ ÜZERİNE KONUŞMALAR 10.—
- FAŞİZMİ EZECEĞİZ 25.—

ÇAĞDAŞ DÜNYA SORUNLARI DİZİSİ

- BAĞDAT BASRA YOLLARINDA (Hasan Hüseyin) 20.—
- SEÇİMLE GELEN KRALLAR 20.—

SANAT ve EDEBİYAT İNCELEMELERİ DİZİSİ

- SANATIN GEREKLİLİĞİ 20.—

ŞİİR DİZİSİ

- BİR SİYASİNİN ŞİİRLERİ (Can Yücel) 15.—

DİĞER ROMANLAR DİZİSİ

- GÜMÜŞ AYILAR 20.—
- VERİCİ 15.—

P.K. 749 — İSTANBUL

Birikim'de kültür olayları...

Değinmeler / Günün Olayları / Kitaplar Sanat Olayları / Filimler / Dergiler

ŞAHIN GELİŞİ VE TÜRKİYE - İRAN İLİŞKİLERİ

İran Şahı, diktatör Rıza Pehlevi 28 Ekim günü Türkiye'ye geliyor. Dergimiz baskıya verildiği tarihte, bu geliş sırasında İran ve Türkiye yöneticilerinin üzerinde konuşacakları konular ve anlaşma taslakları hakkında ayrıntılı bilgiler henüz yoktu. Gerçi resmî açıklamalar —her iki ülkenin bu konulardaki tutumu da gözönüne alınırsa— görüşmelerin ve anlaşmaların asıl amacını belirtmekten elbette kaçınılacaktır. Ama buna rağmen uzun yıllar CENTO çerçevesi içine sıkışıp kalmış, resmî ilişkilerin dışına pek çıkmayan İran - Türkiye ilişkilerinin, son zamanlarda önem ve yoğunluk kazanması birçok kişiyi konuyu incelemeye itti. *Birikim* okurları derginin muhtelif sayılarında İran ve İran - Türkiye ilişkilerindeki gelişmeler üzerine yeri geldikçe uzun uzun durulduğunu bilirler.

Ortadoğu'nun en kanlı, zalim diktatörlüğü olarak Şahlık rejimi bu niteliğinden ötürü tüm demokrat ve sosyalistlerin nefretini kendiliğinden kazanmıştır. Yıllardır yoksulluk ve zulüm altında tutulan İran halkının haklı direnişini desteklemek, özellikle sosyalistler için, kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bölgenin en güçlü polisi Savak ve son yıllarda özellikle hızlı bir silâhlanma ile Ortadoğu'nun en modern donanımlı askerî gücü haline getirilmiş ordusu ile İran, bugün Ortadoğu'nun ekonomik -siyasal- askerî sorunlarında dikkate alınmaması imkânsız olan bir olgudur. Bu ülkede mevcut emperyalist tekellerin ve bizzat ABD emperyalizminin doğrudan katkısıyla İran, uzun süredir bölgede özel bir role hazırlanmaktadır. Bu rol, ABD emperyalizminin son dünya stratejisi gereği olarak, bazı ülkelerdeki varlığının azaltılması veya bazı bölgelerde sistemin yerel savunmasını bağımlı ülkelerin kendi askerî güçlerine devredilmesini öngören yeni düzenlenişinden doğuyordu. İşte ABD'nin Ortadoğu'dan kısmî çekilişinin doğurduğu konvanslyonel güç boşluğunu doldurma görevi, büyük ölçüde İran'a verilmişti. Ve İran'daki Şah diktatörlüğü de hem bu görevi yerine getirmek, hem de kendisinin bazı çıkarlarını özellikle Körfez halklarına kabul ettirebilmek için bu görevi severek üstlendi. Güçlendirilmiş ordu, aynı zamanda durdurulamayan İran halk hareketini bastırmak için gerekliydi.

ABD emperyalizminin bu bölgesel planlamasında Türkiye'ye hangi rol verilmişti. Ve bu rol üzerine hangi açık ve gizli düzenlemeler yapılmak istendi, bilmiyoruz. Ama özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından kısa bir süre sonra Türkiye'de yeniden yaygınlaşan anti-emperyalist kampanya ve bilinçlenme sonucu — varsa bile — bazı planların uygulanmasının sekteye uğradığını söyleyebiliriz.

Fakat bu görev — Türkiye için — daha değişik yoldan gerçekleştirilebilirdi. Nitekim ABD ile ilişkilerin görece bozulduğu bir dönemin sonunda «ulusal savunma»nın gereği adı altında yeni ilişkilere girmenin gerekçesi yaratıldı. Türkiye-ABD ilişkilerinin, gerek Kıbrıs olayları nedeniyle, gerekse yukarıda andığımız yeni emperyalist strateji gereği olarak değiştirilmesi, yeni biçimde kurulması gündemdeydi. Bu gerekliliklerin farkında olarak Türkiye egemen sınıfları elbette «dost ve kardeş» İran yönetimiyle daha samimî ilişkilere girdi. Karşılıklı ziyaretler, ekonomik anlaşma çalışmaları birden daha bir yoğunluk kazandı. Şahın bu ziyaretinin görünürdeki konuları ekonomik ise de asıl konuşmaların, anlaşmaların politik-askerî ilişkiler üzerine olacağı kuşkusuzdur.

Ziyaret 29 Ekim'e, bayrama denk getiriliyor. Bu herhalde diplomatik bir iltifat olmalı. Sanırız bu iltifatın bir devamı olarak Şah'a askerî geçit resmi de seyrettirilecektir. Böylece, şu anda Dofar'da dünyanın en lânetli ve pis işiyle, ulusal kurtuluş hareketini bastırma işiyle meşgul olduğu için Şah'ın karakterine uygun olarak iftihar ettiği ordusu hatırlatılmak istenmiş olabilir.

Türkiye-İran ilişkilerinin ekonomik yanları üzerine anlaşmalar hemen gerçekleşecek gibi görünüyor. Ama sanırız daha uzun bir zaman içinde karara bağlanacak nitelikte olan politik - askerî anlaşmalar, ABD-Türkiye ilişkilerindeki yeni ayarlamalara da bağlıdır. Bu bakımdan daha bir süre bu konularda somut gelişmeler olmayacak. Ancak üzerinde konuşulduğu açıklanan yatırım konuları içinde ulusal harp sanayi kurulması sorunu da var.

Bu hayli önemli bir bağdır şimdilik.

Son günlerde İran'da yeniden bazı olayların meydana geldiği şeklinde haberler geliyor. Bunların kapsam ve sonuçları hakkında dovurucu bilgiler edinmek imkânını bulamadık. Ama şurası açıktır ki, terörün, zulmün ve işkencenin aslî devlet fonksiyonu olduğu İran'da tüm bunlara rağmen Şah diktatörlüğüne karşı, özgür, demokratik bir İran için yapılan mücadele sürdürülüyor. Yıllar yılı sayısız kurban veren bu hareket, İran despotizminin karanlığı içinde, güçlü bir direnme azmini, zafere olan mutlak umudu en ağır koşullar altında yaşatmakta ve geliştirmektedir. Ve eğer herhangi bir ülkede, örneğin İran'da, aşağıdaki gibi şiirler yazılıyor, okunuyorsa, bu şiirlerde kendini duyuran olumlu öfke, kararlılık, yılların acılarına rağmen eksilmiyorsa, zulüm günlerinin biteceğine olan güven yakın, elle tutulur bir gerçektir artık.

BAYRAM OLACAK

Andolsun o ateşe
Andolsun o od'a ki
Elleri, ayakları
Kirpikleri yandırır
Evlâdını yitirmiş
Annelerin kalbinin
Alevini andırır
Andolsun zulm içinde
Zülme sinesin veren
İnsanın idrakine
Andolsun şehitlerin
Mezarını çulgalayan
Al elvan çiçeklere
Andolsun nahak yere
Tökülen al kanlara
Karanlık zındanlara
İşkence altında
Gocalan civanlara
«Danış, Danış,
De görek kimdir
yoldaşların»
Sözlerini işitip
Dinleyip solanlara
Andolsun yiğitlerin
Al kanına boyanmış
Güneşin gurubuna
Azaplı gecelerde
Yarasından kan sızan
Yatamayan.
Yatmağına icazet verilmeyen
Kahraman insanlara
Andolsun sabahımın
Doğan al güneşine
Muhakkak doğacaktır.
Doğacaktır
O güneş
Bizim ufuklarımızda
Alışacak o ateş
O ateş sönmeyecek
O güneş batmayacak
O gün halkımızın da
Şen bayramı olacak.

AYDIN

Şiirde geçen bazı kelimelerin anlamı:
Çulgalayan: Örten, saran.
Gocalan: Kocayan, güçten düşen.
Danış: Konuş
De görek: Söyle görelim, bilelim
Solanlara: Sunanlara, susarak ölenlere
İcazet: İzin
Alışacak: Tutuşacak ■

İSPANYA

Eylül ayının sonlarında Diktatör Franco yönetiminin bu defa beş yurtsever genci kurşuna dizdirmesi, dünyanın her yerinde tepkilere neden oldu. Yayın zorunlulukları yüzünden Ekim sayımızda yer verme fırsatı bulamadığımız bu iğrenç cinayet ve onun yankıları üzerine çeşitli yayın organlarında birçok haber ve yorum yayınlandı. Bunların bir kısmı hayli geniş araştırmalardı ve konu hakkında yeterli bilgi edinilmesine imkân veriyordu. Bu bakımdan bunları ayrıca tekrarlamak yerine, olayın yankıları üzerine ilginç bulunabilecek bazı gözlemlerimizi iletmek istiyoruz.

İspanya bu tarz uygulamaların hiç de eksik olmadığı, hele son yıllarda hayli yaygınlaştığı bir ülke. Bütün bu uygulamalara rağmen bugüne kadar, bunların böylesine bir protesto yağmuruna neden olduğu görülmedi. Bu sözlerimiz protestoların hükümetler adına yapılanları için elbette. Papaya varıncaya kadar birçok Avrupa ülkesinin yöneticileri, olaya alışılmadık bir ilgi gösterdiler. Elçiler geri çağrıldı, Franco'ya esef eden beyanatlar verildi, af ricalarında bulunuldu. Ama Franco ve yönetimi bunlara aldırmaz göründü ve cinayeti işledi. Bununla kalmayarak yönetimin tüm imkânlarını kullanıp karşı-gösteriler tertip etti. (Tabiî İspanya'da).

Bunların, Avrupa hükümetlerinin tavır alışlarının kaynağı, nedenleri nedir? Bu soruya cevap getirmek isteyen araştırmacılar, İspanya'da faşist Franco rejiminin (Falanjizm diye ad takılmıştır) günlerinin sayılı olduğu olgusunda birleşiyorlar genellikle. Franco'nun ölümüyle İspanya'da siyasal yaşamın karmakarışık olması ihtimali büyük. Bugün ancak Franco'nun varlığıyla bir arada, o da güçlükle duran, yönetim içindeki bir dizi eğilim ve grup, o ölünce her şeyden önce kendi aralarında hesaplaşmak isteyecektir. Daha sert bir Franco siyaseti gütmek isteyen Falanjistler ile ılımlı Frankocular öteden beri çekişiyorlardı zaten. Bu arada özellikle son yıllarda çok hareketlilik kazanan muhalefet de siyasal arenaya çıkacaktır. Franco'nun ölümüyle bugüne kadar siyasî iktidardan uzak tutulmuş çeşitli burjuva akımlarının yanısıra özellikle Komünistlerin, on yıllardır süren mücadeleden geçmiş örgütlü kadroları da siyasal durum içinde yerini alacaktır.

Portekiz'de Komünist Partinin sayıca az ama çok iyi örgütlenmiş kadrolarının bu ülkenin siyasal hayatındaki tartışılmaz ağırlığı her çevreyi düşündürüyor. Portekiz'de General Spinola'nın süratle etkisizleştirilmesinde bu gücün rolünü görenler muhtemel bir «İspanyol Spinolası» alternatifini oldukça kaygıyla karşılıyorlar. Portekiz devriminin bugüne kadar ki derslerini yorumlayan her tür burjuva siyasal eğilimi, karşı tedbirler oluşturma işinde elbirliğiyle çalışmaktadır.

Bu muhtemel siyasal durum, tüm Avrupa ülkeleri hükümetlerinin şahsında emperyalist sistemi endişelendirmektedir. Farklı birçok yanları olmasına rağmen İspanya ile Portekiz arasında paralellikler kurulmaktadır. Üstelik İspanya'nın unutulmayan, unutulmaması için özellikle Franco zulümünün her şeyi yaptığı iç savaş anıları rahatsız edici bir biçimde burjuva yönetimlerini düşündürmektedir. Bask yurdunun toplu direnişi bugün antifaşist ve sosyalist cephenin potansiyel varlıklarından en gözle görülür olanıdır. Bask'ın azimli direnişini örgütleyen ve sürdürenlerin Marksistler oluşu bu varsayımın temelidir. Bu ilk gerçeğin ardından her yıl, her türlü engele rağmen illegal sendikalara hakim Komünistlerin önderliğinde muntazaman yapılan işçi gösterileri ve buna benzer olaylar, geniş bir kitle desteğinin Komünistlerden yana olduğunun diğer göstergeleri. Bu bakımdan Portekiz'de çok iyi örgütlenmiş ve etkili bir işleyişe sahip olan Komünist Partisi'nin «oy» açısından zayıf oluşundan burada bahsetmek hayli güç. Dolayısıyla İspanya, «demokratik» çözümler için bile oldukça düşündürücü bir durum vaadediyor. Bunlara ek olarak Komünistlerin uzun yıllar boyunca diğer politik akımlarla kendiliğinden kurulmuş ilişkileri, en azından bu politik akımların tabanında belli bir sempati kazanmasına neden olmuştur. Dağınık ve uzun süreli mücadelelere dayanıksız olan burjuva liberal muhalefetin, kalıcılığını sürdürebilmiş kadroları, Komünistlerle eylem içi beraberliklerinin yararını görmüşlerdir.

Sosyalist devrimlerin güncel bir konu olarak belirmesi, İberik yarımadasındaki bu tarihî gelişme, Avrupanın deneyli kapitalist - emperyalist yönetimlerinin bir kabusu yeniden hatırlamaları demektir. Onlar, Sovyet devrimi ve II. Dünya Savaşı sonunda kurulan diğer sosyalist ülkelerle Avrupa'nın doğusunda bir sosyalist blokun teşkilini ister istemez kabullenmek zorunda kaldılar. Ama son iki yüzyıl hariç tutulursa bu ülkeler topluluğu, geleneksel Avrupa tanımının dışında kalmış, ondan uzak kendi tarihlerini yaşamış toplumlardı. Ayrıca Çarlık Rusyası (sonradan Sovyetler Birliği) dışta kalmak kaydıyla Avrupa politikasında ikincil öneme sahip ülkelerdi bunlar. Gerçi tüm çabalarına rağmen yine de bu sosyalist bloku parçalamak için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalıştılar ama bunu başaramayınca onu olduğu yerde Avrupa dışı saymayı yeğlediler, «Doğu bloku» terimi bu anlayışı yansıtır. Ancak şimdi Portekiz ve İspanya'da olayların gidişi, Avrupa tarihi içinde etkin yerleri olan bu ülkelerin de sosyalist sisteme katılmalarını hayli güçlü bir ihtimal olarak ortaya çıkarmıştır. Geleneksel Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal bütünlüğü, hayatî bir tehlike geçirmektedir. Bu Avrupa kapitalizminin kendi anavatanında güçlü bir tehditin varlığı demektir. Avrupa metropolleri, metropolün kendi anavatanı içinde, alan olarak hapsedilmiş, kuşatılmış duruma mı düşüyorlar?

Salazar-Caetano diktatörlüğü Portekiz'de, Franco diktatörlüğü İspanya'da onca zulüm ve iğrençliği çekinmeksizin sergilerken, bu yönetimlerin bugünlerle kıyaslanamaz cinayetleri işlerken susanlar, şimdi «insanlık», «adalet» adına eseflerini bildiriyorlar. O zamanlar ortada kendileri açısından gerçekten esef edilecek bir şey görmüyorlardı. Şimdi ise Papa dahil hepsi birer esef ve lânet mikrofonu kesildiler. Bugüne kadar sanki İspanya bir mutlu, güleryüzlü ve adil bir Akdeniz bahçesiymiş gibi orada duran Elçiliklerini, aynı eseflerle geri çekiyorlar. Bu elçileri bu güne kadar orada tutan sanki adaletin çok güzel işlemesiymiş gibi, «adalet»i gerekçe gösteriyorlar.

İspanya, 1937'de Avrupa'nın tüm burjuva demokrasilerinin, sosyal demokrat «Halk Cephesi» hükümetlerinin sessiz alkışları arasında katledilirken, «tarafsızlık» tarafında kollarının bağlandığını gördü. İtalyan ve Alman tümenleri, uçakları bu kolları «tarafsız» larca bağlanmış halka, Franco'nun kiralık ordusu ile birlikte saldırdılar. O zaman çok emniyet altında olan «adalet» ve «insanlık», bugün Salazar yıkılmış ve Franco yıkılırken yeniden emniyetsiz hale gelmiş oluyor demek ki. Dün «tarafsız» lıkla umudu kırılmış, karanlığa itilmiş İberik halkları, bugün «taraflı» siyasetin protestoyu da para gibi kullanan sahipleri tarafından yeniden -aradan 40 yıldan sonra bir kere daha- ablukaya almak isteniyor. Avrupa'nın her eğilimli hükümetinin sahte gözyaşları, gözler bu eski hesaba, bu eski plana dikilmişken dökülüyor.

Tarih, belli tavır alışların kökenlerini görmemiz için en iyi ve tek başvuru makamı. Biçimler, üslûplar aldatıcı kimliklerinden orada soyunurlar. Şimdi biz İspanya konusu için bu soyunuk kapitalizmi iyice anlamalıyız. Portekiz'de karşı devrimin her cins gücüyle ittifak halindeki «Soares sosyalizmi» ne yağdırılan paralar, İspanya'ya esef etmenin somutlaşmış halidir. Portekiz'de parayla, ekonomik vaadle yapılmak istenen şey şimdi İspanya'da esef ve protesto ile yapılmak istenenin tıpkısıdır. Franco'ya verilen senetler protesto edilirken, İspanya'nın 40 yıldır susan, başeğen bir sürü burjuva siyasetçisine hesap açılıyor. Avrupa'nın burjuva hükümetlerinin protestoları bu yeni yatırımlara sermaye olsun diyedir.

Kapitalizmin iğrenç yüzü, çıkara dayalı mantığı, özellikle politik hareketin, top'umsal değerlerle bazen oldukça içiçe geçen araçları altında sıritırken, daha bir nefret uyandırır. Hele İspanya'da, umudun kurşunlanmasının, yüzbinlerce insanın katledilmesiyle birlikte yapıldığı bu ülkede. ■

PORTEKİZ'DE SON DURUM ÜZERİNE

Bugün Portekiz'de ordunun emir komuta mekanizmasının parçalanmaya başlamış olmasıyla birlikte yeni bir aşamaya doğru seyreden devrim, ilginç bir noktadadır. Çok yakında kesin bir hesaplaşmanın vukubulması kaçınılmaz gibi. Bu olursa ortaya çıkacak cephelerden birinde «sosyalist» lerden başlayarak katoliklere varan, bir karşı devrim-reformizm bloku olacak ve bunun arkasında emperyalist kampın tüm eğilimlerinin desteği bulunacaktır. Portekiz devrimi karar verme anına gelmiştir. Tercihler netleşmektedir. Kazanan yalnızca Portekiz üzerinde belirleyici bir konum kazanmakla kalmayacak, asıl ve ilk plânda İberik yarımadasının öbür büyük parçasında, İspanya'da da siyasal oluşumları belirleyecektir.

Yalnızca bir faşist diktatörlüğün kendi temel kurumlarından (ordusundan) güç alan bir hareket sonucu yıkılmış olmasından değil, bu ordu da güç kazanmış siyasal eğilimlerin niteliği yüzünden de son derece ilgiye değer bir özelliği vardır Portekiz olaylarının. Başlangıçta General Spinola'da temsil edilen, sömürgelerine bir «Commonwealth» statüsü sağlanmış, düzenlenmiş bir kapitalist Portekiz demokrasisi plânının, bu eğilimin, Portekize egemen olacağı sanıldı. Ama olaylar geliştikçe anlaşıldı ki Ordudaki hareket, Spinola'nın çok ilerisindedir. Spinola tasfiye edilince emperyalist kampta endişeler artı. Generaller hareketi subaylar hareketine döndü. Bu basit adlandırma yalnızca ordu hareketinin yönetici kadrolarının görünür değişimini anlatmak için dir. Komünist partisi ve onun ordu içinde hayli etkili gücü siyasal boşluğun ortasında kendini gösterirken, buna karşı çıkarılan güç. 50 yıla yaklaşan bir süre politik baskı ve beyin yıkama emeliyesine tabi tutulmuş orta ve küçük mülk sahibi köylülerin «sessiz çoğunluğu», bunların «oy» ları oldu. Yoğun bir anti-komünizmle şartlandırılmış bu kesimlerin büyük bölümü, Salazar ve Caetano'nun faşist yönetiminin baş destekçilerinden Katolik Kilisesinin ideolojik-dinsel vesayetinden henüz kurtulamamışlardı.

Kurucu Meclis seçimlerine kadar bütünlüğünü koruyan Silâhlı Kuvvetler Konseyi, subayların oluşturduğu bu en yetkili makam, bu noktada artık tükenmeye başladı. Devrimi bu noktada bırakmak isteyenlerle politik devrimin, toplumsal devrime dönüştürülmesini savunanlar arasında ikilik çıktı. Goncalves'in çekilmesine kadar süren bu üçüncü evre sona ererken kazanmış gözükenler, «Sosyalist»lere eğilimli subay gruplarıydı.

Subayların da artık durulduğu, ve bu duraklamayı devrime de intikâl ettirmeye hazırlandıkları bir evrede uzun süredir duyulmakta olan asker hareketi, ayrı ileri bir güç olarak ortaya çıktı. Bu çıkışla başlayan dördüncü evre ile daha önce orduda görülen ayrışımlar daha kesin bir sınıflamayla belirlenir hale geldi. Sıradan askerleri bu güne dek eğiten devrim, şimdi kendisini ileri götürme rolünü onlar aracılığıyla asli kadrolarına veriyor.

Portekiz devrimi 1,5 yılın sonunda bu noktadadır şimdi. Bu kısa yazıda bütün bir Portekiz devrimini anlatmak değil amacımız. Portekiz ordusunun bu devrim içindeki değişim noktalarını belirtmek ve bu orduyu, faşizmin ordusundan devrimin silâhlı gücü haline getiren 1974 Nisan öncesi şartlarla, bugünkü varış noktası arasında bir bağ kurmaktır.

Vaktiyle Türkiye'de de hayli yaygın bir propoganda imkânı bulmuş olan «Ordu eliyle devrim yapmak» tezi bugün -Portekiz olayları nedeniyle- yeniden biraz ihtiyatlıca da olsa öne sürülmek isteniyor.

Bu tezin eleştirisi uzun bir yazının konusu olur. Ama burada yalnızca «Ordu» sözcüğüyle ilgili ve bunun Portekiz örneğine dayalı bir açıklama denemesine yer vereceğiz. Belki yanlış yo-

rumlara bir ölçüde açıklık getirebilir bu sınırlı deneme. Ordu, baskı aracı olan devletin bir kurumu. Baskı aracının salt zora dayalı, salt zoru kullanmak için görevli bölümü. Genel olarak bu böyle. Özel olarak da her üretim biçimine özgü bir ordu anlayışı ve işleyişi vardır. Örneğin bir görev olan mecburi askerlik burjuva devrimleri ve ertesinin yerleştirdiği bir kurumdur. Ve her toplum, üretim biçiminin olağan işleyişi halinde yeterli olacak miktarda ve ölçüde asker besler, ordu kurar. Bugünün ordularında profesyonel askerler (ki hemen hepsi subay astsubaydır) ve hali hazırda mecburi hizmetini yapan askerler; işte bu olağan halde yeterli askeri gücü oluştururlar.

Ama sistem aksamağa ve bu aksaklığı gidermek için gittikçe artan sayıda askeri güç kullanılmaya başlandı mı ordu yavaş yavaş, «yedek» denilen askerliğini yapmış elemanla profesyonel askerler geniş bir yedek askerler geniş bir yedek askerler kitlesi ile çevrilir. Modern çağın savaşlarında görünen budur. Profesyonel askerler seçilirken, sistemin özel bir takım eleme, seçme kuralları işler. Profesyonel kadro dikkatle seçilmelidir. Hele yönetim baskı mekanizmalarına dayanan bir diktatörlük ise bu hayli önemli, hatta hayati bir işlemdir.

Demek oluyor ki kendi iç denetim mekanizmalarına halliyle sahip olan bir profesyonel ordu, denetleyebileceğinden çok fazla yedek unsurlarla genişlediğinde, profesyonellere has özelliklerinden birçoğu kaybolmağa başlar. Hele bu profesyonel ordu, mevcut baskı yönteminin öncelikle sindirmeğe çalıştığı unsurlardan zorunlu olarak asker almaya başlarsa bahsettiğimiz «bozulma» daha derin olur. Ve öyle bir angelir ki yönetimin izole etmek için özellikle askere aldığı aldığı unsurlar, ordu içinde oldukça fazla bir miktara ulaşırlar.

Nitekim Portekizde buna çok benzer bir oluşum görüyoruz. Ülkenin yetişkin genç erkekleri uzayan sömürge savaşları için mecburen askere alındığında, faşist bir ordu için öngörülen bazı tedbirler haliyle işletilemez oldu. Mevcudu kabaran ordu, bir faşist yönetimin ordusu olmaktan uzaklaşıp, alâlede bir ordudan da öte bir nitelik kazanmaya başladı. Portekiz'in bilinen toplumsal koşulları içinden gelen, üniversitelerin o baskı rejimlerinde sahip olduğu muhalefet ocağı atmosferinin etkisindeki yedek subaylar, elbette muvazzaf askerlerden çok farklı anlayışlara sahiptirler. Diğer yedek askerler de aynı baskı rejiminin şu veya bu ölçüde rahatsız ettiği sosyal sınıflandandırlar. Böylece Portekiz ordusu en azından faşist ordu olma özelliğini yitirdi.

Uzayan ve çoğu yerde yenilğiyle sona eren, ereceğe benzeyen savaşların güç koşulları içinde, bıkkın bir silâhlı adamlar yığını haline geldi bu ordu. Üstelik onlar kolonyalist döneme özgü yöntemlerle elde tutmaya çalışılan sömürgelerde, eğer varsa milliyetçi ideolojilerinin de sarsılmasını yaşadılar. Çünkü sömürgelerdeki Portekizli kolonlar, büyük çıkar sahipleri yeni emperyalizmin gereklerinin farkına varmış ve çıkarlarını, güçsüz, çöken Portekiz yerine, çok daha güçlü emperyalist mihraklara bağlanmışlardı. Hatta bunlar Portekizin bu sömürgelerden çekilmesini ve kurdurulacak yerli bir hükümet eliyle kendilerini büyük emperyalist mihraklara bağlamayı düşünüyorlardı.

Üstelik bu ordu sömürgelerde idarî bir görev de yüklenmiştir. Sömürgede yerli kurtuluş kuvvetleri ile savaşan ordu, buralarda «askeri valilikler» gibi idari-ekonomik görevlerini yaparken sömürgecilik olayını yaknıdan görmüşlerdi. Ayrıca bu askerlerin savaştıkları Ulusal kurtuluş kuvvetlerinin propaganda broşürlerini, bildirilerini okudukları, bunlardan da çok etkilendikleri söylenir. Kurtuluş hareketlerinde etkin olan Marksistlerin elinden çıkma bu bildiriler, yayınlar onların belki hiç duymadıkları görüşleri haliyle yansıtıyordu.

Daha bir dizl neden söylenebilir.

Bizim amacımız tüm bu olguları, yanl Portekiz sömürge ordusunun bu kendi deneyini, ordu üzerine söylediğimiz daha genel olgularla birleştirip bir hipotez kurmak.

Anlatılan olgulara baktığımızda bütün bunların Portekiz ordusunu önce faşist bir ordu olmaktan, daha sonra da bir *ordu olmaktan çıkarmağa* iten şeyler olduğunu görüyoruz. Sömürgelerde savaş tıkandığında, yenilgi ufukta göründüğünde bu ordu, bir ordu olmaktan çok, huzursuz bir silahlı adamlar yığını haline geldi. Artık ordu değildi. Hele Salazar, Caetano rejiminin, sömürgelerde tahakkümle de gerçek niteliğini bulan, yeni emperyalizmin bile gerisindeki bir yönetimin ordusu hiç değildi. Sömürge savaşlarında bu rejime özelliğini veren bir yanının, sömürgelere dayalı bir Portekiz'in, artık imkânsız olduğunu açıklıkla görmüşlerdi. Bu noktada, savaşmak, yani ordunun ana fonksiyonu, temel dayanağını kaybeder. Ordu, alt olduğu sistemin savaş gerekçesiyle, savaş olayı içinde karşılaştığı ve kabul zorunda kaldığı gerçeğin arasındaki çelişkiyl derinden duyar. Bu çelişkiye

rağmen savaşmak artık boşuna bir ölüme, öldürmeye itilmek, demektir. Sistem, savaş gibi önemli bir konuda yerleştirdiği ideolojik şartlandırmanın sarsılmasıyla birlikte bu sarsılmayı somutta yaşayanların tepkisini görür. Rejimin ordusu, rejimin kendi savaş gereklerinin aşıldığı bir süreçten geçerek ve bu süreçte değişime uğrayarak rejimin ordusu olamayacağı bir konuma gelmiştir. O zaman ordu içinde, özellikle mecburi hizmet yapanlarda, asker olma özelliği ikincileşir. İlkin yedek asker, «asker olma»nın profesyonelce ve genel geçer anlayışla belirlenmiş şartlanmalarını kırar, kendi meslek veya sınıf anlayışına bu durumda benimseyebileceği tek davranış çerçevesine döner. Ama bu defa silah da vardır elinde. Profesyonellerin bir kısmı da bu çerçeveye dönememekle birlikte hiç değilse mevcut anlayışı yadsıma noktasına gelir.

Orduda ortaya çıkan bu buhran, ordu olmaktan çıkmanın buhranıdır.

Tarihte bu olgunun bir benzerini 1917 yılının Çarlık Rusyasında görebiliriz. Orada da askerler (seferberlik çağrısıyla silah altına alınan işçiler ve köylüler) 1914'te coşkun bir milliyetçilik propogandasıyla savaşa gönderildiler. Ama 3 yıl cephede geçen olaylar içinde sadece savaşın, Çarlığın savaş gerekçelerinin anlamsızlığını görmekle kalmadılar, bu alanda yadsıdıkları rejimin diğer tüm kurumlarına karşı bir bilince de yaklaştılar. Çarın ordusunu, 1917 Ekiminde Kızıl alaylar haline getiren Asker Sovyetlerini oluşturan sürecin en genel ifadesi böyledir. Artık silahları da olan bu asker yığınları, «asker» olmanın bütünüyle dışında, silahlı köylüler, işçiler topluluğuydular. Onlar bu noktadayken siyasal bilinci ulaştıran unsurlarla da kolayca kaynaştılar.

Portekiz olaylarını, Portekiz ordusunu değerlendirirken şu yukardaki tarihi örneğin gözönünde tutulmasına gerek var .Elbette kısmî ayrılıklar mevcut. Ama her iklsinl de temelde belirleyen süreç aynıdır: Bir ordunun, onu ordu olarak biçimlendiren sistemle, kendi fonksiyonunu yerine getirirken karşılaştığı olaylar içinde çelişmesi, bu orduyu o sistemin ordusu olmaktan çıkarır. Bu noktadan başlıyarak bu ordunun mensupları, ait oldukları sınıfların deyim yerindeyse damıtılmış unsurları olarak tavır almaya yönelirler.

Bunun için bunların siyasal amaçlı hareketlerine «ordu müdahalesi» demek, ancak üniformadan kalkılarak verilen bir adlandırma olur.

Portekiz devrimini, ordusunu, şu yukardaki değerlendirme ışığında ele almak bize yararlı olur gibi geliyor. İlerde daha detaylı bir yorum yapmağa, bu hipotezi eleştirel bir bakışla incelemeğe çalışacağız.

Yazının başında da bellrttlğimiz gibi şimdi Portekizde tarihî oyunun hata affetmeyen dönemine girilmiş gibidir. Herşeyi tarafların ana uygun kararları ve uygulamaları tayin edecek. ■

GÜNCE YAYINLARI

LENİNİZMİN YOLUNDA
Georgi Dimitrov
12.50 TL.

KADINLARIN KURTULUŞU
V. İ. Lenin
12.50 TL.

DİRENEN CANLAR
Dimitir Dimov
25.— TL.

MARKSIN KAPİTAL'İ ÜZERİNE
12.50 TL.

MARKSİZM VE REVİZYONİZM
10.— TL.

P.K. 1337 Sirkeci — İSTANBUL

NÂZIM HİKMET

BÜTÜN ESERLERİ I — Şiirler 1
İlk Şiirler/835 Satır/Sesini Kaybeden Şehir/20 Lira

BÜTÜN ESERLER II — Şiirler 2
Jokond ile Si-ya-u/Varan 3/1 + 1 = Bir
Gece Gelen Telgraf/Portreler/20 Lira

BÜTÜN ESERLER III — Şiirler 3
Benerci Kendini Niçin Öldürdü/Taranta Babu'ya Mektuplar/
Şeyh Bedreddin Destanı (Yakında Çıkıyor)

GÖZLEM ÇOCUK
aşama dizisi

Janusz Korczak

MUTSUZ BİR HAFTA

Maksim Gorki

BİR İNSAN DOĞUYOR

R.Zimnik

DAVULCULAR

GÖZLEM YAYINLARI

P.K. 996 Karaköy/İST

sergey
AYZENŞTAYN
bir sinemacının düşünceleri

SİNEMA VE TÜM SANAT DALLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLER, ANILAR... FİLİMLERİNDEN VE YAŞAMINDAN FOTOĞRAFLAR

20 TL.

YOL YAYINLARI
P.K. 1003 sirkeci

maya

- MAX SHACHTMAN
  SOVYETLER BİRLİĞİNDE SOL MUHALEFETİN İLK ON YILI
  (Yeni Çıktı. 10 Lira)
- MAURICE CORNFORTH
  BİLGİ TEORİSİ (20 Lira)
- BERTOLT BRECHT
  FAŞİZM ÜZERİNE YAZILAR (10 lira)
- ROSA LUXEMBURG
  SOSYAL REFORM YA DA DEVRİM (12 Lira)
- CHRISTIAN PALLOIX
  LENİN VE ROSA LUXEMBURG'DA EMPERYALİZM SORUNU (6 Lira)

Bu ay çıkacak kitaplarımız:

- GEORGİ DİMİTROV
  FAŞİZMİN YARGILANMASI (2. Basım)
- JOHN REED
  İHTİLÂLCİ MEKSİKA
- LEON TROÇKİ
  SENDİKALAR ÜZERİNE

İSTEME ADRESİ: Maya Yayınları. Ankara Cad. Konak Han 43/4 Cağaloğlu/İSTANBUL

Birikim

AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ